

„Людзьмі звацца!“
Янка Купала

Літаратура і Мастацтва

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 г.

ШТОТЫДНЁВІК МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Пятніца, 1 чэрвеня 1990 г. № 22 (3536) © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

ХТО ТАМ, ПАД ДУБАМ?

Пра рупліўцаў
і ганьбавальнікаў
нацыянальнай нівы

5, 12

ДЗЕЦІ, ДЗЕЦІ, ДЗЕ ВАС ПАДЗЕЦІ?..

Публіцыстычныя нататкі
У. ЛІПСКАГА

6

«ПРАЎДА—ПОСАХ ПІЛЬГРЫМА...»

З рукапіснай спадчыны
Л. ГЕНІЮШ

8—9

ТЭАТРАЛЬНЫЯ КРЫТЫКІ— ПРА ТЭАТРАЛЬНЫ ПРАЦЭС

10—11

ХТО МЫ І КУДЫ ІДЗЕМ?

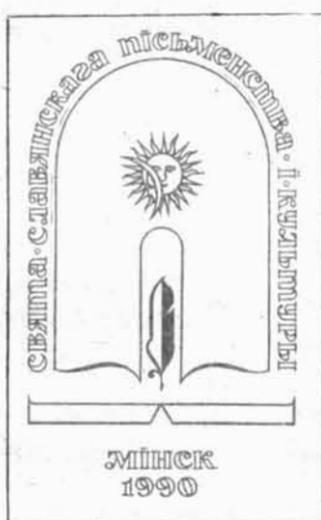
Думка чытача

16

Слухаем сесію...

Фота Я. КОКТЫША.

«...ЖЫЦЬ У ДРУЖБЕ НАМ І МІРЫ»

Гэты пазычны радок з «Веча славянскіх ба-
лад» Я. Сіпанова мог бы стаць дэвізам усеа-
юзнага Свята славянскага пісьменства і куль-
туры, якое праходзіла ў Мінску 24—27 мая.
Частку матэрыялаў, прымернаваных да гэтай

значнай падзеі, «ЛІМ» змясціў у мінулым нумары.
Сёння прапануем увазе чытачоў своеасабліваю
«святочную мазаніцу», якую падрыхтавалі
нашы карэспандэнты С. Берасцень, П. Васілеў-
скі, В. Лапцін, А. Марціновіч і У. Крун.

ПАРЛАМЕНТ: ЖЫЦЦЕ І ПРАЦЭДУРА

29 мая, пасля тыднёвага перапынку, прадоўжыла сваю работу сесія Вярхоўнага Савета рэспублікі. Дэпутаты пачалі артыкул за артыкулам абмяркоўваць часовы парламентны рэгламент. Але цалкам засяродзіцца на працэдурных тонкасцях не ўдаецца, — жыццё не стаіць на месцы. Наша з вамі жыццё, якое немагчыма рэгламентаваць ці прадвызначыць парадкам дня.

Што сёння так ці інакш уплывае на дзейнасць нашых парламентарыяў? Палітычны працэс, які разгортваецца на з'ездзе народных дэпутатаў РСФСР, і калізіі, звязаныя з выбарам Барыса Ельцына расійскім лідэрам... Узбуджанасць, якая часам пераходзіць у паніку, у сувязі з абнародванай урадам краіны канцэпцыі «рэгулюемай рынчавай эканомікі» і найбольш зразумелай людзям ле частнай — скачком цен... Патрабаванні гомельскага забастовачнага камітэта, няўвага да якіх можа 15 чэрвеня выбухнуць забастоўкай...

Хвалюе дэпутатаў і тое, што адбываецца непасрэдна на подступках да Дома ўрада. Гарачы парламенцкі дыспут выклікаў мітынг, які дзямі адбыўся на плошчы Леніна. Выказваліся як заклікі да

Яўген ГЛУШКЕВІЧ, намеснік начальніка аб'яднання «Віцебскмеліярацыя»:

— Лічу, што нам удалося разбурыць сцяну стагнацыі, якая ўсё яшчэ існуе, — выбарам на пасаду першага намесніка Старшыні Вярхоўнага Савета Станіслава Станіслававіча Шумкевіча. Гэта першы крок.

Мяркую, мы маем магчымасць зрабіць і яшчэ адзін крок у тым жа напрамку. Маю на ўвазе нараджэнне Дэпутацкага клуба. Падыходзіць, якія выпрацоўвае ініцыятыўная група па яго стварэнні, мяркую, будуць імпагнаваць многім. У гэты клуб, спадзяюся, прыйдуць усе дэмакратычны настроены дэпутаты, каб аб'яднацца на платформе агульных і найбольш сур'езных праблем, якія хваляюць нашых выбаршчыкаў, увесць беларускі народ. Адзначу, што на першае пасяджэнне Дэпутацкага клуба ўчора сабралася каля ста маіх калег.

— Яўген Міхайлавіч, у мінулым вы — камсамольскі і партыйны работнік... Але вашы вострыя выступленні на сесіі не выдаюць у вас, здаецца, так, «апаратчына», ніякай сабе і былога. Неаднойчы бачыў вас на плошчы Леніна, вы размаўляеце з пікетчыкамі, з удзельнікамі мітынгаў. Значыць, дыялог, на немагчымасць якога скардзіцца некаторыя дэпутаты, магчымы?

— Што ж, можна і на мяне гэтую этыкетку прычыпіць — «апаратчык». Вы не першы, хто звяртаецца да мяне з гэтым пытаннем. І звычайна я адказваю, што звалюцца маіх поглядаў пачалася даўно, калі ў канцы 70-х — пачатку 80-х я працаваў старшынёй Цэнтральнай рэвізійнай камісіі ЦК ВЛКСМ. Тады я і сутыкнуўся з карупцыяй у кіраўніцтве камсамола і некаторых міністэрстваў і ведамстваў; убачыў, як жадліва ўлада адарвалася ад народа. Мясце гэта ўрушыла. Тры гады веў барацьбу, дайшоў да Палітбюро, вінаватая атрымалі па заслугах, некаторыя былі асуджаны...

Чаму я гэта згадваю? Перакананы, што нам патрэбны карэнныя рэформы, калі мы не хочам зноў і зноў паўтараць адны і тыя ж памылкі. Бо сістэма можа дзейнічаць толькі так, як яна дзейнічае.

Што тычыцца мітынгаў. Лічу грубай палітычнай па-

мылкай патрабаванні некаторых калег «ачысціць плошчу». Не разумею, як можна столькі гадоў выказвацца «ад імя» — народа, партыі, рабочых, сялян — і баяцца сустрэч з гэтым народам. Я пастаянна хаджу «на плошчу», бо адчуваю і магчымасць, і неабходнасць дыялога. Калі, вядома, маеш што сказаць, а не проста імкнешся спадабацца, падыграць узбуджанаму патоўпу.

Пётр КРАУЧАНКА, сакратар Мінскага гаркома КПБ:

— Вялікай задаволенасці работай сесіі няма. Але ўсё ж такі лічу, што мы перажываем гістарычны перыяд. У нейкім сэнсе вяртаемся да 20-х гадоў, пачынаем працэс нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва. І мы, дэпутаты, і нашы выбаршчыкі павінны зразумець, што будзеца прычыпова новы парламент. Беларускі парламент.

Ідзе станаўленне прафесійнага дэпутацкага корпуса. Адсюль і ўсё цяжкасці, з якімі даводзіцца сутыкацца. Не хапае ўсім нам прафесіяналізму. Кепска, што ў Вярхоўным Савеце мала прадстаўнікоў творчай і тэхнічнай інтэлігенцыі, юрыстаў, няма ніводнага палітолага. Лічу таксама, што ў перыяд падрыхтоўкі сесіі не папрацаваў як след і Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР.

— Пётр Кузьміч, у зале пасяджэнняў вы сядзіце побач з Зянонам Пазняком. І, як я заўважыў, не перакінуліся з суседзямі ніводным словам...

— Сяджу я побач з Зянонам Пазняком, бо побач знаходзіцца нашы выбарчыя акругі. Што тычыцца асабістых адносін паміж людзьмі, то яны, як вы ведаеце, складваюцца гадамі...

Пётр САДОЎСКІ, дацэнт Мінскага дзяржаўнага педагогічнага інстытута імя М. Горкага:

— Думаю, што наша праца будзе недарэчная, калі мы прыйдзем да нейкай згоды, збалансуюм суадносінні сіл у парламенце з тым, што адбываецца за сценамі парламента.

Лічу, што дзямі адбудуцца падзеі, якія нават больш важныя, чым выбары Старшыні Вярхоўнага Савета і яго намеснікаў. Гэта — фарміра-

вання пастаянных камісій і выбар іх старшын, як вядома, членаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета.

Дык вось, сёння «афіцыйныя колы» ці «апарат» (не хацелася б у негатыўным сэнсе ўжываць гэты тэрмін) прапаноўвалі нам варыянт, з якім нельга пагадзіцца, а на альтэрнатыўны прапановы зрагавалі без энтузіязму.

Таму ўчора на пасяджэнні Дэпутацкага клуба з ліку тых дэпутатаў, якіх мы добра ведаем, былі вызначаны кампрамісныя кандыдатуры на пасады старшын камісій і іх намеснікаў. Цяпер трэба, па ўзору расійскага з'езда, утварыць «камісію згоды», якая б разгледзела прапановы таго ці іншага блока і стабілізавала б становішча ў Вярхоўным Савеце.

Дзеля чаго гэта трэба? Каб не выпусціць з рук сітуацыю ў рэспубліцы, сітуацыю вельмі няпростую. У гэтым кірунку ёсць адзіны нармальны шлях — прадстаўніцтва ўсіх інтарэсаў, пошук згоды.

Калі камісіі ўзначаліць лепшыя людзі, якія валодаюць новым мысленнем, гэта будзе вялікі зрух. А што далей — паглядзім...

— У сваіх выступленнях на сесіі вы часта спасылаліся на лісты, тэлеграмы ад сваіх выбаршчыкаў. Напэўна, за час «канікулярнага тыдня» адбылося нямаля сустрэч. Як ва вы выбаршчыкі ацэньваюць дзейнасць Вярхоўнага Савета?

— Вельмі станоўча — факт выбараных першага намесніка Старшыні. Абсалютна негатыўна — саму працу сесіі.

У сувязі з гэтым хацеў бы зрабіць такую заяву. Перакананы, што наш парламент, пры ўсёй яго напаяпрафесіяналізму, мог бы працаваць намянога лепш, калі б прафесійна вяліся нашы пасяджэнні. Я не кажу пра культуру мовы (гэта іншы аспект), у нас проста няма культуры выдання пасяджэнняў. Старшыня не валодае паняццямі прычынавыніковых сувязей, не схільны і не можа з'рыстычна мысліць у нейкіх новаўтвораных сітуацыях.

Дазволю сабе такое параўнанне. Калі чалавек, які мае музычную адукацыю і сам спявае, прыходзіць на канцэрт, дзе спявак фальшывіць, у яго пухнуць галасавыя звяз-

кі. Штосьці падобнае адбываецца і з намі. Разумею, мы проста хварэем, многія з нас. Часам вельмі цяжка зразумець, што старшыня хоча...

Як вядома, слова «парламент» паходзіць з французскага «parler», гэта, скажам так, «месца, дзе гавораць». Натуральна, пра важныя рэчы. Але, можа, на другім месцы ў працы парламентарыя павінна быць умненне валодаць гэтым «гаварэннем».

Мабыць, трэба будзе зрабіць прапанову, каб у нас, быў прафесійны старшыня сесіі, спікер, калі хочаце. Гэта немалаважна, бо ўплывае на эфектыўнасць нашай дзейнасці.

Лявон БАРШЧЭЎСКІ, старшы выкладчык Наваполацкага політэхнічнага інстытута:

— Задавальняе тое, што адбываецца нейкае, я б сказаў, адваротнае часткі калег, якія раней ставіліся прадурята да пэўнай групы дэпутатаў. Прыходзіць усведамленне, што ўсім аднолькава бяляць праблемы рэспублікі. І яшчэ адно, самае галоўнае — што кожны з нас прадстаўляе думку групы выбаршчыкаў. Мяркую, наша праца і далей будзе развівацца ў напрамку дасягнення кансэнсусу.

— Вас выбралі ў сакратарыят сесіі — рабочага органа, дзейнасць якога выклікала шмат нараканняў. У чым тут справа?

— Права ў тым, што ў першы тыдзень не было прэзідыума. Часовыя выдучыя не мелі магчымасці адначасова і весці пасяджэнні сесіі, і працаваць з яе матэрыяламі. Былі, вядома, цяжкасці арганізацыйнага парадку, але неўзабаве з дапамогай сакратарыята Вярхоўнага Савета мы сваёліся. Калі казаць пра прэтэнзіі, дык яны ўзнікаюць не таму, што сакратарыят нечага не падрыхтаваў, а таму, што прэзідыум не ўлічыў.

Асабіста я займаюся поштай, якая паступае на сесію ад выбаршчыкаў.

— Які характар гэтай пошты?

— Цяпер — галоўным чынам просьбы паскорыць нашу працу, каб хутчэй перайсці да пытанняў, разгляду якіх з нецярпеннем чакае ўся Беларусь.

А. ГАНЧАРОУ.

— Конкурс быў аб'яўлены невыпадкова. Гэта было ўзаемазнае, разумнае рашэнне. Такая падзея, як 500-годдзе з дня нараджэння Францішка Скарыны, бяспрэчна, сама па сабе запрагнула творчых ініцыятыў многіх нашых навукоўцаў — гісторыкаў, філосафаў. Аднак аб'яўленне конкурсу павінна было паспрыць таму, каб актывізаваць творчы настрой людзей. Па-першае, постаць Скарыны, яго сучаснік і паслядоўнік — Буднага, Цяпінскага, іншых гістарычных асоб заслугоўваюць ва ўсіх жанрах мастацкай творчасці і навуцы значна больш увагі, чым ёсць у нас цяпер. А па-другое, аб'яўленнем рэспубліканскага конкурсу яны былі хачелася кінуць кліч, што мы ўсе разам у даўгу перад нашай беларускай гісторыяй, перад гістарычнай тэмай.

— Тэрмін у паўтара года для напісання твораў, пагадзіцеся, немалы. Ці паспрыла гэта колькаснаму складу прэтэндэнтаў на лаўрэатства?

— На маю думку, у гэтым сэнсе конкурс апраўдаў сябе. Як-нік, а нам, членам журы, наступіла дзсятка паўтара рукапісаў. Акрамя таго, некаторыя творы не былі прыняты для разгляду, бо аўтары паспалішалі надрукаваць іх у перыядыцы, што па ўмовах конкур-

неабходнасць кансалідацыі ўсіх прагрэсіўных, дэмакратычных сіл, незалежна ад іх адценняў. Такую неабходнасць, дарэчы, усім нам паказаў і ход падзей на сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі.

Няхта можа запярэчыць, што апеляцыя да плошчы — не самы канструктыўны шлях кансалідацыі. Але слушнымі, на мой погляд, былі словы, сказаныя на мітынгу айцом Віктарам — пра тое, што плошча заўсёды, ва ўсе часы была стыхійным адназам на праблемы грамадства, барометрам яго палітычнага настрою. Трэба ўмець выслухаць плошчу, умець размаўляць з ёю, гаварыць дэпутат, а інакш з кожным днём на ёй будзе ўсё больш і больш людзей.

...Дождж, які прайшоў у час мітыngu, быў кароткі і настрою людзей не сапсаваў. Наогул майскае надвор'е сёлета было зменлівае, непастаяннае. А што прынясе лета?

Віталь ТАРАС.

ЛЮДЗІ НА ПЛОШЧЫ

На мітынг, які адбыўся 29 мая каля Дома ўрада рэспублікі, пачуў жарталівы фразу: ці ёсць у нас іворум? А сапраўды, падумалася, колькі людзей павінна прыйсці на плошчу, каб іх ніхто не асмеліўся назваць кунікай экстрэмістаў: 500? 1000? 10000?

Яшчэ не так даўно, у час сесіі Вярхоўнага Савета Беларусі мінулага спілкіання, народных выбарнікаў, якія прынялі ўдзел у падобным жа мітынг, абвінавачвалі ў патуранні страцыяна натоўпу, а сёння-таго з народных дэпутатаў СССР спрабавалі нават аштрафаваць. Уздзельнікі таго мітыngu добра запамінілі і дубінкі «спецназаўцаў», і службовыя сабак у ачепленні плошчы Леніна.

Сёння пра гэта можна было б і не ўспамінаць. Але ж у той

дзень, 29 мая, на сесіі новага Вярхоўнага Савета рэспублікі прагучаў да болю знаёмы заклік: ачысціць плошчу! Нібыта размова ішла пра смецце, не пра людзей. Да гонару дэпутатаў, большасць з іх не падтрымала гэтую «канструктыўную» прапанову. Многія адкрыта выказалі абурэнне.

Частка дэпутатаў, нягледзячы на цяжкі, напружаны дзень работы, палічыла сваім абавязкам прыйсці пасля сесіі да людзей, што сабраліся на плошчы, сказаць ім некалькі слоў, паслухаць, што думалі выбаршчыкі.

На мітынг, які адкрыў прафесар Ю. Хадына, у прыватнасці, выступілі першы намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета БССР С. Шумкевіч, народны дэпутат БССР В. Радамысльскі

(айцец Віктар), В. Голубеў, В. Малаша, У. Каваленка, У. Грыбану, У. Станкевіч, Б. Гюнтэр, З. Пазняк.

Гэта былі розныя выступленні. У адных выпадках гучалі кароткія прывітанні да прысутных, у другіх — выказваліся ацэнкі сітуацыі, якая складалася ў Вярхоўным Савеце і ў рэспубліцы наогул, рабіліся заявы. А выступленне, скажам, старшыні сойма БНФ Пазняка вылілася, фактычна, у праграму палітычнай прамоў, сніраваную супраць маналіі Кампартыі на ўладу.

Слова на мітынг бралі розныя людзі — рабочы, кіраўнік стачачнага камітэта, пенсіянерка, дэпутат гарсавета і хатняя гаспадыня, выкладчык і сялянін. І амаль ва ўсіх прамовах чулася слова «кансалідацыя». Можна (і гэта часта бывае) уладваць розны сэнс у гэтае слова, можна нават спекуляваць на ім пры выпадку. Але, думаю, людзі зараз сапраўды адчулі

ЗАУВАЖАНА: наш зямляк, народны дэпутат СССР Аляксандр Жураўлёў вельмі рэдка выступае на старонках рэспубліканскага друку, затое актыўны ў маскоўскай перыядыцы.

Вось чарговае яго выступленне. На гэты раз у сталічнай і ў той жа час міжнароднай газеце «Express» за 3 мая 1990 г., дзе, дарэчы, дзвігам з'яўляюцца радкі «Возьмемса за рукі, друзькі, чобы не пропасть поодинокі!» Артыкул называецца «Пойдет ли Белоруссия «литовским путем».

Чарговае выступленне А. Жураўлёва ў пэўнай ступені паўтарае альбо рэзюмэ яе ранейшых. У тэзісах, поглядах аўтара шмат слушнага, але разам з тым ёсць рэчы, якія выклікаюць ці недаўменне, ці нават рашучы пратэст: тое-сёе ён, мякка кажучы, трактуе адвольна, да таго-сяго вельмі істотнага, зноў мякка кажучы, адносіцца калі не з пагардай, то з недаацэнкай і ўрэшце...

Але давайце, як кажучы, з пачатку. А. Жураўлёў справядліва зазначае, што Беларусь як

ЖЫЦЦЕ і творчасць Якуба Коласа непаруйна звязаны з Мінскам. Больш за 30 гадоў носіць імя класіка беларускай літаратуры адна з плошчаў нашага горада, у цэнтры якой — скульптурная кампазіцыя і помнік паэту, побач вуліца, якая носіць яго імя. Здавалася б, памяць спевака зямлі беларускай увекавечана.

Аднак узнікае пытанне: ці стала плошча цэнтрам беларускай культуры, гонарам нашай сталіцы? Многія скажуць: «А як жа! Тут заўсёды шмат моладзі, ёсць дзе адпачыць. Побач рэстаран «На ростанях», інтэр'еры і кухня ў нацыянальным стылі».

А давайце пазнаёмімся з гэтым «працягам беларускага нацыянальнага ансамбля» бліжэй. Высотны жылы будынак другой паловы 60-ых гадоў, два ніжнія паверці — комплекс прадырстваў грамадскага харчавання «На ростанях»: кавярня, кавярня-бар, магазін-кулінарныя. Здавалася б, якія пытанні? Усё як у лепшых гарадах Еўропы — цэнтр горада, на першых паверхах магазінчыкі, кавярні, бары, рэстаран і г. д. Аднак зазірнем у гісторыю стварэння гэтай «кропкі».

У 1979 годзе адбылося ўрачыстае адкрыццё комплексу «На ростанях». Толькі вось жыхары дома радасці не адчулі ні тады, ні тым больш праз 10 гадоў. Усе дзесяць гадоў — гэта барацьба за нармальныя чалавечыя ўмовы жыццявання, адпіскі з розных інстанцый:

— НІЛ СЯМЕНАВІЧ, напачатку хацелася б пачуць колькі слоў пра асноўныя задачы гэтага творчага саборніцтва.

— Конкурс быў аб'яўлены невыпадкова. Гэта было ўзаемазнае, разумнае рашэнне. Такая падзея, як 500-годдзе з дня нараджэння Францішка Скарыны, бяспрэчна, сама па сабе запрагнула творчых ініцыятыў многіх нашых навукоўцаў — гісторыкаў, філосафаў. Аднак аб'яўленне конкурсу павінна было паспрыць таму, каб актывізаваць творчы настрой людзей. Па-першае, постаць Скарыны, яго сучаснік і паслядоўнік — Буднага, Цяпінскага, іншых гістарычных асоб заслугоўваюць ва ўсіх жанрах мастацкай творчасці і навуцы значна больш увагі, чым ёсць у нас цяпер. А па-другое, аб'яўленнем рэспубліканскага конкурсу яны былі хачелася кінуць кліч, што мы ўсе разам у даўгу перад нашай беларускай гісторыяй, перад гістарычнай тэмай.

— Тэрмін у паўтара года для напісання твораў, пагадзіцеся, немалы. Ці паспрыла гэта колькаснаму складу прэтэндэнтаў на лаўрэатства?

— На маю думку, у гэтым сэнсе конкурс апраўдаў сябе. Як-нік, а нам, членам журы, наступіла дзсятка паўтара рукапісаў. Акрамя таго, некаторыя творы не былі прыняты для разгляду, бо аўтары паспалішалі надрукаваць іх у перыядыцы, што па ўмовах конкур-

ХТО СТВАРАЕ ЎМОВЫ?

РЭПЛІКА

адна з рэспублік СССР цяпер кроць адметным крокам. У тым ліку і ў нацыянальным накірунку, бо, згодна яго меркаванню, нацыянальны рух у нас не такі паскораны, шырокі, як у іншых рэспубліках. У сувязі з гэтым аўтар робіць катэгарычную выснову, што «Белорусский народный фронт допустит ошибку, построив свое движение по типу «Саюдиса», сделав ставку на национальный аспект», адпаведна, як лічыць ён, у цяперашніх умовах на выбарах не дабіўся перамогі, бо ў Беларусі ў адрозненні ад той жа Прыбалтыкі, «национальные лозунги не воспринимаются».

Далей А. Жураўлёў па-свойму тлумачыць прычыны абмежаванай нацыянальнай свядомасці беларусаў, іхняй добраахвотнай русіфікацыі (спрадвечны сорам за свой «деревенский язык», удзячнасць Расіі за дапамогу пасля другой сусветнай вайны, росквіт ва ўмовах рэспублікі адміністрацыйнай сістэмы, што парадзіла абыяцельскую псіхалогію). Безумоўна, усё гэта мела і мае месца, але тыя прычыны ўсё ж значна даўнейшыя і глыбейшыя. Думаем, А. Жураўлёву яны таксама вядомыя.

«Конечно, из застоя выходит надо, с этим никто не спорит. Как? — пиша ён. — Возрождение на классовом чувстве — это уже доказано — невозможно. Неприемлем для Белоруссии и путь возрождения на национальной, религиозной почве».

Цікава: які ж іншы, самы верны і дасканалы шлях? Вось: «Едиственный оптимальный выход, который я вижу: Белоруссия должна возродиться на основе общечеловеческих ценностей».

Што ж, сарраўды, цікава гэта — агульначалавечы каштоўнасці. Але пачакайце, што гэта за вартасці без «национальной и религиозной почвы»? Выбачайце, ці не звычайны, добра вядомы нам касмапалітызм у новай упакоўцы? Ці не далейшы шлях на далейшую дэнацыяналізацыю? Праўда, аўтар шырока не тлумачыць сваю канцэпцыю, падкрэслівае толькі, што іменна па такой схеме цяпер ідуць Масква і Ленінград, а па-другое, маўляў, беларускі народ заўсёды меў цягу да адукаванасці, інтэлігентнасці і агульначалавечы каштоўнасцей, і, па-трэцяе, «очень важно сейчас не упустить эту возможность, этот момент».

Усё зразумелі? З усім згодныя? Асабіста я — не зусім. Тым больш, што далей А. Жураўлёў ужо кагосьці перасцяргае: «Если же мы промедлим,

не исключено, что разовьется крепкое националистическое движение». І яшчэ далей аўтар страшыць бядой у тым выпадку, калі Беларусь адыдзе ад СССР.

Дазволена запытаць: хто гэта «мы»? Што значыць — «если промедлим»? Як гэта так: нацыянальны рух слабы, неппулярны ў народзе і раптам — «крепкое националистическое движение»?

Бясспрэчна, Беларускаму народнаму фронту лепш вядома, па якіх узорах ён ладзіць сваю работу. Але пра іншае можам меркаваць і мы, усё астатняе: не такое ўжо забітае, кволае і абясцэненае ў нашага народа нацыянальнае пачуццё. Можна, якраз дзякуючы яму пэўнай свядомай сіле нашага грамадства, у тым ліку і народнаму фронту, удалося змусіць павярнуцца тварам да чарнобыльскай бяды, прыняць жыццёва неабходны Закон «Аб мовах Беларускай ССР», правесці многіх дэмакратычных кандыдатаў у народныя дэпутаты Беларускай ССР. Але гэта зусім не значыць, што нацыянальнае пачуццё аб-

вязкова разабіраецца ў такую пачварную форму, як нацыяналізм, настроі ўсіх на разрыў з суседзямі. Не, нацыянальная свядомасць зможа якраз заслабнець добрую службу.

І ўсё ж які далейшы шлях? «Можно сказать со всей определенностью: Белоруссия не будет бежать впереди России, — заключает А. Жураўлёў. — Самостоятельно сейчас мы не сделаем ни шагу — сил нет. Поэтому для нашей республики демократическое движение, которое развивается в России, — это наше будущее. Это необходимое и достаточное условие для демократизации Белоруссии».

Безумоўна, шанюны эканаміст і палітык мае права на сваю думку, але і мы маем гэткае ж права аспрэчваць некаторыя яго меркаванні. Тым больш, што «необходимые» ўмовы для развіцця перабудовачных працэсаў нам сёння не толькі імпартуюцца з Масквы ці Ленінграда. Іх ствараюць і грамадска-палітычныя сілы рэспублікі. Урэшце, стварае сам народ.

Георгий ДАЛІДОВИЧ.

...І КУХНЯ Ў НАЦЫЯНАЛЬНЫМ СТЫЛІ

Ліст у рэдакцыю

«Ваша скарга ўважліва разгледжана... Будзе праведзена тэхнічная мадэрнізацыя... Кіраўніцтва кавярні, трэста сталовых папярэджана... Дадзенае пытанне ўзята пад строгі кантроль...» Самі разумеюць, такія адказы пільны фекальныя водаў у падвалах жылога дома не перакрэсь, смурод, што распаўсюджваецца да восьмага паверха, не развеш; шум вытворчых цэхаў, халадзільных устаноў, тэхналагічнага абсталявання, кампрэсараў, п'яныя бойкі, разгулы пад аркестр не заглушыць.

Праўда, у апошні час наглядны ўпраўлення грамадска-харчавання тав. Н. П. Нарэйка пачаў прапаноўваць новыя метады «барачбы з усімі агіднасцямі» — гэта дастаўка абеднаў на дом з 10-працэнтнай скардай і новыя кварталы жытараў. Па ўсёй бачнасці, Мінгарвыканком мае спецыяльны фонд для «асабліва нязручнай» катэгорыі тых, хто скардзіцца.

Усё магчыма да таго часу, пакуль у нас існуе «закон» аб рашэнні пытанняў у рабочым парадку (у абыход законаў, зацверджаных Савецкай уладай). Толькі гэты «закон» і дазваляў грамадскаму харчаванню без адпаведнага на тэрыторыі Мінгарвыканкома атрымаць амаль у 10 разоў больш плошчы, чым дапускаецца будаўнічымі і санітарнымі нормамі для размяшчэння ў жылых будынках прадпрыемстваў грамадскага харчавання.

Толькі гэты «закон» дазваляў інстытуту «Белгіпрагандаль» у 1975 годзе без узгаднення з санслужбамі горада стварыць праект на размяшчэнне ў доме трох аб'ектаў грамадскага харчавання замест аднаго, як таго патрабуецца агульнасаюзныя нарматывы. (У рабочым парадку ў жылым доме размяшчэнні грамадскае харчаванне з агульнай колькасцю пасадачных месцаў 300 замест належных 50). Гэты ж «рабо-

чы парадок» дазваляў стварыць у доме базавы склад для шэрагу прадпрыемстваў грамадскага харчавання горада. Па агульнасаюзных будаўнічых і санітарных нормах не павінна быць пагрузачна-разгрузачных пляцовак з боку двара жылога дома, дзе размяшчаюцца ўваходы ў кварталы. Нельга! А «работы парадок» для чаго? Усё можна, і, галоўнае, вінаватага нават пракуратура горада не можа знайсці з 18 кастрычніка мінулага года.

У маі мінулага года санэпідслужбамі г. Мінска была праведзена комплексная праверка аб'ектаў грамадскага харчавання «На ростанях», якая пацвердзіла абгрунтаванасць шматтадовых заяў жыхароў дома на недавальняючыя ўмовы прахавання па віне грамадскага харчавання. Тады ж пастававай гарадской СЭС ўпраўлення грамадскага харчавання прад'явілася выправіць адзначаныя недахопы. Да ўказанага тэрміну грамадскім харчаваннем абсалютна нічога не было зроблена, і 17 кастрычніка мінулага года гарСЭС былі апычатыя магазін-кулінарыя, кавярня-бар і другі паверх кавярні «На ростанях». Тым не менш ужо на наступны дзень кавярня зноў пачала функцыянаваць у поўным аб'ёме. 30 студзеня г. г. санэпідслужба зноў апычатыла кавярню. Аднак 13 лютага першы паверх кавярні зноў пачаў працаваць. Пры гэтым складскія памяшканні комплексу «На ростанях» не спынялі сваю дзейнасць ні на адзін дзень.

Кіраўніцтва трэста сталовых Савецкага раёна, комплексу «На ростанях» у асобе тт. Е. П. Вышыньскай і А. І. Радзюўскага тлумачаць факт зрыву пломбы дзяржазнагляду і ў тым, і ў другім выпадку тым, што пломбы былі сарваны... ветрам, а наведвальнікі ўжо стаялі ля ўвахода. Таму, маўляў, нічога не заставалася рабіць, як пачаць працаваць.

Кіраўніцтва Мінгарвыканкома і ўпраўлення грамадскага харчавання (тт. Я. І. Засадчы, Н. П. Нарэйка) лічаць недазваляльнай раскошай захаванне агульнасаюзных нарматываў. Як тлумачыць Юген Іванавіч Засадчы, санітарныя і будаўнічыя нормы пішуча для будучага. А на адным з прыёмнаў у Савецкі Міністраў БССР нам. заг. аддзела гандлю і паслужбы насельніцтва тав. І. Н. Лабанок заявіў, што ўзгадненне будаўнічых і санітарных нарматываў праводзіцца ў рабочым парадку і што такія ўзгадненні неабавязкова дакументаваны афармляць.

Работнікі грамадскага харчавання пастаянна гавораць аб працэсе забяспечанасцю пасадачнымі месцамі. А чаму менавіта цяпер, у такі складаны перыяд часу, маўчыць аб працэсе забяспечанасцю культурай? Ці пра культуру мы гаворым толькі ў сувязі з тым, як забяспечыць «залатую» моладзь, рэжэсёраў, «напарстачнікаў» рэстаранаў, дзе можна з размахам пабалаваць, павесаліцца і ў спакойнай абстаноўцы вырашыць свае праблемы?

Няўжо наша моладзь павінна адпачываць толькі ў кабах, няўжо і цяпер мы будзем прадаўжаць гадаваць манкуртаў, якія не памятаюць і не ведаюць свайго роду і племені?

Грамадскае нашага дома з самага пачатку выходзіла з ініцыятывай стварэння на плошчах цяпер існуючай кавярні (рэстарана) «На ростанях» цэнтру нацыянальнай культуры. Тут з поспехам могуць быць размешчаны выставачныя залы музея Якуба Коласа, можа быць створана на базе гэтага музея літаратурная гасцёўня, курсы па вывучэнні беларускай мовы.

Плошча Якуба Коласа можа і павінна быць цэнтрам нацыянальнага гонару, служыць выхаванню падрастаючага пакалення ў духу паважлівага стаўлення да гісторыі свайго народа, яго культуры і традыцый. Аднак мы не можам гаварыць аб духоўным і маральным адроджэнні грамадства да таго часу, пакуль культура будзе падчаркай. Ці ж гэта разумна: музей Якуба Коласа туліцца на плошчы 250 кв. м. у той час, як рэстаран «На ростанях» акупіраваў амаль 3000 кв. м. Пагадзіцеся, суадносіны не на карысць культуры.

М. КЛЯБАНАВА, З. ЕРМАКОВА, Л. СИМАН, М. МАЛОКІН, А. ГЛУХОУСКАЯ, А. ГУЗІЕВА, члены савета грамадскасці дома № 22 па вул. Чырвонай, П. НАСАНОУСКІ, старшыня дамавога савета.

У ЦЭНТРЫ ЎВАГІ — ГІСТОРЫЯ

Падведзены вынікі рэспубліканскага драматургічнага конкурсу, прысвечанага 500-гадоваму юбілею Францішка Скарыны. Са старшынёй журы Нілам ГІЛЕВІЧАМ гутарыць наш карэспандэнт Уладзімір Ягоўдзік.

су рабіць не дазвалялася. Вядома, мы толькі парадаваліся б, каб у журы трапіла яшчэ больш твораў, бо гэта з'явілася б найлепшым сведчаннем таго, што многія нашы літаратары далучыліся душою і сэрцам да постаці Скарыны, натхніліся яго жыццём і дзейнасцю.

Ніл Сямёнавіч, а цяпер, бадай, пра галоўнае — пра мастацкі ўзровень твораў, што паступілі на разгляд членаў журы конкурсу.

— У конкурсе ўдзельнічалі людзі не толькі розных здольнасцяў і магчымасцяў, але і неадольнавага вопыту, што ў жанры драматургіі мае асабліва вялікае значэнне. Літаратар, які ўжо шмат разоў меў справу з тэатрам, са сцэнай, безумоўна, адчувае сябе больш упэўнена ў падачы матэрыялу, у рэалізацыі сваіх задум. Некаторыя ж рэчы, прысланыя ў журы, былі напісаны добра май, з глыбокім веданнем гістарычных рэ-

алій, карацей, нават вельмі неабліга ў мастацкіх адносінах, але кідалася ў вочы іх слабое адчуванне сцэны, няведанне яе спецыфікі. Прыемна, што ў конкурсе бралі ўдзел некаторыя вопытныя нашы драматургі, напрыклад, Аляксей Петрашкевіч. З маладзёўшчы я тут назваў бы ўжо прызнанага і прынятага ў тэатральным свеце Уладзіміра Бутрамеява. Адначасна актыўна працягваў і малады літаратары, якія ўпершыню паспрабавалі свае здольнасці ў нялёкім жанры драматургіі. На некаторых творах, адзначаных журы, мне хацелася б спыніцца асобна. Напрыклад, драма А. Петрашкевіча «Прарок для Айчыны». Бясспрэчна, яна напісана цікава і драфесійна ў поўным сэнсе гэтага слова. Сам драматызм сітуацыі ў п'есе сведчыць пра вопыт драматурга, канфлікты, створаныя ім, напружаныя, сцэнічныя. Адна з цэнтральных постацяў драмы —

постаць караля Жыгімонта — выпісана глыбока і, галоўнае, неаднамерна. Адчуваецца аўтарскае жаданне прачытаць асобныя старонкі нашай гісторыі, біяграфіі вядомых гістарычных дзеячаў па-новаму, з пазіцыі свайго ўласнай канцэпцыі. Моцнае ўражанне пакінула на мяне, зрэшты, і на другіх членаў журы, п'еса Уладзіміра Бутрамеява пра Казіміра Лышчынскага. Яна так і называецца — «Казімір Лышчынскі». У цэнтры аўтарскай увагі наш выдатны мысліцель, вучоны, звагар супраць абскурантызму, палітычны патрыёт бацькаўшчыны, які паплаціўся за свае погляды жыццём, але не стаў на калені. Твор вылучаецца праніклівацю ў далёкія гістарычныя пласты, у трагічную постаць галоўнага героя і, апрача ўсяго іншага, зроблены сцэнічна. Вопыт Бутрамеява-драматурга тут відавочна сказаўся. Вельмі блізкай і зразумелай мне аказалася адна з вядучых ідэй п'есы — песня хваля і славы народу, які нарадзіў такога выдатнага чалавека. Усе члены журы адзначылі тансама п'есу зусім маладога драматурга Ірыны Масляніцкай «Крыж Ефрасіні Полацкай». Аўтарка пайшла яшчэ далей углыб гісторыі і, трэба сказаць, пачувае сябе там даволі ўпэўнена. Рэч гэтая трымаецца на вобразе самоў Ефрасіні, але пададзены ён у арыгінальнай інтэрпрэтацыі. Пад пярэм аўтаркі славаўта асветніцка атрымаўся жывым чалавекам, шырака спачувальнай жанчыне-маці, жанчыне-наханаў, яна далёка не аскетычная, адарваная ад свецкага жыцця, ад свету, ад людзей асоба. Таня інтэрпрэтацыя, несумненна, спра-

вядліва, бо людзі, падобныя Ефрасіні, жылі не толькі ў абстрактным свеце, яны пражывалі адчуванні сутнасць свецкай, чалавечы стражэй. Разам з тым пры чытанні п'есы І. Масляніцкай часам кідаецца ў вочы моцная ненатуральнасць, сваёнасць у маналогіх і дыялогах. Малады пісьменніца пакуль няўпэўнена адчувае сябе ў беларускамоўнай стылі, яна, мабыць, піша па-руску і прапанавала на конкурс аўтарскі пераналат. І яшчэ на двух творах мне хацелася б спыніцца асобна. Першы з іх — «Драма Скарыны» Міколы Арочні. Літаратурны вопытны, вядомы, і я не пакрыўлю душою, калі скажу, што рэч ён напісаў і сур'ёзна, і глыбока, і канцэптуальна. Гэта мне асабліва хацелася б падкрэсліць. Твор атрымаўся эстэтычнага і гістарычнага мыслення, новых поглядаў на нашу мінуўшчыну. Аднак усё члены журы са шнадаваннем гаварылі, што перад намі — рэч для чытання, якая трымаецца на маналогіх і дыялогах без сцэнічнага дзеяння. А другі твор, што прыцягнуў увагу журы, — гэта п'еса-паэма Валіціны Акалявай «Вяртанне Францішка Скарыны». Можна, нават лепш яе было б назваць лібрэта для музычнай драмы ці оперы. Падобны жанры вельмі і вельмі патрабны. На маю думку, рэч Акалявай вызначаецца пазытыўнай свежасцю, павінна зацікавіць напісатараў.

— На заканчэнне назавіце вынікі конкурсу. І ці ёсць шанцы убачыць лепшыя п'есы на тэатральным падмостках?

— Фантычна вынікі я ўжо назваў. Скажу шчыра: члены

журы спадзяваліся прысудзіць камусьці з прэтэндэнтаў першую прэмію. Аднак уважліва пазнаёміўшыся з іх творамі, прыйшлі да вываду, што цяжка вылучыць п'есу, якая б па сваіх мастацкіх якасцях надта вылучалася на фоне астатніх. Таму першую прэмію вырашылі не прысудзіць. Другой прэміяй адзначана п'еса У. Бутрамеява «Казімір Лышчынскі». Трэцяй прэміяй атрымалі п'есы А. Петрашкевіча «Прарок для Айчыны» і І. Масляніцкай «Крыж Ефрасіні Полацкай». Два творы журы адзначыла зааховальнымі прэміямі — «Драма Скарыны» М. Арочні і «Вяртанне Францішка Скарыны» В. Акалявай. Вось такія вынікі, прычым рашэнне прынята аднагалосна. А што датычыцца апошняга вашага пытання, то магу сказаць наступнае. П'есы У. Бутрамеява, А. Петрашкевіча, І. Масляніцкай варты самай пільнай рэжымсёрскай увагі, яны не проста матэрыял ці аснова для будучых спектакляў, а, як мне думаецца, з'яўляюцца бытнасць нашай драматургіі. Вядома, там ёсць над чым папрацаваць і рэжымсёру, бо няма мілья мастацкай дасканаласці. Па некаторых жа рэчах, даслаўных на конкурс, могуць быць пастаўлены змястоўныя радны і тэлеспектаклі, у першую чаргу я тут маю на ўвазе «Драму Скарыны» М. Арочні, а п'еса У. Халіпа «Год чумы», на думку членаў журы, будучы сур'ёзны мінацэнарый. На заканчэнне хацу сказаць, што рэспубліканскі конкурс, прысвечаны Францішку Скарыне, ажыццяўляецца майстроў слова да гістарычнай тэмы. І ўжо гэта выдатна.

□ Да вас звяртаюцца жыхары Віцебска — бацькі дзяцей хворых на востры лейкоз. Напісаць гэты ліст прымусіла нас агульная бяда. Справа ў тым, што Мінскаму гематалагічнаму цэнтру зараз аказана дапамога. Гэта радуе і абнадзейвае. Але на нашых дзяцей ніхто не звяртае ўвагі. А колькасць хворых тым часам расце. Калі тры гады назад у адпаведным аддзяленні Віцебскай абласной дзіцячай клінічнай бальніцы быў адзін чалавек, то цяпер 20, плюс столькі ж памерла.

Урач Святлана Рыгораўна Герасімчук з любоўю і клопатам ставіцца да хворых пацыентаў. Але ў яе няма ніякіх умоў для таго, каб займацца лячэннем дзяцей, проста ратаваць іх ад смерці. Па-першае, няма асобных палат: цяпер дзеці ляжаць па восем чалавек у пакоі, прычым сярод іх — з самымі рознымі дыягназамі, у тым ліку і з вострай рэспіраторнай віруснай інфекцыяй, што вельмі небяспечна.

Вось ужо трэці год абяцаюць выдзельці спецыяльныя палаты для нашых дзяцей, але воз і цяпер там. Няма лякарстваў, аднаразовых шпрыцоў.

Мы са старонак «ЛіМа» звяртаемся ў Міністэрства аховы здароўя рэспублікі з просьбай аб неадкладнай дапамозе. Тое, што дзеці так цяжка хварэюць, гэта наша гора, бяда, але не віна, бо ў свой час кіраўнікі рэспублікі схавалі ад нас, што ў пэўных рэгіёнах Беларусі небяспечны ўзровень радыяцыі. Некаторыя будучыя мамы перыяд цяжарнасці прывялі ў забруджаных раёнах, дзеці нарадзіліся хворымі. Іншыя ж хлопчыкі і дзяўчынкі адпачывалі ў бальніцы ў Гомельскай і Магілёўскай абласцях. Мы ж не ведалі, што гэта небяспечна.

**Н. БОГДАН, А. ЯКУБАВА,
Л. ЯФРЭМАВА, Т. ГОЛУБЕВА,
Г. ГУДКОВА, усяго 13 подпісаў.**

г. Віцебск.

□ Слова «ўра» здавён перайшло ў рускую мову з цюркскай (татарскай). З рускай — у беларускую. А ці ведаюць нашы палітыкі, ідэолагі, што азначае гэтае слова? Баявы кліч «ўра-г-у» прыйшоў на нашы землі з часоў нашэцця татар-манголаў, і на цюркскай мове азначае «смерць». А цяпер удумайцеся ў лозунгі: «Ура савецкаму народу!» «Ура КПСС!» «Няхай жыве КПСС! Ура!» «Няхай жыве непарушная дружба! Ура!» і г. д. Дык, можа, час растлумачыць па радыё, ТБ, у прэсе, што «ўра» — гэта «смерць» і выкінуць гэты страшны кліч з рускай, беларускай і украінскай моў. Ёсць жа словы «слава», «няхай жыве» ды іншыя. У чэшскай, сербскай, славацкай, славенскай мовах слова «ўра» няма. Напрыклад, у чэшскай гэты лозунг гучыць «на здар», у польскай «нех жыє!».

**М. ВАСІЛЬЧАНКА,
урач.**

г. Мінск.

□ Я з'яўляюся старшынёй першаснай суполкі Таварыства беларускай мовы ў інфармацыйна-вылічальным цэнтры Міністэрства фінансаў БССР. Суполка ўтварылася 27 кастрычніка 1989 г., зараз уваходзіць у Маскоўскую раённую арганізацыю ТБМ.

За час нашай дзейнасці мы заўсёды сустракалі сардэчнасць і спагаду супрацоўнікаў нашай установы, шчырую зацікаўленасць і дапамогу. Але так было толькі да той пары, пакуль мы не пачалі кампанію па зборы складовак (уступных і гадавых) сярод сяброў суполкі. Я раптам пачала адчуваць нейкае процідзеянне — тым больш незразумелае, што раней тыя ж людзі ахвяравалі сродкі і на больш рызыкоўныя мерапрыемствы. Неўзабаве паявілася разгадка гэтай таямніцы...

Аб'ява заклікала на пашыранае пасяджэнне партбюро, на якім планавалася абмеркаваць работу камітэта камсамола, групы народнага кантролю, добраахвотнай народнай дружны і... — мне адразу і няўцямна было, што ж гэта значыць, — «товарищеского общества «Суполка»!

Ініцыятарам гэтага пасяджэння быў намеснік сакратара партарганізацыі В. Драгун, які распачаў у калектыве

апантаную агітацыю супраць дзейнасці суполкі ТБМ. Маўляў, не трэба здаваць грошы на гэтую арганізацыю, бо гэтыя сродкі пойдучы... на антысацыялістычныя мерапрыемствы (!!).

Не цяжка здагадацца, як такая агітацыя паўплывала на тых, хто яшчэ нядаўна ва ўсім падтрымліваў нас. Кола сяброў ТБМ рэзка звузілася.

Яшчэ больш прыкрыя падрабязнасці выявіліся на самім пасяджэнні. Як высветлілася, тав. Драгун не губляў часу дарма, а збіраў на мяне

даць, лічыць, што яно — «напраўляючая і кіруючая сіла», што мае права метадамі ідэалагічнага дыктату прымушаць думаць так, як яно.

**Т. ДЗЕМЯНЧУК,
старшыня першаснай суполкі ТБМ
імя Ф. Скарыны ІВЦ Мінфіна БССР.**

□ У рэспубліканскім друку і ў «ЛіМе», у прыватнасці, неаднойчы паведамлялася аб тым, што з боку Беларусі будуць рабіцца захады пе-

□ У наступным годзе мы будзем святкаваць 100-годдзе з дня нараджэння слаўтага беларускага паэта Максіма Багдановіча. Думаем, што да гэтай памятнай даты трэба прымеркаваць пераназванне вуліцы М. Горкага на вуліцу М. Багдановіча, імя якога займае ў свядомасці беларусаў і ў нашай літаратуры адметнае месца. Гэта было б справядліва і спрыяла б адраджэнню беларускай культуры, якое намецілася ў апошнія гады.

На вуліцы, пра якую ідзе гаворка, стаяў дом, дзе нарадзіўся паэт (цяпер дом № 25). На ім вісіць памятная дошка. Побач, ля опернага тэатра, — помнік Багдановічу, у Траецкім прадмесці знаходзіцца яго літаратурны музей.

Сам Максім Горкі, калі б ён зараз жыў, ухваліў бы гэта перайменаванне. Ён ведаў Максіма Багдановіча, уважліва сачыў за развіццём маладой беларускай літаратуры і аказваў ёй дапамогу. Да таго ж, Максім Горкі і Максім Багдановіч былі сваякамі.

Такі крок у адраджэнні гістарычнай справядлівасці ні ў якім разе не супрацьпаставіць аднаго пісьменніка другому, а з'явіцца натуральным, зафіксуе ў памяці месца нараджэння паэта і будзе правільна ўспрынята жыхарамі Мінска.

**А. ГУРКОУ, Ю. СКРЫГАН,
А. ДЗЯРНОВІЧ, А. МЯСНІКОВА,
М. АПЕЙКА, Г. НАУМОВІЧ,
В. ДРЫБА — жыхары вуліцы
М. Горкага і суседніх вуліц
[усяго 140 подпісаў].**

□ Мы, турысты-краязнаўцы з Наваградка, у час вандроркі ў Мір размаўлялі з рэстаўратарамі. Няхай сабе павольна, няхай сабе са скрыпам ідзе рэстаўрацыя — усё адно радуецца душа, што адраджаецца помнік дойдзіцца. Але калі гаворка датыкнулася адраджэння навакольнага парку, высветлілася, што зашуміць гэты парк у значнай сваёй частцы за кошт «пасадачнага матэрыялу» паркаў у Варончы і пасёлку Першамайскі, што паміж Турцом і Ярэмічамі. Аслупяне-ла, пачуўшы такое, бо адразу ўявіла сабе, як наша «асцэрожная рука», узброеная экскаватарамі і кранамі, аблюбававшы «пасадачны матэрыял», выкарчоўвае яго, знішчаючы яшчэ дзесяць дрэў навокал, зрываючы траву і пакадаючы пачварныя яміны! Што гэта менавіта так будзе выглядаць, сумнення няма. Успомніце, што застаецца каля вашага дома пасля таго, як рамонтнікам спатрэбіцца пракапаць нават невялікую канаву.

Дык, можа, і не патрэбныя гэтыя парк? Можа, заживуць «новым жыццём» на другім месцы?

Адзін з іх — у пасёлку Першамайскім — памятаю і люблю з дзяцінства, бо недалёка жылі мае дзяды. Так, ён запушчаны, забруджаны, з кожным годам усё меней былой прыгажосці, але і зараз уражае, кранае сэрца сумам. Такое ж пачуццё прыходзіць у знявечаным храме. Уражанне ад таго, што маглі калісьці стварыць чалавечыя рукі, і сорам — у што гэта можа ператварыцца ад бяспамяцтва нашага.

Спытайце ў мясцовых жыхароў, у жыхароў Варончы, згодны яны, каб іхнія парк ператварыліся ў «пасадачны матэрыял»?

Ці можна будзе пахваліцца нават самым прыгожым паркам у Міры, ведаючы, што дзеля яго знішчылі два іншыя? А, можа, лепей мець тры парк?

Цікава даведацца, хто ж такую разумную галаву мае, у чый вынаходлівых мезгах нараджаюцца такія суперрацыянальныя ідэі? Самае сумнае, што іх вельмі лёгка ажыццявіць, сабраўшы некалькі подпісаў пад прэстам-дазволам, выкрэсліваючы з нашага жыцця яшчэ кавалачак нашай гісторыі і культуры. А што, адразу двух зайцоў забіваем: танна і хутка атрымліваем вынік рэстаўрацыі і — змяняецца колькасць аб'ектаў, якія патрабуюць рэстаўрацыі!

Дык давайце пойдзем і далей: не халае будматэрыялаў на рэстаўрацыю — разбярор менш каштоўныя помнікі і выкарыстаем іх дзеля рэстаўрацыі больш каштоўных. Альбо раскарчым Батанічны сад і раздзелім «пасадачны матэрыял» паміж дачнікамі. Ужо ўвосень пойдзе ў гору выкананне харчовай праграмы!

**Таццяна ЦАРУК,
кіраўнік гуртка
турыстаў-краязнаўцаў.
г. Наваградка.**

3 пошты «ЛіМа»

- БЯДА Ў НАС АГУЛЬНАЯ
- ВОСЬ ДЫК АГІТАЦЫЯ!
- ДЗЕ ТАЯ ВУЛІЦА?

сараўднае даць: запісаў усё, што, на яго думку, у маёй дзейнасці і словах супярэчыла яго, так бы мовіць, ідэалагічным устаноўкам.

Дасталося не толькі мне асабіста, але і нашай суполцы ТБМ. Аказваецца, мы вялі толькі «рэкламную дзейнасць». Вось так. Высакародная мэта адраджэння нацыянальную мову, культуру, гістарычную памяць — усяго толькі «рэкламная дзейнасць». Была нават спроба паказаць распраўсуджанне «Нашага слова» як «продажа самиздатовай запрэсцёнай літаратуры».

Канчатковае рашэнне партбюро прыняло без мяне. Відаць, нехта з прысутных падкарэкціраваў праект пастановы, бо там ужо няма дзікіх абвінавачванняў. Засталося так дакладна: «Обратить внимание зав. отделом Деменчук Т. А. на некорректное отношение и необоснованные претензии к членам других общественных формирований, завязывание взглядов неформальных объединений, что отрицательно сказывается на морально-психологическом климате в коллективе и ведет к его расколу».

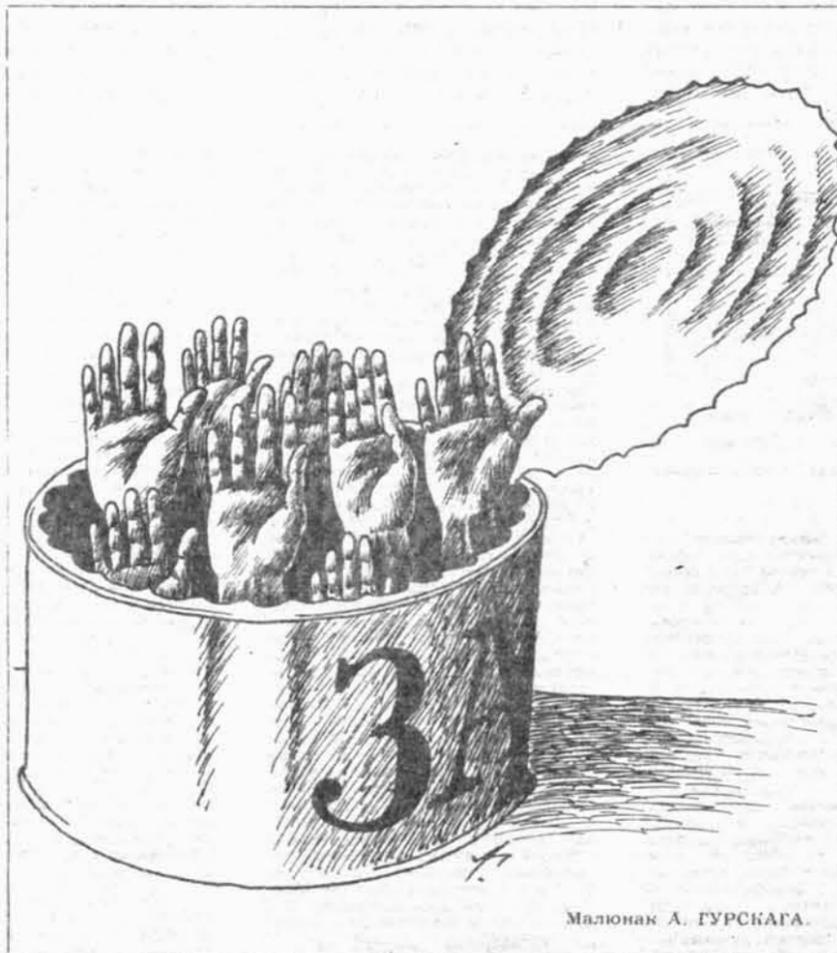
Нават пасля адмены 6 артыкула Канстытуцыі, партыйнае бюро, ві-

рад Мінфінам СССР аб выпуску ў 1990 г. памятнай манеты да 500-годдзя з дня нараджэння Ф. Скарыны. Большасць беларускіх нумізматаў гэта пытанне лічыць ужо вырашаным і цяпер з нецярпеннем чакаюць выхаду юбілейнага «скарынаўскага рубля».

Але вось зусім нядаўна ў кнігарнях з'явіўся каталог І. В. Якаўлева «Советские юбилейные и памятные монеты», выдадзены ў Маскве ў выдавецтве «Финансы и статистика» ў 1989 г. У гэтай кнізе прыводзіцца пералік усіх савецкіх юбілейных і памятных манет, а таксама план выпуску манет з 1990 па 2005 г. Паглядзім, якія манеты плануе выпусціць у 1990 годзе Міністэрства фінансаў СССР. На старонцы 25-й каталога чытаем: 1990 год: 150 гадоў з дня нараджэння П. І. Чайкоўскага; 130 год з дня нараджэння А. П. Чэхава; 125 год з дня нараджэння Яніса Райніса; Успенскі сабор. 1479 г. Масква; Пецяргоф. 18—19 ст. Ленінград... Як бачым, у Маскве не плануець выхад «скарынаўскага рубля»...

А. СЯРОЖКІН.

г. Орша.

Малюнак А. ГУРСКАГА.

НЯДАГНА на інфармацыйнай дошцы нашай бібліятэкі з'явіўся друкаваны спорным друкарскім шрыфтам і ілюстраваным фотадымамі плакат. У вочы так і кідаўся загалоўак — «Корні і крона». Чакайце, чакайце, — пранеслася ў галаве, — штосьці такое мы ўжо не дзе бачылі. Пазначэнне на плакате — «по материалу «Политического собеседника» — адкінула апошнія сумненні, а бліжэйшае знаёмства пацвердзіла: у яго аснове — артыкул з аналагічнай назвай, змешчаны ў часопісе «Политический собеседник» (1989, № 12) за подпісам ужо даволі «вядомай» у рэспубліцы журналісткі Т. Бумажковай. (Увогуле, здаецца, што калі вымяраць сталасць нацыі яе жанчынамі, то мы яшчэ не маўлятка, бо ў англічан ёсць Маргарэт Тэтчар, у філіпінцаў — Карасон Акіна, у літоўцаў — Казіміра Прунска, на Беларусі хто? Таццяна Бумажкова?) Зразумела, вывесілі плакат «па лініі» партарганізацыі бібліятэкі, і хоць ніякіх выхадных даных не значылася, відавочна, з чыёй вышэйстаячай санкцыі падрыхтавана чарговая «антыэкстрэмісцкая» бомба».

Якія ж «корні і крона» так не ўпадабалі складальнікі плаката? Аб'екты нападка, можна сказаць, традыцыйныя: БНР, БХД, сучасныя нацыянальна-дэмакратычныя аб'яднанні і іх дзеячы; тэрміналогія таксама традыцыйная — «фашистские лакеи», «однозначные личности», «прожжённые бестии», «стейные агенты зарубежных разведок» і ўсё іншае з лексікону 37-га года. Гэтаму ўжо некаж не дзівіцца, і гэта страшна. Таму што татальнае стварэнне вобраза ворага вядзе грамадства адно да сацыяльнай прорыву. Бо задушманьне шавіністычнай дэмагогіяй галоў сярэдніх сацыяльных слабаў насельніцтва, так бы мовіць, «сацыялістычных бюргераў» абарочваецца «ноччу доўгіх нажоў».

Нічога новага не нясе і логіка доказаў. Паўнакроўнае жыццё грамадства ва ўсе часы складаецца з дзейнасці самых розных палітычных і сацыяльна-культурных плыняў, рухаў, партый, аб'яднанняў і асобных індывідаў. І адзінаццаць іх гістарычную ролю патрэбна сістэмна, з улікам не толькі негатывных (ды і разуменне негатывнага з цягам часу можа змяніцца), як робіць Т. Бумажкова, але і пазітыўных момантаў. Гэта як мазічнае пано, з якога нельга выкінуць нават маленькіх састаўных кавалачкаў, бо ўспрыманне відарысу адразу скажэцца. Калі ж даследчык дзейнічае наадварот, іншакі я ваяўнічае вулгарызатарства такое не завешча.

Ну не прызнае Т. Бумажкова, а таксама І. Навуменка, Р. Платонаў і К. (гл. «Советскую Белоруссию» за 23 сакавіка г. г.) гістарычна рэальнасці БНР. Што тут зробіш? Напэўна, прарабы ад ідэалогіі лічаць, што дом можа існаваць без падмурка (менавіта так трапіла параўнаў пісьменнік А. Федарына Савецкую Беларусь і БНР (гл. «ЛіМ» за 16 сакавіка г. г.). Але ў такім разе савецкая новабудова набывае даволі-такі непрыглядны выгляд дома-астрога.

НЕХТА ВЯДОМЫ сказаў, што ў гісторыі ўсё паўтараецца, але другі раз — камічна, не на рэальную моц. Здаецца, мае сэнс і адваротная тэза. Так, можа, і не хпіла некалі сіл у беларускага нацыянальнага руху ператварыць БНР у моцную нацыянальную дзяржаву. Рабіць з гэтага фарс усё ж не трэба. бо гэта — наша Гісторыя, наша Бацькаўшчына, наша Кроў, гэта святая Гісторыя, святая Бацькаўшчына, святая Кроў. Не спела, па выразу Леніна, наша Айчына ўсю сваю гістарычную песьню (ПЗТ, т. 30, стар. 90) і ў 20-я гады. Толькі і пспеў Страцім-лебедзь нацыянальнага адраджэння крыху прыўзняцца, разгарнуць крылы.

толькі разнёсе над былым Паўночна-Заходнім краем пераможны кліч, як і перарывае адразу. Упалівалі «гордага, моцнага птаха» волінасці сталінска-варашылаўскага стражкі. Ды на вялікую радасць засталася ў беларускай культуры нашчадкі («срыные агитаторы «Талаки», «манкурты», «поводыри», паводле Т. Бумажковай). Адметнае шчырай любоўю да Бацькаўшчыны і высокай нацыянальнай годнасцю новае пакаленне ўступае ў жыццё. І верыцца — узрасце яно, настале, а прыйшоўшыя ў Дом урада новыя народныя дэпутаты — сапраўдныя Ратаі і Работнікі, Пазыты і Гісторыкі, Гаспадарнікі і Юрысты — абвешчаць незалежнасць Беларусі — спадкаемцы і БНР, і БССР.

Увогуле ідэалагічная каманда падкопае карані даволі шырока — адным махам сям-

путь... новай змянен кампаніі «крэстыян Росіян». (ПЗТ, т. 41, С. 363). Тое ж самае падзел тэрыторыі Польшчы паміж СССР і Германіяй з боку СССР як міжнароднай юрыдычнай асобы меў агрэсарскі, захопніцкі характар, адносна ж Беларусі аб'яднанне дзюва яе частак у цэлым насіла прагрэсіўны і, як даводзіць вучоны Л. Лыч («ЛіМ» за 20 красавіка г. г.), кансалідацыйны для беларускай нацыі характар, які крыху нават супыніў русіфікатарскія працэсы ў БССР.

Вось Т. Бумажкова мімаходзь сцвярджае, што «под бело-красно-белым флагом» БХД праводзіла ў Заходняй Беларусі «тихое» акаатоличыванне беларусав, прапаганду сепаратызма, уніятства, антырусскіх настроеній, рэстаўрацыі капіталізма. Перакінем масток асацыяцый у тагачасную Савецкую Беларусь і адразу ўзікае

пан-нацыянальных амбіцый), сапраўды маглі б пабудаваць на Беларусі дэмакратычнае грамадства з развітой эканомікай (дэмакратычны сацыялізм, скандынаўскі капіталізм ці да т. п.). Думаецца, што зараз патрэбна не ганьбіць, а ўсяляк выкарыстоўваць гістарычны вопыт БХД. Тым больш, што шлях крыху прататаны: суседзі з Усходняй Еўропы і Прыбалтыкі адраділі раней існаваўшыя сацыяльныя і дзяржаўныя інстытуцы, гістарычную і нацыянальную сімволіку і атрыбутыку. А хрысціянскія каталіцкія саюзы і партыі, напрыклад, у ГДР і ЧСФР, занялі ледзь не дамінуючую ролю ў грамадска-палітычным жыцці. Так усталяваецца гістарычная пераемнасць. Рана ці позна гэтым шляхам, калі хочам «людзьмі звацца», павінны прайсці і мы.

Так, у асобных нацыяналь-

ников-полякоў». Прабачце, але за што яго шанавалі? За колішні пераслед беларускай мовы і беларускіх святароў-католікаў, аб'яўленне БХД большаўскай агентурай, забарону ксяндзам і вернікам уступаць у БХД і выпісваць яе газету «Беларуская крыніца»? (А. Сідарэвіч, «Вяртаемся на крэсы?», «ЛіМ» за 13 красавіка г. г.).

Відаць, забыўся таварыш дэцэнт, што галоўнымі сродкамі паланізацыі Заходняй Беларусі былі касцёл і школа. Ксяндзоў, якіх б спагадалі беларускаму народу, бераглі яго мову, культуру і права на самастойнае існаванне, было няшмат, і тым болей мы павінны быць удзячны кожнаму з іх. Асабліва павягу выклікае Адам Станкевіч — ксяндз беларускіх перакананняў, па словах Зянона Пазняка, «найсвяцейшы, найразумнейшы чалавек усёй нашай заходне-беларускай гісторыі» («Навіны БНФ», 1990, № 1), на рахунку якога шматлікія навуковыя і рэлігійна-асветніцкія працы, што тычацца Беларусі, выдавец дэмакратычнай газеты «Хрысціянская думка», адзін з заснавальнікаў «Беларускага каталіцкага выдавецтва». Доўгі час ён працаваў у Вільні, адкуль быў высланы польскімі ўладамі ў 1938 годзе. Якія ж «нядобрыя справы», як піша чытач у лісце да «Политического собеседника» (1989, № 12, стар. 36), за душой А. Станкевіча? Такім чынам, звернемся да першакрыніц, што саркастычна раіць В. Доктараў. Найбольш яскрава раскрываецца талент А. Станкевіча ў яго сеймавых прамовах ад імя Беларускага пасольскага клуба. Прамовы гэтыя выдатна аргументаваны, насычаны лічбамі і фактамі. Добрае веданне гісторыі роднага краю, шырокае ўжыванне красамоўных народных прыказак і прымавак дазваляе А. Станкевічу хутка адшукаць вострыя адказы на кхлівыя рэплікі. Прытым, вызначаючыся аб'ектыўнасцю і рэлігійнай талерантнасцю адносна іншых канфесій, ён — рымска-каталіцкі ксяндз — неаднойчы абараняе ад нападкаў і ўціску прыватна-дзяржаву. Звернемся да прамовы ў Сейме 7 лютага 1923 г. (артыкул «Радикальные белорусские ксендзы у Польскім Сейме» ў «Савецкай Беларусі» за 11 сакавіка 1923 г.). Ксяндз-пасол абурэецца: «А чаму наша гімназія мае быць прыватнай? Беларусу ў Польшчы больш, як на 2 мільёны, а Польская дзяржава ня можа ўтрымаць хоць бы адну беларускую гімназію! (Голас: «На крэсах усюды так»). Мы ня з крэсаў, а са сваёй беларускай зямлі. (Брава на лаўках беларусаў і ўкраінцаў. Маршалак звоніць)». Ці возьмем прамову 12.02.1924 г. (часопіс «Крывіч», 1924, № 1, стар. 101—103).

А. Станкевіч распавядае пра гісторыю Віленскай Беларускай гімназіі, якая была створана 1 студзеня 1919 года. Гімназія пратрывала часы войнаў і набыла высокі навуковы аўтарытэт. Аднак у 1923-24 навучальным годзе ёй спыняецца грашовая дапамога, выпускнікі пазбаўляюцца права паступлення ў польскія універсітэты. «Матурысты нашы прымушаны прадоўжыць сваю навуку за граніцай: прадусім у Празе Чэскай, або ў Расіі, ці Савецкай Беларусі, — даводзіць «антысавецчык» ксяндз (дзе ж, даражэнькі, тут непавага да СССР? — В. Г.) — і рэч дзіўная: моладзь наша, скончыўшы Віленскую гімназію, навучаецца чэскай мовы і даець сабе раду ў навуцы, а паступаць у польскія вучэльні яна быццам непрыгатаваная!» Няма ў А. Станкевіча і нейкай нацыянальнай абмежаванасці: ён гаворыць, што ўсіх дзесяць усім народным меншасцям у Польшчы, спасылаючыся на бяспраўнае зачыненую Літоўскую Свянянскую гімназію, ганенні супраць Літоўскага асветнага таварыства «Рытас»...

Што праўда, то праўда — частка дзеячаў БХД супрацоўнічала з нямецкімі акупантамі пад час другой сусветнай вайны. Калабаранцыяністаў звывчайна не любяць. Але больш справядліва будзе адрозніваць тых, хто свядома стаў пад сцягі нацыянальна-сацыялізму, адчуваючы з ім духоўную аднасць, і тых, хто хоць бы такім чынам хацеў змагача за лёс нацыі. Некажа ж проста ўцягвалі ў кола калабарантаў шляхам правакацый (згадаем тут налу выдатную паэтку Л. Геніюш). Вымушалі да гэтага і горкія ўспаміны пра сталінскія рэпрэсіі і польскую рэакцыю, якія не абяцалі шчаслівай будучыні. Цалкам можна пагадзіцца з Апостальскім Візітарам а. Аляксандрам Надсанам, які ў вайну быў сябрам Саюза беларускай моладзі (СБМ): «Я належу да пакалення тых, што раслі ў гады вялікага ваеннага заката, сярэд падзей, значэння якіх мы часта не маглі зразумець. Думаю, што ўжо пара напісаць гісторыю гэтага пакалення, а таксама тых людзей, якія не далі нам загінуць духоўна, стараючыся ўзгадаваць і захаваць у нас пачуццё людзкоў і нацыянальнай годнасці» («Свабода», 1990, № 1).

Вось дэцэнт В. Доктараў спасылаецца («Политический собеседник», 1990, № 4, стар. 37—38) на ліст да гітлераўскіх акупацыйных улад 45 былых сяброў БХД (Станкевіча, Гадлеўскага, Татарыновіча і інш.), у якім яны быццам не па-рыцарску абыходзяцца з Польскім Касцёлам. («Это донос на католических священ-

Хто там, пад дубам?

Колькі слоў пра рупліўцаў і ганьбавальнікаў нацыянальнай нівы

рых пабівахам. Але найбольш на арэхі дастаецца клерыкальна-нацыянальнай партыі БХД (у 1917—1926 гг. называлася Хрысціянская дэмакратычная злучнасць (ХДЗ), 1926—1936 гг. — Беларуска хрысціянская дэмакратыя (БХД), 1936—1939 гг. — Беларускае народнае аб'яднанне (БНА), якая «пышным цветом цвела» ў Заходняй Беларусі. Такі вузкі інтарэс зразумелы — можна ж, выкарыстаўшы рэтраспекцыю, паскубіць «карону», бо дзед лідэра БНФ Зянона Пазняка Ян Пазняк быў адным з кіраўнікоў БХД.

І тут ужо, што ні слова, то нацяжка, што ні факт, то выдраны з кантэксту гістарычных і сацыяльных варункаў. Як заўжды, на першым месцы абвінавачванні ў вітанні «дэмакратычна абранага Гітлера». Вось так — Чэмберлену можна, Даладзье можна, Сталіну можна, а вам, беларусам, анілі, нельга лезці ў вялікую палітыку — некага вітаць, некага крытыкаваць, з кімсьці ісіці на злучнасць, з кімсьці рваць. Што дазволена Юпітэру, не дазволена быку. Тыповае ігнараванне інтарэсаў малых дзяржаў выразна адностаўваюць сумна вядомай дагаворы 1939 года паміж СССР і Германіяй, анексія тэрыторыі Прыбалтыкі і Польшчы. Так, звычайна афіцыйныя гісторыкі даводзяць, што СССР прапаноўваў тады ваенную дапамогу Польшчы да самага апошняга моманту. Што б атрымала Польшча ў такім разе? Замест адной, пад Смаленскам, дзесяткі Катываў, толькі пад Варшавай і Кракавам? А Заходняя ж Беларусь пасля паўскай канцэнтрацыйнай Каргуз-Бярозы паспела-такі пакаштаваць і калымскіх лагераў. Вывад адсюль адзіны: падзеі даваенных і ваенных часоў на Беларусі патрэбна ацэньваць не адно з пазіцыі карыснасці тых ці іншых крокаў знешняй палітыкі Савецкага ўрада для СССР у цэлым, але і з пазіцыі іх каштоўнасці для Беларусі (Заходняй і Усходняй) і яе народа ў кожным канкрэтным выпадку. Да прыкладу, Брэсцкі і Рыжскі мірныя дагаворы, каштоўныя для Савецкай Расіі, наўрад ці з'яўляліся гэтакімі для Беларусі. Добра відаць гэта з выказвання Леніна на адным са сходаў 15 кастрычніка 1920 г.: «...лучше... получить меньшую территорию Белоруссии и иметь возможность меньшее количество белорусских крестьян вырвать из-под гнета буржуазии, чем подверг-

шмат пытанняў. Пад чырвонымі флагам з сярпом і молатам ішло не «тихое», а гвалтоўнае вынішчэнне рэлігійна-маральных каштоўнасцей, руйнаваліся храмы царквы і храмы душы святароў і вернікаў усіх веравызнанняў. Дык што лепей? «Пропаганда сепаратизма»... Ну, гэта занадта нават для дагматыкаў-сталіністаў у нацыянальным пытанні. Прынамсі, яны не адмаўляюць права на аўтаномію малалікіх народнасцей, а гаворка ж ідзе пра палову беларускай нацыі. «Уніятство»... Любое адгалінаванне веры мае права на жыццё, тым больш такое, у якога больш за 200-гадовыя карані (ізноў — карані). Уніятства — не слова для ляянікі, зыходзячы хіба і з таго, што трэба паважаць рэлігійныя пачуцці суайчыннікаў-уніятаў за мяжой. «Антырусскіе настроенія»... Для беларусаў наогул не характэрны шавіністычныя настроі. Такі ўжо выкаваўся на працягу стагоддзяў характар у нашага народа. Сам шмат выцерпеў і іншых прыгнятаць не хоча. У такіх варунках згрупаваць народ на глебе антырусскіх лозунгаў — нерэальная задача. Толькі дурні могуць гэтага не разумець. Але кім-кім, ды дурнямі дзеячаў БХД і шануюныя апаненты не называць. Трэба ж, праўда, бачыць розніцу паміж антырусскім і антырусіфікатарскім настроямі. «Рэстаўрацыя капіталізма»... Тут пачынаецца нейкая сафістыка. Навошта яго рэстаўрыраваць, калі ў Польшчы і так быў буржуазны лад? Калі ж маецца на ўвазе БССР (што, аднак, супярэчыць кантэксту), то і тут можна доўга спрачацца, што лепей — казарменна-адміністрацыйны сацыялізм ці дэмакратычны капіталізм. Але ў любым выпадку зараз смешна выкарыстоўваць сіндром «рэстаўрацыі капіталізму» як ідэалагічную кувалду.

ЯКОЎ БАЧЫЦЦА аб'ектыўная характарыстыка БХД з рэалій сённяшняга дня? (Пра гісторыю развіцця БХД больш падрабязна гл. у артыкуле З. Пазняка «Ян Пазняк і Беларуска Хрысціянская Дэмакратыя», змешчаным у «Навінах БНФ», 1990, № 1). Менавіта партыі такога тыпу, заснаваная на цэнтрыскай палітычнай пазіцыі, моцных нацыянальна-дэмакратычных традыцыях і глыбокай хрысціянскай маральнасці, улічваючы параўнальна невялікую колькасць насельніцтва краіны (што ў нейкай ступені садзейнічае перастрахоўцы народа ад

АГОНЬ аблізвае сухія дрывы. Трэснула бяроза. Загуло ў печы. Пра што толькі не перадумаеш перад агнём?!

Са школьных хрэстаматый ведаем: чалавек валодае пяццю пачуццямі — зрокам, слыхам, нюхам, дотыкам, смакам. А мне падабаюцца радкі Аляксандра Купрына: «Родина — как мать... Чувство Родины — оно необъяснимое. Оно — шестое чувство...»

Радзіма! Яна для мяне пачалася з балотнай, лясной вёсачкі Шолкавічы. З матулінай мовы, гаючай, што крынічка, з бацькавых мазалёў. Радзіма пачалася з дуба на агародзе. Непадступны волат для вясковых хлапчукоў. Ніхто не мог узлезці на яго. Сніцца клён пад вокнамі хаты, які штораці шоргаў галінай у акно, — будзіў. Поміняцца ластаўкі, якія аблюбавалі нашу хату, кот Васька, які поклічна мяўкаў вясною. А калі памерлі мама і бацька, гаспадары яго, не кінуў хату. Згаладалы, памёр і ён тут.

Маё шостае пачуццё пачыналася з лавачкі каля хаты, дзе снівалі і плакалі, цалавалі і спрачаліся. З кветак на лузе, які пачынаўся адразу за паплавамі. З уюноў у сажалцы, якіх вытоптвалі баўтухамі...

Шолкавічы адкрылі свет. Дапамаглі хораша зразумець мічаніна і масквіча, украінца і літоўца, таджыка і казаха...

Радзіма — шостае пачуццё. А мо па значнасці — першае? Мо таму бачым і чуем, што ёсць Радзіма? Мо таму ёсць да чаго датыкнуцца і адчуць смак, што ёсць Радзіма?

Як Купрын сказаў? Радзіма — як маці. Божа! А калі маці кідае сваё дзіця?.. Калі цураецца яго і не дбае пра здароўе?..

Сям'я. У ёй, як у жывой клетцы, — жыццё. У кожнай — сваё. Хто ведае пра яго? Каго цікавіць, каму свярбіць?

Стварылі Дзіцячы фонд. Узваліў на сябе цяжар грамадскіх клопатаў. І што? Цяпер ступаюцца штодня ў бетонна-чыноўніцкія сцены, каб выбіць кватэру для пенсіянераў, якія выходзяць унукаў-сірот; каб жанчына, якая стаіць дзесяць гадоў у чарзе, удачарыла дзючынку-сіроту; каб шматдзетнай сям'і далі дапамогу на хлеб...

Перад агнём у печы чытаю «Запіскі Самсона Самасуя» Андрэя Мрыя: «Мы павінны спачатку быць здаровымі, а пасля будзем мець права быць разумнымі...»

А вось «Правда» піша, што сярод школьнікаў краіны палова нездаровых. Каго і для чаго вучым?

Сядзіць дачка над падручнікамі. За ўсю зіму не магу выцягнуць на лыжы. Дык што важней: каб ведала, якой была Наташа Растова, ці каб вырасла без таблетак, каб пазней нарадзіла здаровае дзіцятка?..

Задумана Перабудова. Перабудовуем незбудаванае. Калі ж чаму-небудзь навучымся?.. Надзея — на аптызм. На ім трымаемся. Пакуль што...

«Семья» надрукавала мой артыкул «Зварот да савецкіх бюракратаў». Хачу прапанаваць Дзіцячаму фонду Кнігу Гневу. Вой-вой, колькі «герояў» просяцца туды...

Есць на Палесці старажытны звычай: не крыўдзіць і не засмучаць дзяцей. А ў нас?

Часопіс «Москва» паведамляе: у Расіі ў першай палове дваццатага стагоддзя загінула семдзесят мільянаў чалавек. І ўсе, трэба лічыць, не сваёй смерцю. Дзве сусветныя вайны. «Контра». «Ворагі народа»... Усё гэта было і на маім Палесці.

А цяпер? Аварыі. Атрыванні. Забойствы. Гвалтаванні. Чарнобыль... Мы — заложнікі зла. Яно — у розных воблаках, самае

страшнае на Зямлі. Яно ў адзенні Хітруна, Сквапніка, Насмешніка, Зайздросніка, Бюракрата, Абібона, Ляніўца...

Газеты паведамляюць пра ленинскую гадавіну.

Ці спраўдзіліся яго задумы? І найперш у адносінах да дзяцей?

Максім Горкі некалі сказаў: «Дети — это завтрашние судьи наши». Яны ўжо пачынаюць судзіць дарослых. А мы ўсё ніяк не зразумеем гэтага. Абзываем іх экстрэмістамі, нефармадамі.

Дзеці, дзеці, дзе Вас падзеці?..

З ДЗЕННИКА

У дзень нараджэння Леніна пішу пра Падкідыша. Яго знайшлі на чыгуначнай станцыі ў Полацку. Было тады хлопчыку ўсяго тры месяцы, цяпер — шэсць годзікаў. А дзе яго маці? Бацька? Чым займаюцца? Ці рыхтуюцца на сынаў суд?

Яму далі прозвішча — Акцябрскі, бо знайшлі пад калючым кастрычніцкім небам. А мо людзі, якія давалі прозвішча Падкідышу, мелі на ўвазе «октябрь 1917 года», які абяцаў усяму свету, што створана новая краіна, у якой уся ўлада — Народу, у якой усё лепшае — Дзецям?..

Аршанскія журботныя матывы. Заявы ў дом дзіцяці:

«Матэрыяльна не маю магчымасці гадаваць дзіця. Калі хто возьме дзючынку ў сям'ю, шунаць не стану».

«Няма бацькоўскіх адчуванняў. Мы не супраць, калі дачку возьмуць у іншую сям'ю».

І сталі Наташа Л. і Маця Б. — безбацькоўкамі. Добрыя мае дзючынікі, нолькі злыбяды падцерагае вас у жыцці?!

Дзве п'яныя маці.

Адна накрыла рызём дачушку і душыла. А тая крычала: «Мамачка, я задыхаюся».

Другая зачыніла дзяцей у кватэры, а сама загуляла не на адзін дзень. Дзеці з балкона слабенькімі галаскамі просяць у прахожых:

— Дзядзечка!.. Цёцечка!.. Дайце паесці...

Людзі праходзяць міма, Глухія.

Дзе гэта было? Спытайце ў аршанцаў.

Касмічны Сусвет гэты ж загадкавы, як і сам Чалавек.

Вядома: каля трох тысяч малых планет абарочваюцца вакол Сонца. Іх яшчэ называюць астэроідамі.

Няўжо на іх не жывуць разумныя істоты? А калі жывуць, то няўжо і ў іх толькі бед, як у нас, зямлян?

Узіраюся ў зорнае неба. Там недзе лятаюць планеты Мінскі, Беларусь, Хатынь. Яны — за сотні мільянаў кіламетраў ад нас. Таямнічыя. Заманлівыя. Рай на іх ці пекла?

Тры падлеткі не начуюць дома. Мацярыкі з міліцыяй шукаюць іх. З ног збіліся. Раптам засекалі: у падвале сядзяць. Кінуліся туды. Міліцыянер расчэпіў кабуру.

— Хто там?.. Рукі ўгору!.. Выходзь!..

Выходзяць тарзаны. Перапалоханыя.

— Што тут робіце?.. Чаму дома не начуеце?..

— А мы правяраем сябе на смеласць...

— Адгадайце, што гэта: прыгоды з трыма замахамі на жыццё і адным забойствам?

— Здаюся.

— Гэта ж казка — «Калабок».

Другі, меншага росту, з чубком, як у вожыка, дапытваецца:

— А вы свіснуць можаце?

— Магу.

— Дык свісніце...

Мы ў класе. Настаўнік — побач. Што рабіць? Настаўнік перахлоплівае мой позірк.

— Калі ўмеце, то — калі ласка.

Уладзімір ЛІПСКІ

Хто адмовіць ім у гэтым праве? Ніхто. І ніхто не падкажа, дзе і як яны могуць правярць сваю смеласць. Няўжо толькі начлегам у цёмным падвале?..

У школу завітаў сярэдзі бацька. Пры дзецях пачаў дакараць настаўніцу:

— Чаму прымушаеце майго Славіка мыць клас?.. Ем жа ходзіць на трэніроўкі ў спортклуб...

— Чаму твае бацькі не прыйшлі на школьны сход?

— Па тэліку ішла трэцяя серыя «Пятлі»...

Такія тлумачэнні далі амаль усе вучні класа.

Дык ці памочнік педагогіцы тэлевізар?

У пятніцу ў Лепельскім поезде знайшлі гаспадарчую сумку. А ў ёй — дзіцячата. Халоднае.

Хто забыўся?

Як носяць яго ногі? На развалах сям'яў ці можна пабудоваць моцную, цывілізаваную дзяржаву?..

Шлях да сэрца дзіцяці — дабрыва.

Дзе ўзяць яе? Дэфіцыт на ўсё. Нават... на мыла.

Герберт Уэлс: «Гісторыя чалавецтва ўсё больш нагадвае спаборніцтва паміж адукацыяй і катастрофай».

Вольцы Ю. — восем гадоў. Паступіла ў Віцебскі дзетдом, калі было 11 месяцаў і 17 дзён. Хадзіць пачала ў год і восем месяцаў. Гаварыць — у два гады. З характарыстыкамі: «Рухавая, пляшчотная, сярбоўская, крыўдлівая, часта плача».

Сёння спывала частушку:

Ой вы госці дарагія, Добра, што сабраліся, Мы станцедем веселуху, Вельмі пастараемся...

У яе недзе ёсць маці. Есць сёстры і браты — Саша, Таня, Павел, Алег, Лена. Калі збірацца разам?..

Даверлівыя дзеці ў школе-інтэрнаце, Ласкавыя. Але палец у рот не кладзі.

Роўненскі, што былінка, хлопчык у сінім касцюмчыку экзаменуе мяне:

Закладваю два пальцы ў рот — свішчу на ўвесь белы свет. Той дзень у школе-інтэрнаце — на ўсё жыццё.

Каля гарадской навагодняй ёлкі ў Мінску міліцыянер затрымаў ахмяленага Зайца. Ім аказаўся плячкінасінік Віця К. Спыталі яго:

— Навошта піў?

— Для смеласці.

Высветлілася: чытаў, якім смелым стаў Зайца, калі выпіў. Ваўна нават ганяў.

Дырэнтар школы выклікалі ў райана. Будуць дакараць: нуды глядзеў, чаму плячкінасінік выпіў?

В'етнамская мудрасць:

«Са спадчыны, пакінутай бацькамі сваім дзецям, няма нічога даражэй за «Маральнае дрэва». Каб быць шчаслівым, трэба ўмець любіць і спачываць».

Мы за ўсё і з усім ваюем. За дзёццей. Адукацыю. Культуру. За высокую ўраджаі. З п'янствам і злычынствам. З бюракратамі і чыноўнікамі...

Нішто і ніколі канчаткова не заваявана.

Мантэнь: «Таго, чаго нельга дасягнуць розумам, ніколі не дасягнеш сілай».

Ірына Іванаўна, а мне во Мішка запіску напісаў. Настаўніца чытае:

— «Ленка, я цябе люблю».

Віншую цябе, Лена.

— З чым?

— З запіскай.

— От радасць... Каб ён мне цукерку даў...

Настаўнік:

— З чаго складаецца Свет?

Вучань:

— З маленькіх атаманаў...

Можа, ён хацеў сказаць з «атаманам». Але ў любым выпадку вучань быў блізі да думкі кітайскага мудраца Лао-Цзы:

«Прычына, што ў рэкі і моры ўліваюцца сотні горных патокаў, заключаецца ў тым, што рэкі і моры знаходзяцца ніжэй гор. Пагэтану яны могуць уладарыць над усімі горнымі патокамі...»

У блакноце захаваўся запіс:

«Аня Х., сёмы клас. Цяжкая дзючынка. Маці не можа з ёй саўладаць. Звязалася з кампаніяй. Курыць. Удзельніца боек...» Запісаны хатні адрас, нумар школы, тэлефоны.

Знайшоў час. Гатоў сустрэцца з ёй. З яе маці. З дружкамі. Званю. Мне адказваюць:

— Аня загінула... Божа! Падойжы суткі! Дай сілы. Паспрыяй, каб паспець увайсці ў кожны дом свечасова...

Кажуць, добра паміць аб продках — выхаванне будучага. Як выхваць будучае ў падкідыша?

Дэмакратыя — узровень культуры, а не загады, дэкрэты, пастановы, рашэнні.

Эканоміка — узровень культуры, а не грошы.

Здароўе дзяцей! Гэта пытанне не медыцынскае, не сацыяльнае, а — палітычнае. Сёння па Канстытуцыі дзяржава не абавязана клапаціцца аб здароўі дзяцей...

Тыран Дыянісій падвесіў на конскім воласе цяжкі меч над галавой свайго госця Дамокла... Сёння ў свеце столькі ядзернай зброі, што можна знішчыць 58 мільярдаў чалавек. У дваццаць разоў больш, чым жыве людзей на нашай планеце.

На сорак тры чалавекі — салдат. На трыста трыццаць чалавек — донтар. Мы ўсе вісім у космасе на шарыку Зямля.

Людзі! Давайце помніць пра гэта. Перастанем быць злысмымі. Будучае наша залежыць ад раўнавагі мудрасці і сілы.

На аўтобусным прыпынку ўбачыў першакласніка. На гумавых ботах фабрыка выціснула змея Гарынавіча. На рэцэпце — Воўк з мультфільма «Ну, пачакай!» А ў руках першакласніка — ністалет.

Во ўзброены!!!

Сход піянерскага атрада ў чацвёртым «А» класе. Абмяркоўваюць паводзіны старшыні савета атрада.

— Штурхаўся на фізкультуры.

— Крычаў абы-што, як гулялі ў футбол.

— Не слухае дзючынак...

Старшыня, чырванашчокаў таўстуніон, стаяў мочы, слухаў усё ды раптам заплакаў.

Клас паверыў: болей так сябе паводзіць не будзе.

Хай вучацца дарослыя, як праводзіць сходы.

Вучоным, ды не толькі ім, вядома формула Эйнштэйна. Вось яна: $E=MC^2$. E — энергія Сусвету. M — маса. C — хуткасць святла.

Як можна па-іншаму ўявіць гэту формулу?

Падлічана, што матэры чалавечага цела — толькі аднаго! — дастаткова, каб, у выпадку яе ператварэння ў энергію, зрушыць ледакол, асвятліць цэлы раён, узарваць горад...

А хто калі падлічваў энергію чалавечага мозгу? Кажуць, там невычэрпная камп'ютэрная крыніца. Як спаўна пакарыстацца ёй?

А хто калі падлічваў энергію чалавечай душы? Есць душа багатая, шчодрая, святочная, божая, а ёсць проста — душонка.

І як жа трэба не любіць сваё дзіцё, не адчуваць яго душу, каб неасцярожнымі словамі, рукамі пахістаць яго слабую яшчэ веру ў прыгажосць свету, у дабрыву.

Вось якую навуку аб мастацтве выхавання запісаў А. Пушкін у альбом сямігоднаму няню Паўліну Вяземскаму:

Душа моя Павел,

Держись моих правил:

Люби то-то, то-то,

Не делай того-то.

Кажись, это ясно.

Прощай, мой прекрасный.

Чытаў дзённік Ключэўскага. Запомнілася: «Жыць — значыць быць любімым».

Дзеткі і ты, мой унучак Антонік, запомніце: жыць — гэта значыць быць любімым!

Бацькі, падорым нашым дзецям сваю Любоў. У дзень іх нараджэння. У Міжнародны дзень абароны дзяцей. Ува ўсе дні і гады жыцця. Не зробім гэтага, якімі ж яны вырастуць? Ці будуць паважаць нас? І помніць?..

Прыняты ў Саюз пісьменнікаў БССР

БАДАК Аляксей Мікалаевіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1966 годзе ў вёсцы Турні Ляхавіцкага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна (1990). Літаратурную працу пачаў у 1979 годзе. Аўтар кнігі паэзіі «Будзень» (1989).

ВАЙЦЯШОНАК Марыя Антонаўна. Нарыст, празаік. Нарадзілася ў 1942 годзе ў горадзе Змягорску Алтайскага краю. Скончыла Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна (1972). Працуе на дагавор у штодзённай «Літаратура і мастацтва». Літаратурную працу пачала ў 1959 годзе. Аўтар кнігі «Сярод блізкіх людзей» (1988), кнігі «Аршан ціхоня» (1988), шматлікіх публікацый у саюзнай і рэспубліканскай перыядыцы.

ГАЛЬПЯРОВІЧ Навум Якаўлевіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1948 годзе ў Паллацку. Скончыў Віцебскі педагагічны інстытут імя С. М. Кірава (1979). Працуе карэспандэнтам Рэспубліканскага радыё. Літаратурную працу пачаў у 1967 годзе. Аўтар зборнікаў «Сцяжына» (1983) і «Брама» (1990).

ГРЫШАНОВІЧ Валерый Мікалаевіч. Паэт, публіцыст, сцэнарыст. Нарадзіўся ў 1947 годзе ў г. п. Халопенічы Крупскага раёна. Скончыў Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя М. В. Ляжанова (1973) і Мінскую вышэйшую партыйную школу (1981). Дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура».

Літаратурную працу пачаў у 1967 годзе. Аўтар кнігі паэзіі «Стронцій в капле росы» (1990), шэрагу нарысаў, артыкулаў, сцэнарыяў.

КАБРЫЦКАЯ Таццяна Вячаславаўна. Перакладчык, літаратуразнаўца, крытык. Нарадзілася ў 1941 годзе ў Кіеве. Скончыла Львоўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя І. Франка (1964). Кандыдат філалагічных навук. Дацэнт кафедры рускай савецкай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна.

Літаратурную працу пачала ў 1963 годзе. Пераклала на Украінскую мову аповесці «Абалава», «Мёртвым не баліць», «У тумане» (Туман) В. Быкава, творы іншых беларускіх пісьменнікаў. Разам з В. Рагойшам выдала кнігу «Карані дружбы. Беларуская-украінскія літаратурныя ўзаемазвяззі» (1976), падрыхтавала зборнік С. Палуяна «Лісты ў будучыню» (1986). Аўтар дзесяткаў літаратурна-крытычных артыкулаў, прысвечаных праблемам перакладу і творчых ўзаемазвязяў.

КАРПЕЧАНКА Васіль Васільевіч. Дзіцячы паэт. Нарадзіўся ў 1925 годзе ў вёсцы Будзішча Чачэрскага раёна. Скончыў Ма-

гілёўскі педагагічны інстытут імя Аркадзя Куляшова (1957). Літаратурную працу пачаў у 1953 годзе. Аўтар зборнікаў «Сонейка ўзышло» (1961), «Кніга для вучняў» (1978), «Ад вясны да вясны» (1979), «Верасон» (1987).

КАТЛЯРОУ Ізяслаў Рыгоравіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1938 годзе ў горадзе Чавусы. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна (1966). Намеснік рэдактара светлагорскай газеты «Агі камунізму». Літаратурную працу пачаў у 1960 годзе. Выдаў кнігі «Мой ровеснік» (1975), «Конфетное дерево» (1980), «Друзья мои — свидетели мои» (1981), «Здесь, на трепетной земле» (1989).

ЛУК'ЯНАУ Мікалай Піліпавіч. Празаік. Нарадзіўся ў 1924 годзе ў вёсцы Лешчанка Кіраўскага раёна. У барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі быў цяжка паранены, аслеп. Літаратурную працу пачаў у 1963 годзе. У калектывным зборніку «Дым родных камяноў» (1988) змешчана аповесць «І цемра адступіла».

НАВУМОВІЧ Уладзімір Аляксандравіч. Празаік, літаратуразнаўца, крытык. Нарадзіўся ў 1943 годзе ў вёсцы Болцічы Карэліцкага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна (1966). Кандыдат фі-

лалагічных навук. Дацэнт кафедры беларускай літаратуры БДУ імя У. І. Леніна. Літаратурную працу пачаў у 1964 годзе. Выдаў кнігі «Такое бывае аднойчы» (1982), «Таняная работа» (1984), «Проза «Маладняка» (1984). Рэгулярна выступае ў друку з літаратурна-крытычнымі артыкуламі.

РАГУЛЯ Аляксей Уладзіміравіч. Літаратуразнавец, крытык. Нарадзіўся ў 1935 годзе ў вёсцы Сенина Навагрудскага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна (1957). Кандыдат філалагічных навук. Дацэнт Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага. Літаратурную працу пачаў у 1970 годзе. Выдаў кнігу «Імгненні» (1990), рэгулярна выступае ў перыядычным друку па надзённых праблемах развіцця беларускай літаратуры.

РУБЛЕУСКАЯ Людміла Іванаўна. Паэтэса. Нарадзілася ў 1965 годзе ў Мінску. Скончыла Мінскі архітэктурна-будаўнічы тэхнікум (1984), вучылася ў Літаратурным інстытуце імя Максіма Горкага ў Маскве, працягвае вучобу ў Беларускім дзяржаўным ўніверсітэце імя У. І. Леніна. Літаратурную працу пачала ў 1983 годзе. Выдала кнігу «Крокі па старых лесвіцах» (1990).

САЛАМАХА (ЗАБАЛОЦКАЯ) Людміла Васільевна.

Паэтэса. Нарадзілася ў 1949 годзе ў горадзе Крычаўе. Скончыла Крычаўскае медыцынскае вучылішча (1968), Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна (1974). Літаратурную працу пачала ў 1968 годзе. Аўтар кнігі «Сакавін» (1974), «Радаводныя васількі» (1989), «Святло палыну» (1989).

СТЭФАНОВІЧ Пётр Францавіч. Перакладчык. Нарадзіўся ў 1922 годзе ў вёсцы Сёмкаў Гарадок пад Мінскам. Літаратурную працу пачаў у 1941 годзе. Пераклаў на польскую мову зборнікі «Еду ў госці да слана» А. Вольскага (1981), «Дзе хто начуе» А. Лойкі (1981), «Паспяшайцеся ў наш звырынец» П. Марціновіча (1981), «Казкі, цудоўныя поўныя» І. Бурсава (1982) і іншыя, пераклаў на беларускую мову шэраг твораў польскіх пісьменнікаў.

ФЕДАРЭНКА Андрэй Міхайлавіч. Празаік, паэт. Нарадзіўся ў 1964 годзе ў вёсцы Бярозаўна Мазырскага раёна. Вучыцца ў Мінскім інстытуце культуры. Літаратурную працу пачаў у 1987 годзе. Аўтар кнігі «Гісторыя хваробы» (1989).

ШАХ Соф'я Мікалаевна. Паэтэса. Нарадзілася ў 1947 годзе ў вёсцы Лясец Калінкавіцкага раёна. Скончыла Мазырскі педагагічны інстытут імя Н. К. Крупскай (1969) і

Мінскі педагагічны інстытут імя А. М. Горкага (1980). Працуе лагаледам школы-інтэрната для дзяцей з затрымкай псіхічнага развіцця ў Светлагорску. Літаратурную працу пачала ў 1983 годзе. Аўтар кнігі «Лагодны промень раніцы» (1988), Выдала кнігу «І не пакіне спадзяванне» (1989).

ШЫРКО Васіль Аляксандравіч. Публіцыст, празаік, дзіцячы пісьменнік. Нарадзіўся ў 1948 годзе ў вёсцы Чурылава Уздзенскага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна (1972). Рэдактар аддзела нарыса часопіса «Полымя».

Літаратурную працу пачаў у 1968 годзе. Аўтар аповесцяў «Зелле ад скурухі» (1985), «Воўчыя грыбы» (1989), выдала кнігі «Зямлі бацькоўскай прыцягненне» (1985), «Сцяжына да людзей» (1989).

ЯКІМОВІЧ Аляксей Мікалаевіч. Дзіцячы пісьменнік. Нарадзіўся ў 1949 годзе ў вёсцы Парэча Слонімскага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна (1972). Настаўнічае на Слонішчыне. Літаратурную працу пачаў у 1967 годзе. Аўтар кнігі «Гордзіў вузел» (1987) і «Зьлідарда просіць дапамогі» (1989).

ЛЯ КНІЖНАЯ ПАЛІЦЫ

«Зорка зорцы голас падае...»

М. Ю. Лермантаў і Аркадзь Куляшоў... Дзве буйныя постаткі на ніве рускай і беларускай паэзіі, можна сказаць, тыя тытанскі духу, уплыў якіх на мастацкае слова будзе адчувацца ва ўсе часы. Аднак хочацца ставіць іх імёны поруч не толькі па гэтай прычыне. Як слушна заўважае М. Ароўка, «паэзія М. Ю. Лермантава суджана было сыграць вельмі важную, падчас нават вырашальную ролю ў творчым лёсе Аркадзя Куляшова. У сферы творчых сувязяў не так часта здараюцца ўздзеянні такой сілы і плёну, такой працягласці, якія прадвызначаюць шляхі развіцця мастака, становяцца ў пэўныя перыяды яго творчым лёсам».

Менавіта гэтымі радкамі пачынаецца брашура М. Ароўкі «Пад высокай зоркай» — яна толькі што пачыла свет у выдавецтве «Навука і тэхніка». Падзагаловак зборніка дакладна вызначае яго змест — «Паэзія М. Ю. Лермантава ў творчым лё-

се Аркадзя Куляшова». М. Ароўка пераканана, што праз «дзівосную лінію «Лермантаў — Куляшоў», якая яднаецца ў жывым літаратурным працэсе з індывідуальнымі лініямі многіх нашых паэтаў, няцяжка разгледзець усю карціну творчай прысутнасці Лермантава ў беларускай паэзіі. Аднак даследчык, гаворачы аб гэтай прысутнасці Майстра, зусім невыпадкова запыніў свой позірк менавіта на А. Куляшова, хоць, пры жаданні, можна было б правесці і іншыя паралелі. Скажам, М. Ю. Лермантаў — Максім Багдановіч, М. Ю. Лермантаў — Янка Купала...

Абгрунтаваўшы свой выбар, М. Ароўка адзначае: «...паэзія Куляшова ў даным выпадку заканамерна ставіцца ў цэнтр увагі, таму што ёй выпала прыняць на сябе і споўніць з вялікай карысцю для ўсёй нашай паэтычнай культуры самае арганічнае, самае моцнае яднанне

з духам лермантаўскай паэзіі. Калі кранешся гарачых пунктаў такога яднання, пачынаеш разумець, што перад намі не проста творчы сувязі ў іх звыклым сённяшнім уяўленні, а менавіта творчы лёс паэта».

Спраўды, мовячы радкамі цудоўнага перакладу А. Куляшова аднаго з лепшых вершаў М. Ю. Лермантава, «зорка зорцы голас падае», А. Куляшоў, захоплены паэзіяй аўтара «Мцыры», «Дэмана», «Барадзіно» з раняга, юначкага ўзросту, адчуўшы, як падкрэслівае М. Ароўка, духоўную роднасць з ім, на працягу ўсяго жыцця проста ўжо не мог не знаходзіцца ў свайго роду сілавым полі яго.

У брашуры акрэсліваюцца кожны з перыядаў сваясаблівага набліжэння А. Куляшова да М. Ю. Лермантава: юнацтва, гады вайны (наколькі сугучны пачатак «Сцяга брыгады»: «Як ад роднай галінкі дубовы лісток адарваны» лермантаўскаму «Лістку»: «Дубовы лісток оторвался от ветки родимой...!»), нарэшце, пасляваенны, ці не самы плённы для ўласнай творчасці нашага паэта і пера-

ўвасаблення па-беларуску шэдэўраў паэта рускага.

Праца над перакладамі яе бы стымулявала напісанне А. Куляшовам уласных твораў. Часам нават назіралася ўнутраная пераклічка матываў. Асабліва гэта відавочна ў апошнія гады жыцця А. Куляшова. Апошняе падкрэслівае і М. Ароўка: «Маналог», «Далёка да акіяна», «Варшаўскі шлях» — усе гэтыя буйныя паэтычныя рэчы наскрозь, да самых асноў, антыкультурысцкія, народжаныя пад знакам высокага «бласлаўлення» паэзіі Лермантава. Іх вядучыя матывы, вобразы, нават спецыфіка моцна пераклікаюцца з лермантаўскімі шэдэўрамі, пераўтворанае жыццё іх уваходзіла ў гэты час у беларускую паэзію дзякуючы Куляшоваму».

І брашура М. Ароўкі «Пад высокай зоркай», і кніжка самога М. Ю. Лермантава — зьвоні нашага славянскага пабрацімства, аднасці нашых народаў і літаратур.

М. АНДРЭЯЧАНКА.

Пад нашым небам чыстым і сінім,
Гдзе вёсны ўзлялялі душу маю,
Жыву адзінока, жыву, бы ў пустыні,
Вятры мне хаўтурныя песні пляюць.

Паранена сэрца, падбітыя крылы,
А выйду я ноччу—ўспаміны з магіл.
Не плачу, не гнуса вярбою пахілай,
Трымаюся моўчкі астаткамі сіл.

Пытаюся ночы—каму сёння горай,
Каго страэне лёсу караючы гнеў,
Ці тых, хто рассяяў для людскасці гора,
Ці тых, хто заўсёды маўчаў і цярэў.

Нельга маўчаць, калі людзі не дрэвы,
Памёршым замоўкнуць, жывым гаварыць.
Не крочыць зямлёю ў хістанні няпэўным,
А годна, з дастойнасцю жыць і тварыць!

Ні таінасць напеваў чужых, учарашніх,
Што сэрца людскога нам не закранае,
У крыві нашай бродзіць любоў і бястрашша
Стагоддзяў суровых пакутнага Краю.

Ні модны напрамак, ні шумныя хвалі
Не змыюць ласкаваці мілай і шчодрэй,
Прадзедаў сілу вякі ўгадалі,
Таму яна сёння ў крыві нашай гордай!

Удараў варожых і ранаў нязлічных,
Заўсёды за лёс наш народны ў трывозе,
З поту й крыві выціраем аблічча,
Радзя сонцу на родным парозе.

Глумілі нас войнаў ліхія прыбоі.
Народныя скарбы цягі да адстотку.
Мы зналі: нам трэба за людскасць устаяць,
Дастойная імя пакінуць нашчадкам!

Сёння аб сцёжках нялёгкай долі
Гутару доўга з пажатым полем,
Вецер чупрыну руні хвалюе,
Нашай размовы ніхто не чуе.

Толькі бяроза часам сагнецца.
У пажоўклым голлі птах страпянецца.
Хмара прыполам сонца прыкрые,
У грудзях мне сэрца мацней заняе.

Роднае поле—святасць і дзіва,
У набегі, у войны вечна радзіла.
Ад грознай утомы не спачывала,
З раненых нетраў хлеб нам давала.

Гутарка з рэчкай, гутарка з ветрам,
З плошчай бязмернай, сонцам сагрэтай.
Пасодзіш бульбу, расце ўсё дбайна,
Усё ў сваю пору, усё жыццядайна.

Высахне ў спёку, прымерзне ў сцюжу,
Дожджык упадзе, і ўсё будзе дужаць.
Сарвецца вецер, вербы наклоніць
І мне ад думаў астудзіць скроні.

І нешта сэрцу майму падкажа,
І зерне словаў ў барозны ляжа.
Хоць прыйдзе спёка, мароз лютуе —
Зярняты праўды зямля ўгадуе!

Ляцяць гады, як ластаўкі,
Са шчасцем размінаюцца.
Жаль, што яны зноў радасна
Пад стрэжкі не вяртаюцца.

Хай не мінаюць без прыкмет
Жыццёвае абочынай,
Хай застаецца па іх след
Садззянага, творчага.

Хай найдаўжэйшы іх чарод
Каб сцёжачка не вузкая,
Хай кожны год прыносіць плод
На ніву Беларускаю.

Калі часамі забаліць
Нам сэрца неспакойнае,
Не нам, згінаючыся, ныць,
У нас шмат чаго не зроблена.

Не лічым мы сваіх гадоў,
Шляхі нашы паднебных,
Даць бацькаўшчыне ўсё гатоў,
Што толькі ёй патрэбнае.

Надзея ў нас, як неба сіня,
У непакананай сталасці,
Чым больш гадоў — тым болей сіл,
Жыццёвай вытрываласці.

Патрапім сцюжаю ісці,
Каўзаць па лёдзе.
Няма стабільнасці ў жыцці,
Як і ў прыродзе.

Ты зямля, майго бацькі зямля,
Якой гэта чароўнаю сілай
Ты ў палон маё сэрца ўзяла,
Якім зеллем мяне апаліла?

Мне здаецца, ўсё бачу здалёк,
Голлі дрэў у аблокі ўзнятых,
І такі невысокі грудок,
На якім красавалася хата.

І дарога бяжыць праз палі,
Абмінае над крушнямі дзічкі,
Б'е вада ля каменняў з зямлі,
У лона ціхай, прачыстай крынічкі.

Недзе грыбам растуць гарады,
Ты ж мілей мне любое сталіць,
То тваёй жыццядайнай вады
Не магу я да скону напіцца...

« ПРАЎДА — ПОСАХ ПІЛЬГРЫМА »

З рукапіснай спадчыны

Выдатная беларуская паэтка Ларыса Геніюш (1910—1983) пры жыцці выдала пяць кніг паэзіі: тры для дарослых — «Ад родных ніў» (Прага, 1942), «Невадам з Нёмана» (Мн., 1967), «На чабары настоена» (Мн., 1982) і дзве для дзяцей: «Казкі для Міхаські» (Мн., 1972), «Добрай раніцы, Алесь» (Мн., 1976). Але гэта далёка не ўсё, што яна напісала. Дзесяткі яе вершаў змяшчаліся на старонках недаступных сучаснаму чытачу замежных выданняў і не ўваходзілі ні ў адну з яе кніг, сотні аталіся ў рукапісах на руках у прыватных асоб ці ў архіве, які захоўваецца ў АН БССР. Ненадрукаваны і дасюль некаль-

кі паэм, вялікая кніга аўтабіяграфічнай прозы, апавяданні, а таксама немалая эпістальярная спадчына...

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» падрыхтавала кнігу выбранай паэзіі Ларысы Геніюш «Белы сон», у якую ўключаны яе вядомыя творы з ранейшых кніг, так і зусім невядомыя. З частнай невядомай вершаў мы і хочам пазнаёміць чытачоў штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва», які, дарэчы, неаднойчы змяшчаў на сваіх старонках творы паэтэсы як пры яе жыцці, так і пасля смерці.

Барыс САЧАНКА,
Міхась ЧАРНЯУСКІ.

Знаю мудрую праўду тваю,
Тваіх слухаю толькі законаў,
Быццам птушкі, я сэрцам пваю,
Тваім плодным, квітненым гоням.

Я расту, як ячмень, як авёс,
Зерне ў коласе пэўна хаваю,
А ў снягі і ў суровы мароз
Я, здаецца, з табой спачываю.

Усё жывое я сэрцам люблю,
Кожны ведаю твор невялічкі,
Ласку сонейка ў душу лаўлю
І ад бур не хаваю аблічча!

Калі бачу лютую няпраўду,
Усю хлусню, што кідаюць на нас,
Я хачу, каб ты быў крыху радам,
Як апора ў самы трудны час.

Каб слаўцом ці хоць сваім маўчаннем,
Думкамі, што йдуць з маімі ў такт,
Адагнаў з чала мне боль адчайнай,
Бо сама не спраўлюся ніяк...

Каб у час сяброўскае сустрэчы,
У жыцця цяжкага пералом,
Расказаў аб велічным, аб нечым,
Ад чаго б мне сэрца ажыло.

Не шукаю у жыцці апору,
Усім сама гатова памагчы,
Гэта ўзлёт мой прыпыніўся з гора,
І таму са мною — памаўчы.

Апошні дотык рук на твары чую,
Такіх ласкавых, моцна схвараваўных,
Апошні раз мой муж мяне цалуе
З нявыказаным да канца каханнем.

Ізноў мне вочы зацягнула ймглою,
Прыгнечвае жыцця цяжкая ноша,
Развітваецца мілы мой са мною
Плшчотаю святою і апошняй.

Залегла грознае цішыня ў хаце,
Не вымавіць таго, што чуе сэрца,
Хвораму целу з ложка не устаці,
Няўмольна смерць суровая крадзецца.

Як воск ад свечкі, памаленьку тae
Малы агеньчык. Ужо амаль не свеціць.
Яна, як злодзей, моўчкі падступае,
Бо ўсё яшчэ смяротнае на свеце...

О колькі раз я на Тваіх далонях
Выплаквала свой горкі боль да рання,
Як затрымаць жыццё Тваё мне сёння,
Усё недаказана яшчэ, недакахана.

Не адлятай ад рук маіх знямоглых,
Не пакідай, каб сэрца не балела,
Здаецца мне, што дзён гэтак нямнога,
З Табой пражытых, хутка адляцела.

Прайшлі гады, а для мяне хвіліны,
Супольных мараў, сноў аб Беларусі,
У нас дзве душы, а шлях іх быў адзіны,
Як жа цяпер сама я застануся?

Сціхлі ўсхліпы суровых завей,
Недзе з поля вясна падступае,
Вокны цёмныя ў хаце маёй,
На парозе ніхто не вітае.

Буду ісці, буду змагацца моўчкі
За Край мой родны і цярэць за ўсіх.

Не страшна мне, калі кругом трывога,
Не боязна варожых, чорных спраў,
Я не сама, я сэрцам веру ў Бога,
Які нат Сына на ахвяру даў.

Ударыць гром, ярмо нявольнік сціне,
Жывы народ падымецца з калень,
Загіну я, усё ж Край мой не загіне,
Крывіцкі, слаўны расвітае дзень!

Мой род

Дрэвы раскінулі голлі, як рукі,
З дарогаў мяне сустракаюць дамоў,
Праз сэрца збалелага сцішаны грукат
Сваёй маладосці шукае слядоў.

Ларыса ГЕНІЮШ

На родны падворак пабегла сцяжынка,
Чаму ж апынулася тут я сама,
Гдзе бегала дзіцем,
падраслай дзятчынкай,
Вядзе сюды сцёжачка, а хаты няма...

Ніхто не выходзіць, ніхто не вітае,
І родных нігдзе не чуцьно галасоў,
І быдла, як некалі, не зарыкае,
З каменнай аборы сагналі буслоў.

Адзін толькі вецер. Слэз поўныя жмені
З вачэй непаслужных цякуць і цякуць,
Я сею іх моўчкі ля дрэваў, бы цені,
Мо помстай за крыўды калісь прарастуць.

Сумленне і розум не могуць змірыцца
З лёсам сям'і, які цяжка стываць,
Нашто забіваць, над жывымі глуміцца
І маці-зямельку пустой пакідаць?

Хто ходзіць сядога на сцёжках забытых,
Валочачы ногі ў нашай крыві,
Хто тут, як жывёла, дапаў да карыта
І ганьбіць і топча жывых і не жывых.

Няўжо ты, зямля мая ў кветках і росах,
Сцерпіш такіх на зялёных грудзях,
Сваіх зайнелых ад квецені вёснаў
Панурых забойцаў, што людзям на страх?

Народ мой спрадвечны, край ў сэрцы адзіны,
Сярмяжны, сляянскі, працуючы сплаў,
Былі Ефрасіні, былі ў нас Скарыны,
І хто ж братабойцаў у сёлы наслав?

Няўжо ў іх народзяцца дзеці жывыя,
І будуць хадзіць паміж росаў і траў,
Няўжо зямля іхня косці прыкрые,
Тых, хто самохаць братаў забіваў?

Ачысць ад такіх зямлю нашу, Божа,
Нашыя слёзы ачысць, гарады,
У гадзіне вялікай, ў гадзіне трывожнай,
Сатры ў нас навекі забойцаў сляды!

Час невясёлы, лёс такі прэсны,
Чужы, нявольны. Хочацца песні,
Той, незабытай з палеткаў жытніх,
Сумнай і багатай, той, старажытнай.

Песні пра долю, вёсны, каханне,
З нашым, народам душы хваляваннем.
Вольнай, віхрыстай, што супраць здзеку,
Тых, ганарыстых, нечалавекаў.

Песенькі прастай, стройнай, і босай,
І бурнай, вольнай, як лязо косаў!
Матчынай песні, слоў калыхання,
Песні сірочай аб расставанні.

Той варкатлівай песні галубкі
Аб незабытым такім, аб любым,
Песняў вясельных, песняў кудзельных,
Жніўных і сумных на аднаселлі.

Пачуць ахвота такую песню,
Якой у путах чужых зацесна,
Песню Машэкі, песню Вашчылы,
Каб кроў бурліла варам на жылах!

Песню адвагі, песню свабоды,
Каб не замерла душа народу.
Вольная песня на родных гонях
Бунтам ўставала супраць прыгону.

Лілася сіла з сэрцаў бунтарных,
Касіла злыдняў, біла тыранаў!
Зямля спявала. Душа жывая,
Цвярджала песняй, што не скане!

Выйдзеш і песні сугучна зорам,
Нашыя думы нясуць у прасторы.
Сілай пачуцця ноч прабіваюць,
Вартуюць сёлы, сёлы спяваюць!

Замрэш ад шчасця, чуеш, як б'ецца
Зямлі бунтарнай вольнае сэрца.
Зямелька продкаў, зямля святая
Непакорна сілай спявае.

Не, не загінем у долі балеснай,
Пакуль у сэрцы родная песня.
Ранілі песню, песню падбілі,
Жалобны взыян на белых крылах...

Звабілі сэрца песняй інакшай,
Чужой, бы мёртвай, песняй не нашай.
Дзяўчаты, хлопцы сядога дружаць,
Бы не кахаюць, быццам не тужаць.

Няма ў іх песні з душы, што насцеж
Рвалася ў неба з тугі па шчасце.
І хваляць вусны тое, што сёння,
Чужую песню, а сэрца стогне.

Можна, як сонца ўзідзе над Краем,
Душа народа зноў заспявае,
Песню галубку, песню шыпшыну
Голасам любым мілай дзяўчыны?

Сугучна шчасцю, з сэрцам да сэрца
Родная песня зноў разальцеца.
Выляцім ў людзі, ўзляцім на месяц
З роднаю мовай, з нашаю песняй!

Уладзіміру Кавалёнку

Хлопча наш родны ад плуга і молата,
Амаль ўжо зьявіліся у нас кавалі,
Ператварыліся сёння у вольтаў
На радасць і славу радзімай зямлі!

Трэба мець сілу і цела і духа
Па наваляні, як прадзеда, біць,
Народнае іхняе мудрасці слухаць
І край наш жытнёвы да болю любіць.

Каб вытрываць стойка ў палёце, як ў працы,
Як вытрымаў ў кузні ля молата дзед,
У бязважасці лютага каб не захістацца,
Пакінуць трывалы між зорамі след!

Няраз мы чакалі на вас ўсхвалявана,
А бачылі — болей за сэрца — зяло,
І хоць вы смяяліся мужна з экрану,
Нам тут на зямлі не да смеху было...

Заместа йсці пушчай, мяжою зялёнай,
Глядзець, як на гонях пшаніца расце,
Дні, месяцы ў небе ляціць Кавалёнак
Ды па-беларуску прымае гасцей!

Так па-гаспадарску, ад шчырага сэрца,
Як ўдома гдзе клалі хлеб-соль на абрус,
Вітае, частуе паляка і немца
Ды мілага Пётру героя Беларуса.

Гэтак вітаюць над Нёмнам і Начай,
Усё што ў хэце кладзецца на стол,
І сэрца кусочак — не можам іначай,
Калі нават зоры адныя наўкол.

У жыцці чалавечым бываюць хвіліны,
Згадаеш іх вельмі, і хочацца жыць,
Такое сяброўскае, касмічнае гасціны
Ні гасцейкам мілым, ні нам не забыць.

А час уцякае, дзён ў небе не злічыш,
У бязважасці сумных не злічыш начэй,
Узіраем у родныя хлопцаў абліччы,
Тугу па радзіме чытаем з вацей.

Пётра, Уладзімір, праводзім, вітаем,
Бадзёрыя хлопцы глядзяць з карабля,
А маці паціху слязу выціраюць,
Слязу выцірае, здаецца, зямля...

З іх кожны — крывінка і костачка наша,
Гордасць народа і наша любоў,
Так слаўна здаецца, ўсё ж крывішчак страшна,
Хутчэй бы вярталіся з неба дамоў.

Касмічныя далі, бы вечная поўнач,
Адчайныя мары, дзівосныя сны.
Так хораша, хлопцы, калі «Зоры побач»,
Усё ж нам даражэй, калі побач Сыны!

На працягу шматлікіх вякоў
Людской цемры, ўзаемнага здзеку
Намагаліся тысячы мудрацоў,
Як з малпы зрабіць чалавека.

Чэрпалі мудрасць з прачыстых крыніц,
З душы найяснейшых вытокаў,
Каб разум, сумленне ў людзей абудзіць,
На смерць йшлі святых прарокі.

Непераможнае скопішча зла,
Цемры людской, першароднае,
Калі ўчора з дубінаю малпа была,
Яна сёння ўжо з атамнай бомбаю!

Беларусь мая ясная, сіняя казка,
Схіліліся дрэвы над хатай ў журбе,
Як жа мне сёння няказана цяжка
І хораша разам жыць для цябе.

Зямля мая любая, дзень мой і ноч,
Водгулле песняў і ў полі калоссе,
Часам ударыць аб шыбіны дождж
Ці сумна ля вокан вятры загалосыць.

І з заараных даўно калаян
Роднага поля маёй маладосці
Вырвецца часам балючы ўспамін,
Даўно адышоўшых пакліча ў госці.

У покуці, тата, цябе пасаджу,
Мама прысядзе жычлівае побач,
У сне хоць жаданым на Вас пагляджу
І буду Вас сцішана слухаць за поўнач.

Калі мяне доля збівае і гне,
Руку падайце, каб не захістацца,
У цяжкую хвіліну вартуйце пры мне —
Йсці цемрай жыццёвай не лёгкая праца...

Праплылі хмары зашырака і ўздоўж,
Аперліся плячом на небасхіле,
З іх цёмных крылляў звонка лінуў дождж
І пакаціўся па зямлі бяссільна.

Гляджу, і сум на душу наляцеў
Такі, што радасці праз слязы не убачыць,
Перада мною жоўтым лісцем дрэў
Гуляе вецер, ды і восень плача.

Хай плача восень, мне ж не трэба слёз,
Бо дрэвы стройныя у зольце і медзі,
Для іх — для клёнаў, явараў, бяроз
Яшчэ шмат гоных вёснаў напярэдзі.

І ўжо не жаль малёваных галін,
Ні вопраткі, што сянна явар скіне.
Для іх загляданых з надзеяю у сін
У маці-зямлі ёсць болей скарбаў у скрыні.

Ціха ад дрэваў лёг цень на страху,
Голлем на шыбах ваконных,
Зораў, бы маку, на Млечным Шляху.
Месячна. Ясна. Бяссонна.

Роднае неба трымціць нада мной,
Зоры ў траву ападаюць.
Ходзіць мінулася няхутнай ступнёй.
Вякі з цішыняй размаўляюць.

Льецца пад ногі мне месячны свет,
Дрэвы чубы нахілілі,
Продкі мае тут пакінулі след,
Унукі з яго б не змылілі...

Вецер нівы калыша, сіні лён, цёмны лес.
І зямля, быццам кніжка, адкрывае свой змест.
Нагінаюцца ў ногі грывы сочныя траў,
Хтось стаптаў тут дарогі, свае сцежкі праклаў.
Зрастаюць курганы, боюць пабегі з камля,
То залівае раны пасля войнаў зямля.

Дождж ёй воблік змывае, то ў снягі замяце,
Усё зімой спачывае, а вясною цвіце.

У невад сінх азёраў ноччу з неба
як з дна,
Ловіць цьмяныя зоры і калыша да дня.
Забірае усенька у свой час ад жывых,
Толькі попелу жменька астаецца па іх.
І цікава і грозна ў мудрым сэрцы яе,
З хмараў сыплючы слёзы,
з салаўямі п'яе.
У нетрах скарбы хавае,
каб пакрысе для ўсіх,
І з сынамі ўзлятае да планетаў другіх.
Ранне свежасцю дыша,
прачынаецца лес,
І зямля, быццам кніжка,
адкрывае свой змест...

Хлопчык маленькі, ты, быццам світанне,
Калі вецер сонейку вочы развяжа,
І яснае з хмару жыццёвых прагляне,
І праўду дзіцячымі вуснамі скажа.

Гэта, мой хлопчык, у цяжкай патрэбе,
Калі болей сілаў ў жыцці не хапае,
Ясны праменьчык паслала нам неба
За мукі і боль для радзімага Краю.

Іду шляхамі крутымі,
У небе зоры мігцяць.
Праўда — посах пільгрыма
У бездарожжы жыцця...

Сярод халуёў і духоўных калекаў
Ды сярод Іудаў, што вокал кішаць,
Божа, дазволь нам душу чалавека,
Твар беларускай сям'і захаваць!

Раніца, як марыва. Травы у расе.
Цень ляжыць ад явара на маёй страсе.
Праляцелі стаямі нада мной грачы.
Ад жыцця прыстала я, час і адпачыць.

Шуміць вецер з кронамі, абтрасае сон,
Пахаджасе промнямі сонца ля вакон.
Толькі гасне марыва, серабро ў кесе,
Цень ляжыць ад явара на маёй страсе...

Сонейка ў небе і вецер-гусляр,
Подзьмух ля ніваў вясновы.
Усё гэта долі ласкавае дар,
Як маці пшчотныя словы.

Продкі далі мне калісьці жыццё
У Жлобаўцах ціхіх і мілых.
Сэрцу з каханай зямлёю зліццё
Душы маёй смелыя крылі.

Цвілі мае вёсны — ў палёх васількі,
У лёс мой ўрываліся буры,
І сыпала сонца са шчодрой рукі,
Цяпло маёй дзіўнай натуры.

Тысячагадовыя сказы з сяла,
Змястоўныя, творчыя словы,
Не, неабаякавай доля была
Да будучых сцежак жыццёвых...

Вось запяляць бы зямлі маёй гімн:
— З няволі да слоў п'едэсталу!
Вартым, адвечным, да болі сваім,
Як нектарам, душа набрыняла.

А доля народа, як цемразь сама,
Каб змог, праглынуў бы нас вораг,
І толькі каханню граніцаў няма,
Калі яно меч, не пакара!

Словы, як стрэлы, і сэрца, як лук,
Стыхійя змагання напята,
Не страшна пагрозаў, ні здзекаў, ні мук
За святасць пакрыўджаных хатаў.

Калі над пабоішчам кружыць арёл
І вогненна сэрца кахае,
Дык смерць найдарожжых,
пакрыўджаных боль
Ва ўзлёт барацьбы прарастае.

О, сэрца, мне ранаў Тваіх не злічыць,
За вернасць палём і дубровам,
За тое, што слова маё не маўчыць
У долі прыбох суровых.

За вернасць шляхам, што Скарына праклаў,
Да ўзвышшаў старому народу,
За ўзровень належных зямлі маёй праў
Стаю непахісна і горда!

Адна супраць злыдняў бярозай стаю,
Пот, не слёзы мой твар залівае,
Я люблю Цябе, Край мой, як душу сваю.
Я знаю — за гэта ўміраюць...

Сувенірны выпуск «Звяды»...

Спецыяльны, сувенірны выпуск рэспубліканскай газеты «Звезда», прысвечаны Святу славянскага пісьменства і культуры, называецца шматзначна — «Слова». На шаснаццаці старонках лімаўскага памеру, маляўніча аформленых, са шматлікімі каляровымі ілюстрацыямі, гаворка ідзе аб славянскай супольнасці, багатай гісторыі і культуры народна-суседзяў, аб тым, як праз стагоддзі даходзіла да людзей друкаванае слова.

Адкрываецца выпуск «Гімнам Кірылы і Мяфодзія», напісаным С. Міхайлоўскім і перакладзеным з балгарскай мовы Н. Гілевічам. Тут жа — рэпрадукцыя карціны Я. Драздовіча «Франциск Скарны».

У нумары змешчаны ілюстрацыі з кніг Ф. Скарны, І. Фёдарова, П. Месіслаўца, С. Буднага, В. Цяпінскага, прадстаўлены старадаўні ікананіс.

«Ты свецішся ласкай, вясялкаю фарбаў» — слова Н. Гілевіча пра слова славянскае, пра духоўную культуру народаў, паяднаных сваімі лёсамі здаўна.

Воблікі тых, хто ў розныя часіны дбаў пра будучыню роднай зямлі, — Е. Полацкай, К. Тураўскага, С. Буднага, В. Цяпінскага — паўстаюць з нарысаў В. Іпатавай, У. Мароза, С. Падокшына, Б. Беляжэнкі.

Са старонак выдання гучыць паэтычнае слова Я. Купалы, П. Панчанкі, В. Гамуліцкага (пераклад з польскай М. Танка), С. Полацкага, М. Багдановіча, М. Гусоўскага (пераклад Я. Семіянона), А. Лойкі.

Са святам чытачоў віншуюць М. Савіцкі, Філарэт, С. Законнікаў, В. Распуцін, міністр культуры БССР Я. Вайтовіч, міністр культуры Балгарыі К. Гаранаў.

Іншыя матэрыялы таксама гавораць аб тым, наколькі ў сённяшнім свеце важныя славянская еднасць, духоўнае адзінства.

...І чарговы нумар «Нашага слова»

Святу славянскага пісьменства і культуры прысвечаны і чарговы, трэці нумар бюлетэня Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. На першай вокладцы яго рэпрадукцыя карціны заслужанага мастака Балгарыі Т. Вырбанова «Святых браты» (Кірыла і Мяфодзія) і верш Н. Гілевіча «З балгарскага шчытка» — уражання ад сустрэч з зямлёй, якая дала свету вялікіх асветнікаў.

У нумары — верш А. Гаруна «Гімн роднай мове», апублікаваны ў свой час пад псеўданімам А. Сумны; вялікая падборка з творчасці беларускіх пісьменнікаў-эмігрантаў, падрыхтаваная Б. Савчанкам, матэрыялы нядаўняй рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі «Дзяржаўнасць беларускай мовы: праблемы і шляхі ажыццяўлення», чарговая старонка «Перагортваючы даўнія выданні».

І. Германовіч расказвае пра вядомага мовазнаўцу Мікалая Байкова (рубрыка «Рупліўцы, пра тых, каму мы ўдзячны»). Публікуецца ліст сакратарыята СП БССР, накіраваны ў лютым 1968 года на адрас кіраўніцтва рэспублікі ў абарону роднай мовы і літаратуры.

Пра пакутніцкія шляхі беларускага слова разважае ў артыкуле «Паратунку просіць душа» У. Ламека. Зверне чытач увагу і на выступленне намесніка галоўнага рэдактара выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» імя Пётруся Броўкі А. Пётрашэвіча «У скарбніцу нашаняльнай культуры» — пра выданні, якія выйшлі, пра тых, што неўзабаве выйдуча, а таксама пра запланаваныя. Мяркуюцца факсімільна выпусціць Скарынаву «Малую падарожнюю кніжку», яго «Апостал». Робіцца «замах» на «Літоўскую метрыку» — 360 тамоў летапісных запісаў, законаў, іншых документаў.

«Кантрамарка» — так называецца створанае нядаўна па ініцыятыве СТД БССР і часопіса «Мастацтва Беларусі» аб'яднанне тэатральных крытыкаў. У ім сабраліся людзі, зацікаўленыя ў павышэнні статусу сваёй прафесіі, у стварэнні нармальнай тэатральнай «інфраструктуры».

Сёння на старонках «ЛіМа» некаторыя з удзельнікаў новага аб'яднання выказваюць свой погляд на сучасны тэатральны працэс.

ДРУГАСНАСЦЬ ЦІ НЕПАТРЭБНАСЦЬ?

Паспрабую растлумачыць, чаму я апошнім часам амаль не пішу пра тэатр, пазбягаю размоў пра тэатр і, прызнаюся, рэдка ў тэатры бываю.

Здавалася б, ёсць пра што расказаць са старонак газеты. Ёсць тэмы — не абавязаліся, а што называецца, для душы. Напрыклад, пра тры ролі купалаўца Ю. Аляксандра («Дракон», «Памінальная малітва», «Страсці па Аўдзю»), пра новую п'есу А. Дударова і У. Някляева «Вежа», пра адметны рэжысёрскі пошук М. Пінігіна... Мабыць, я і знайду часіну, напішу пра гэта. Але...

Магу літаральна на пальцах пералічыць, хто прачытае гэты мае рэцэнзіі ці творчыя партрэты. Будзе два-тры ўдзячных чытачы, два-тры незадаволеных і дзесяткі абіякаваных. Газета пра жыццё накіравана ёй «дзень», ляжа ў падшыўку, каб колькі год, магчыма, займець яшчэ аднаго чытача ў асобе нейкага аспіранта.

Міжволі пазайздросціш М. Модэлю ці У. Няфёду: калісьці іх тэатральныя публікацыі, як правіла, мелі «дзеяснасць». А тут — ні славы, ні грошай...

І каб жа я адзін — многія замаўчалі. Чаму? «Няма дзе друкавацца» — міф, апыркая байка для пленумаў і калегій.

Сапраўды, чаму?

Ніводзін надрукаваны крытыкам радок сёння нікому не перашкодзіць, гэтаксама як нікому не дапаможа. Натуральная другаснасць прафесіі абярнулася яе крыўдай непатрэбнасцю. Не было тэатральнай крытыкі, не было — ды і зусім знікла.

З іншага боку, на фоне руінаў пэўнай тэатральнай сістэмы — адным спектаклем больш, адным менш... Заложнікі гэтай сістэмы, насельнікі тэатральнай дзяржавы заняты сёння пошукамі ў сваёй «канстытуцыі» пункту, які можна б назваць «шостым» і абавязкова яго выключыць. Але яны так і не стануць вольныя, пакуль не вызначыцца — а чаго, уласна, яны хочуць? Наступнае пытанне, якое вымагае шчырага адказу, будзе яшчэ больш складаным і, мабыць, бясплённым — а што яны могуць?

Павышэнне сацыяльнага і духоўнага статусу тэатральнага мастацтва самым непасрэдным чынам залежыць ад таго, ці ўдасца напоўніць існаванне чалавека на сцэне новым сэнсам. Артыст, які штодзень выходзіць да рампы, усведамляе гэта, напэўна, на інтуітыўным узроўні. Для яго гэтае пытанне — пра новы сэнс — як «быць ці не быць?» Яму не дадзена раскоша тварыць «у шэфляду». Ад яго застаецца толькі легенда. Ці не застаецца.

Андрэй ГАНЧАРОВ.

БІРКА ДЛЯ РЭЖЫСЁРА

Нядаўна давалося пачуць ад уплывовай у нашых тэатральных колах асобы — маўляў, крытыка цяпер спрэс кампліментарная. Гэта значыць, сур'ёзнай крытыкай яе лічыць нельга. Да таго разбясціліся «дабрадзеі», што заклікаюць зычліва ставіцца да асобы мастака...

Ці ж здзіўна, што ў нашых умовах, дзе маральны падменны афіцыйна санкцыянаваны, а падзел паміж добром і злом выразна не акрэслены, — такія выказванні дагэтуль маюць трывалы падмурак?

Зрэшты, сумны пафас шануюнай калегі, яе прафесійная незадаволенасць цалкам вытлумачальныя. Столькі гадоў самааддана кананізавалі — кананізаванае... Гэтулькі сіл і амбіцый укладзена ў стварэнне ідэальнай карціны сцэнічнага сусвету... А цяпер нават пакіраваць рэпертуарам немагчыма, абвінавачванні ў ачарненні сацэрцаіснасці выглядаюць наўнімі, трывалыя некалі «ідэяна-мастацкія крытэрыі» пахіснуліся...

Значыць — усяго толькі пахіснуліся. І пакуль што заўчасна рабіць аптымістычныя высновы. Так, творцы наўсюдна выракаюцца ідэалагічных догмаў, прамусовай аднастайнасці ў сцэнічнай імітацыі жыцця. Проста і прыемна крытыку разважаць пра такія перамены. І ўсё ж, паглыбляючыся ў, так бы мовіць, тэатральны працэс, варта падумаць пра тэатральную экалогію, ад стану якой урэшце і залежыць існаванне тутэйшай тэатральнай цывілізацыі. Хто з далучаных да тэатра асоб не ведае, як на працягу дзесяцігоддзяў складаліся афіцыйныя абоймы дасягненняў беларускага тэатра. Не бяруся сцвярджаць, што ў гэтыя спісы, якія паважна зачыталіся з высокіх трыбу і абавязкова пераходзілі з артыкула ў артыкул, зусім не трапілі лепшыя спектаклі. Ды толькі — і лепшыя не траплялі. Многае, між іншым, дагэтуль захавалася ў памяці глядачоў дзякуючы іх прыроднаму густу і чалавечай чуйнасці.

Так, не толькі пастановачным азотам, на якім буе фармальны прыём і квітнее знакавая рэжысура, жыве беларускі тэатр. Ён трымае намаганнімі вядучых нашых рэжысёраў, ажыццяўляецца праз думку, уземадчыненні персаналаў, атмасферны ўплыў на глядачоў і усё яшчэ златны ўздзейнічаць духоўна.

Хіба сёння незразумела, што гульні з біркамі для рэжысёраў, погляд на тэатральны працэс праз асобу пастановшчыка — натуральны для той сістэмы кіравання тэатральнай справай, якая існавала ў нашай краіне? За хібы і пралікі запалітызаванага, заідэалагізаванага мастацтва павінны былі адказваць людзі, якія непасрэдна гэтым мастацтвам не займаліся — чыноўнікі з Міністэрства культуры. Натуральна, што «стрэлачкі» рабіліся рэжысёры, а выдатныя, ды «ідэяна нявытрыманні» спектаклі ў лепшым выпадку заставаліся па-за тымі самымі абоймамі.

Зрэшты, бірак хапае і дагэтуль. «Рэжысёрскі тэатр», «пастановачны дыктат», «крызіс сцэнічнага мастацтва», «страчанае магія тэатра», «камерцыялізацыя і масавая культура» (пры напайнутых глядзельных залах, пры татальнай тэатральнай галечы!).

Мы знаходзімся на папалішчы заарганізаванай тэатральнай справы. Дзіўна і радасна, што пасярод агульнай абіякаванасці да сцэнічнага мастацтва, пры зняважлівым стаўленні да творцаў, пагардзе да талентаў — на сцэнічных падмоствах Беларусі ўсё прараствае і прараствае нешта каштоўнае.

Навошта? Дзеся чачо? Каб патрапіць у рэпертуарна-кулінарны спіс заклапочанага станам беларускага тэатра крытыка, які лічыць прафесійным абавязкам — стаяць на варце, біць трывогу?

Навучыцца б разумець мову мастацтва, навучыцца б слухаць і чуць...

Людміла ГРАМЫКА.

Пытанне гэта, магчыма, наўнае для прафесіянала, адлюстроўвае, тым не менш, накірунак штодзённых пошукаў сучаснага тэатра. Ці будзе спектакль насычаны мноствам цікавых і яркіх «прыдумак» пастановачнага характару, якія глядач разгадвае, як своеасабліваю галаваломку, калі работа розуму падмяняе эмацыянальнае суперажыванне? Альбо сцэнічны твор будзе складацца з многіх псіхалагічна дакладна расставленых акцэнтаў, якія абудзяць душу, дадуць ёй той імпульс, што так неабходны чалавеку, які вырашае складаныя праблемы свайго быцця?

На працягу шэрагу гадоў тэатр — праз ілюзіі, намёкі, падтэкт, які прачытваўся ў метафарычных рэжысёрскіх задумках — дазваляў глядачам уключыцца ў аналіз складаных грамадскіх працэсаў. Вырасла цэлае пакаленне рэжысёраў, якія займаліся хутчэй публіцыстыкай, чым тонкімі псіхалагічнымі пабудовамі, што адлюстроўваюць жыццё чалавечага духу.

Форма — відовішная, яркая, жывалісная — падпарадкавала сродкі акцёрскага выяўлення, зрабіла іх больш сухімі і халоднымі, схематычнымі, што часам пакідала глядача абіякаваным. У лепшым выпадку прафесійныя крытыкі маглі апацінаць багацце рэжысёрскай фантазіі і прыёмы, знойдзеныя ў ходзе распрацоўкі той ці іншай актуальнай тэмы. Тэатральнае мастацтва, разлічанае на адкрытае суперажыванне, саўдзел (працу душы), паступова выявілася досыць разумовым рэжысёрскім вырашэннем. Ды і дыктат, прырытэт рэжысёра ў тэатры прывучыў акцёраў да падпарадкавання, да няўхільнага, часам механічнага вырашэння задач, што дыктуюцца рэжысёрам.

Думаецца, што сучасны тэатр павінен імкнуцца да таго, каб вярнуць акцёру яго страчаны аўтарытэт, узняць прэстыж ягонай прафесіі. Тэатр павінен імкнуцца да адкрытых праяў акцёрскага існавання, даваць магчымае выкарыстоўваць тэмперамент, душэўны настрой, унутраны патэнцыял. Залежнасць акцёраў ад рэжысуры, якая зусім не заўсёды вылучаецца адкрыццямі і наватарствам, прывяла, на сутнасці, да зніжэння акцёрскага майстэрства, да няўмення выбудаваць партытуру ролі, напоўніць яе сваім «нутром». Боязь адхіліцца ад рэжысёрскага малюнка скавала страхам акцёра, які без указкі рэжысёра часам баіцца зрабіць крок на сцэне.

Сучасны тэатральны працэс вяртае нас да чалавека, яго душы, яго страхей і болю, яго сумненням і адкрыццям. А гэта патрабуе і ад акцёра большай адкрытасці, шчырасці, глыбіні і дакладнасці тэхнікі, у многім ужо страчанай. Мастацтва заўсёды давала чалавеку сілы, каб выстаяць, не страціць чалавечую годнасць, набыць мужнасць. Глядач, які прыходзіць у залу, чакае сёння не палітычнай асацыяцыі, не аповяду аб цяжкасцях лоботы (гэтага хапае і ў газетных публікацыях), а душэўнага абнаўлення, паглыблення ў тайны чалавечай псіхікі.

«Здзіўляць» трэба акцёрскімі адкрыццямі. Хочацца, каб і драматургія, і рэжысура давалі магчымае акцёру паверыць у свае сілы, давалі яму магчымае рызыкаваць, памыляцца, што дазволіла б выйсці з вобласці схематычных пастановачных рашэнняў. Свабоду акцёру — вось галоўны дэвіз сённяшняга тэатра.

Маргарыта ПУШКІНА.

ГЕНЕТЫЧНЫ КОД НАШАЙ СЦЭНЫ

Дзіўную тэрміналогію нарадзіла наша стагоддзе. Напрыклад, «савецкі чалавек», «савецкі характар», «савецкі тэатр»... Напэўна, думалі — паставіш такі вызначальны прыметнік, зробіш на ім націск, і ўсё пойдзе так, як патрабуе ідэалогія «самай сумленнай эпохі». Не, сутнасць прадметаў і з'яў заставалася ранейшай, а вось форма набывала пачварнае аблічча. Тут, па-мойму, хаваюцца прычыны тупіковага стану нашай тэатральнай справы, які мы ўсе канстатуем, але не імкнемся прааналізаваць.

Часам наш тэатр мне ўяўляецца нейкім цягніком (ці бронечыгніком?), які яшчэ ў дваццатым годзе паставілі на фантастычна выпрастання рэйкі, намалаявалі на

паравозе шыльду «дзяржаўны» (трымаючы ў запасе словы «савецкі», «партыйны»), падкінулі ў топку вугальку, і ён запыхкаў — разам з аб'яднаным у класы глядачом — у светлае заўтра. Па дарозе наш цягнік губляў таленавітых машыністаў, прымаў часовых пасажыраў, з'яўляў паліва, але дасягаў чарговай станцыі пад назвай «Пастанова ЦК КПСС аб...». Падсілкаваліся ідэямі, дацягвалі да наступнай — «Пастанова Палітбюро»... Ён славіў герояў калектывізацыі, не задумваючыся пра душы і кроў людзей, выкрываў заганы мінулага, шукаў у цемры станючага героя, але як толькі спрабаваў разабрацца ў комплекс і псіхалогіі чалавека звычайнага, паза кантэкстам «адлюстравання рэчаіснасці ў яе гістарычным развіцці», — адразу запальвалася чырвоная вока семафора. Бывала, і праскоквалі праз забароны, але толькі дзякуючы тэму, што былі таленты, якія дзейнічалі насуперак. Часцей жа мастакі мусілі кожным спектаклем «прысгадзі на ўстрыманне ад праўды» (выдатнае азначэнне сацэрцаізму, дадзенае А. Салжаніцыным!).

Ад самага пачатку тэатр наш нараджаўся ў няволі, з абсурднай логікай залежнасці ад афіцыйнай, дакладнавай у пастановах і загадах, ідэалогіі. Правілы «гульні» насаджаліся гвалтам, а затым сталі ці не генетычным кодам так званай «савецкага тэатра» — нейкага зусім і прынцыпова новага ўтварэння. Генетычны код можна расшыфраваць проста: усе спяваюць з аднаго голасу адну і тую самую песню. Крыху падфарбавем рэчаіснасць, там змоўчым, абыздемся намёкам, у лепшым выпадку невялікую дулю пакажам. Вось і маем, што маем, — аддаленасць сучаснай сцэны ад канкрэтнага, асобнага чалавека-гледача. Наш тэатр за вельмі рэдкім выключэннем прапануе калектыўнае ўспрыманне спектакля, арыентаваны сваімі ідэямі на народ, клас, сацыяльную групу, а не на індывідуальнасць, асобу. Таму ён халодны і разважлівы, дэкларатыўны. І не з'яўляецца неабходным чалавеку. Ідэалагізаванае грамадства, ідэалагізаваны чалавек, ідэалагізаванае мастацтва. Холад і сырасць склепа. Задуха.

Тэатр хворы на тыя самыя хваробы, што і ўсё грамадства. Чалавек без душы, без веры, без адвечных уяўленняў аб маралі — не чалавек. Тое ж і тэатр, бо з яго за дзесяцігоддзі вынішчылі тое самае, што і з кожнага з нас. Пазбавілі годнасці. А цяпер кажучы: тэатрам далі волю, а дзе ж шэдэўры? Яны будуць, у гэтым я не сумняваюся. Зямля нашая шчодрая на таленты. Але спачатку трэба навучыцца выкарыстаць гэтую волю пасля дзесяцігоддзяў прыгону, пазбыцца генетычнага коду раба, набыць тое, пра што толькі ў класікаў і чыталі, — чалавечую, а пасля ўжо і мастакоўскую годнасць.

Я веру ў тэатр дэідэалагізаваны, пабудаваны на прынцыпах высокай, чалавечай маралі, і які гэтую мараль будзе несці са сцэны. Я не хачу ведаць ні пра які там партыйны, народны ці класавы тэатр. Тэатр павінен быць проста тэатрам, месцам, дзе на ўзроўні чалавечых эмоцый будзе весціся гаворка толькі пра адзіную вартую ўвагі каштоўнасць — пра Чалавека, і зноў — такі без усялякіх вызначэнняў з лексікону прапагандыстаў. Але такі тэатр трэба будаваць. Ствараць. Магчыма, нават з нуля. Ва ўсялякім разе простае арашэнне «блякалі пустыні з акамянеўшымі верагоднасцямі» (А. Камю) наўрад ці будзе мець плён.

Вячаслаў РАКІЦКІ.

3 А ТЭАТРАЛІЗАЦЫЮ ЖЫЦЦЯ

«Тэатральная справа» ў рэспубліцы нагадвае бяскоштую парабулу «У папэ быў сабака...». Адны і тыя ж праблемы, якія дзесяцігоддзямі мірна прыстасоўваюцца да жыцця, адны і тыя ж словы, адна і тая ж эстэтыка. Наўкола бушуюць палітычныя страсты, рэальны тэатр абсурду набірае моц, а ў нас — паўпустыя залы, «хатнія радасці» вузкага тэатральнага кола. Думаецца, што ўсе спробы зрабіць

Віншуем!

Раеўская ведае сакрэт...

З імем заслужанай артысткі БССР Тамары Рыгораўны Раеўскай найцесней чынам звязана беларуская савецкая песня. З яе прыходам на рэспубліканскае тэлебачанне і радыё наша песня зазіхачела новымі фарбамі. У спевах Тамары Раеўскай мы адчуваем індывідуальнасць выканаўцы, сур'езнае стаўленне да матэрыялу, адным словам, чужым таленавітага інтэрпрэтатара, што сустракаецца не часта. І ад гэтай сустрэчы адчуваеш радасць, святлее на душы.

Мы, кампазітары, гаворым паміж сабой з гонарам пра тое, што некаторыя нашы песні выконвае Тамара Раеўская, а гэта ўжо само па сабе азначае вартасць песні. Не магу не згадаць, што талент Тамары Раеўскай расквітнеў

на жыватворнай глебе — я маю на ўвазе яе садружнасць з калектывам эстрадна-сімфанічнага аркестра Беларускага тэлебачання і радыё пад кіраўніцтвам таленавітага дырыжора, адметнага музыканта, энтузіяста беларускай песні заслужанага артыста БССР Барыса Іпалітавіча Райскага. Дзякуючы гэтай садружнасці нарадзілася даволі шмат маленькіх шэдэўраў (песень), якія сёння складаюць наш нацыянальны набытак і якімі яшчэ доўгія гады мы будзем ганарыцца. У гэтым немалая заслуга інтэрпрэтатара Тамары Раеўскай, якую зусім слушна можна назваць сааўтарам песні, бо Раеўская — раўнапраўны член трыяды «паэт-кампазітар-выканаўца».

Яна дае пуцёчку ў жыццё

многім песням, і жыццё іх аказваецца, як правіла, шчаслівым. Мне ўспамінаецца адзін выпадак, які здарыўся з май ёй і паэта Уладзіміра Карызына. Ужо не помню, калі гэта дакладна было, але было гэта напярэдадні чарговага з'езда Саюза кампазітараў БССР. Рыгора Раманавіча Шырму, Анатоля Васільевіча Багатырова і мяне запрасілі выступіць на Беларускам тэлебачанні і раскажаць аб праграме маючага адбыцца з'езда. Пасля нашай гаворкі рэжысёр уключыў у перадачу маю новую песню на вершы Уладзіміра Карызына «Люблю цябе, Бялая Русь» у выкананні Тамары Раеўскай. На наступны дзень на адкрыццё з'езда прыйшлі кіраўнікі рэспублікі, і ў перапынку паміж пасяджэн-

нямі да мяне падыйшоў Пётр Міронавіч Машэраў і сказаў: «Слухаў учора перадачу і вашу новую песню. Віншую, добрая песня, думаю, што яна будзе доўга гучаць». Я падзякаваў Пятру Міронавічу, а сам падумаў: «Дай Бог!»

І вось праз шмат гадоў бацьку, што ён казаў праўду, што ён многае прадбачыў. Песня ўжо шмат гадоў гучыць у канцэртах, па радыё, тэлебачанні. Я чуў шмат выканаўцаў, але менавіта выкананне Тамары Раеўскай найбольш дасканалася, найбольш творчас, непаўторнае. У лесе гэтай, і не толькі гэтай, песні заслуга выканаўцы. За гэта ад мяне нікі наклон ёй.

Найбольш уражвае Тамару Раеўскую ў песнях лірычнага складу, тут ёй няма роўных. І гэта цудоўна, бо я думаю, і нават упэўнены, што лірычнай песняй можна выказаць самыя розныя настроі, пачуцці патрыятызму і нават героіку. Уся справа ў тым, як гэта зрабіць, а Тамара Раеўская сакрэт ведае, і мастацтва яе заўсёды пераканаўчае. Яе выкананне не пакідае нікога раўнадушным. Тамара Раеўская — гэта індывідуальнасць, гэта эпоха ў нашай беларускай песні.

Жадаю ёй здароўя і радасці ад сустрэч з новымі добрымі песнямі, хоць, праўду сказаць, у яе выкананні нават і няўдалыя песні ператвараюцца ў добрыя.

Усяго Вам добрага, Тамара Рыгораўна!

Юрый СЕМЯНЯКА,
народны артыст БССР.

Сустрэча на Залатой Горцы

Зрабіліся добрай традыцыяй выступленні музыкантаў — салістаў Беларускай дзяржаўнай філармоніі, якія з'яўляюцца педагогамі кансерваторыі. У Зале камернай музыкі на Залатой Горцы адбыўся канцэрт віяланчэліста Я. Ксаверыева і піяніста І. Алоўнікава. Сярод публікі было многа студэнтаў, якія прыдзірліва ацэньвалі выступленне двух загадчыкаў кафедраў — а яны паказалі ў той вечар сапраўдны артыстызм.

Абодва музыканты вызначаюцца стрыманай, высакароднай манерай выказвання, выверанасцю эмоцый, дасканалай логікай канцэпцыі. І праграма іхняга канцэрта была старанна прадуманая: выкананне твораў І. Брамса, К. Дэбюсі і А. Рэспігі прыдалася акурат да акустыкі храма.

Першае аддзяленне — «позні» І. Брамса. Выканаўцы прадэманстравалі адчуванне Брамсава стылю, выпрабавальнага і для сталых музыкантаў. Упершыню ў Беларусі прагучалі «Чатыры строгія напевы» І. Брамса оп. 121 у пералажэнні Я. Ксаверыева і І. Алоўнікава. «Напевы ператварыліся ў песні без слоў. Гэта рэжыём па Клары Шуман, перад якой кампазітар схіляўся ўсё сваё жыццё. Ансамблісты глыбока праніклі філасофскімі настроймі, суровай лірыкай песнапенняў, у аснову якіх леглі вечныя па сваёй мудрасці біблейскія словы. Саната № 2 І. Брамса оп. 99 была выканана з сімфанічным размахам. Вельмі арганічны і ўражлівы атрымаўся дыялог віяланчэлі і фартэпіяна.

«Санатаю» К. Дэбюсі адкрылася другое аддзяленне. Чароўнасць гукавых фарбаў, смуга легуценнасці ў Пралогу, арабескі меладыйных ліній у Серэнадзе, рысы арыенталізму ў фінале былі чуйна перададзены музыкантамі. Дзякуючы майстэрству выканаўцаў перад намі паўстала ідэальная стройнасць формы «Санаты».

Прэм'ерай у рэспубліцы стала выкананне «Адажыо і варыяцыяў» А. Рэспігі. (Транскрыпцыя для віяланчэлі і аргана зроблена Я. Ксаверыевым і І. Алоўнікавым). Спалучэнне інструментаў аказалася вельмі ўдалым, бо нават у арыгінале творца кампазітар стылізаваў гучанне сімфанічнага аркестра пад арган, каб надаць адценне архаікі, кантрастнае акаварэльным фарбам поэтычнага рамантызму. Гэтым садзейнічае і старадаўні жанр паскаліі, у якім напісаны варыяцыі.

Закончылі канцэрт «Варыяцыі на тэму Расіні» В. Марціну. Яны былі напісаны нібыта ў процівагу варыяцыям на тую ж тэму Н. Паганіні і сапернічаюць з імі сваёй віртуознасцю. Выканаўцы ўразілі тут канцэртнай яркасцю і тэхнічнай дасканаласцю. Удала была высветлена скерцознасць, закладзеная ў гэтым творы, калейдаскапінчасць эпізодаў, гарэзлівае мільганне цытат з віяланчэльнай літаратуры і нават Dies irae. Твор прысвечаны Г. Пяцігорскаму — сусветна вядомаму віяланчэлісту. Таму невыпадкова на «біс» прагучаў вальс С. Пракоф'ева з балета «Каменная кветка» ў аранжыроўцы Г. Пяцігорскага.

У ігры Я. Ксаверыева пастаянна адчувалася імкненне да эстэтыкі гучання — прыгожага, напоўненага тону. Піяніст І. Алоўнікаў мяккім тушэ і напеўнасцю гучу быццам саборнічаў з кантыленай віяланчэлі.

Найскладаная праграма, выкананая на высокім эмацыянальным узроўні, зрабіла глыбокае ўражанне. Такія канцэрты выхоўваюць у слухачоў сапраўдную культуру пачуццяў.

Р. НОВІКАВА,
кандыдат мастацтвазнаўства.

Хто там, пад дубам?

(Пачацкі на стар. 5).

цыянальна-патрыятычная скіраванасць, між іншым, могуць стаць добрымі прыкладамі і для сучасных народных дэпутатаў беларускага парламента. Таму прывядзем больш поўна яго прамову ў Польскім Сейме 1.07.1924 года пад час разгляду бюджэту Міністэрства Асветы і Рэлігіі («Савецкая Беларусь» за 23 ліпеня 1924 г.): «Высокі Сейм!.. Польская культурная палітыка на беларускіх землях была даўней і ёсць цяпер палітыкай польшчання беларускага народа. Сучасная польская культурная палітыка на нашых землях ёсць такой самай, як і быўшая палітыка царская.

Бюджэт Мін. Асв. і Рэл. ёсць адбійцам падобнай палітыкі і яе аружжам. Бюджэт гэты ўсім сваім цяжарам зварачаецца проці культуры беларускага народу, які ў сучаснай Польшчы сягае аж за два мільёны на прасторы больш як 100 000 кв. км. На гэтым этнаграфічна-беларускім прасторы, на якім элемент польскі зусім нязначны, бо не становіць нат і 10 проц. усёй люднасці, польская асьветная палітыка бярэ пад увагу толькі культуру польскую.

Беларускія школы, будаванне якіх пачалося пры царскай няволі праз пачынальнікаў беларускага руху — праз нашага слаўнага песняра Якуба Коласа, вядомага публіцыста Лёска і інш., якія за сваю любоў да роднай культуры пакутавалі ў турмах і ў далёкай і сьцюдзёнай Сібіры, — гэтыя школы далей развіліся ў 1915-18 гг. падчас нямецкай акупацыі. У гэтым часе паўстала да 300 беларускіх пачатко-

вых школ, а з іх да 150 ў вядзённай толькі Гародзеншчыне. Паўстала тады беларуская вучыцельская сямінарыя ў Свіслачы, гімназія ў Будславе і ў Наваградку.

...Польскае павананне на нашых землях, рэч ясная, узрасло найбольш пасля 18.III.1921 г. (Рыжскі Трактат) і пасля 10.II.1922 г., калі сталася нібы дабравольнае прылучэнне Віленшчыны да Польшчы. (Галасы: Што гэта значыць: нібы? Бо не дабравольна, а пад прымусам. (Галасы: Як гэта не дабравольна? Гэта ж пастанавіў Сейм Віленскі!) Сейм быў аднабок, без учасця беларусаў, ліцьвінаў і жыдоў, — Сейм гэты мы байкатавалі. На гэтых гістарычных фактах змацавалася і польская паланізацыйная палітыка; у 1922 г. беларускіх школ ужо блізу няма зусім.

...1923 г. — закрыты беларускія гімназіі ў Гародку і ў Нясвіжы.

Статыстыка 1923-24 гг. беларускае школьніцтва ўжо так малое: у Вільні 2 школы пачатковыя, у пав. Вялейскім 7, у Дунілавіцкім нешта да 5 і ў Нясвіжскім 1, а разам нешта толькі да 20 школ беларускіх і беларускія гімназіі ў Вільні, Радашковічах і ў Наваградку. Гімназіі гэтыя прыватныя, ад ураду не атрымліваюць ніякай дапамогі, а таксама дагэтуль ня маюць правоў. Такім спосабам урад польскі імкнецца да поўнага разгрому беларускай школы; беларускай культуры.

...Ня менш сумна выглядае на землях беларускіх і справа рэлігійная. Мала таго, што беларусам каталікам пастаянна накідаецца польскасць, асьмяшваецца каталіцтва, называючы яго «польскай верай», — гэтак

сама робіцца з царквой праваслаўнай. Грознае зьявішча вв. XVIII-XVIII, зьявішча страшэннай барацьбы рэлігійнай узноў увакрасае на нашых няшчасных землях. (Голас: І гэта гаворыць ксёндз.) На тое-ж я і ксёндз, каб праўду гаварыў. Бяспраўна адбярэць царквы, бяспраўна і дзіка выкідаюць з прыходаў праваслаўнае духавенства. (Голас: З царкваў, ці з касцёлаў?) Аб касцёлах не гавару, рэч ідзе аб царквах.

...Тым часам згодна з трактатам Варсальскім, трактатам Рыскім, згодна з правам прыродным нам слушна належыць: пастаяннае вызначэнне сумаў з дзяржаўных грошай на беларускія школы прапорцыянальна ліку беларускай люднасці, заснаванне прынамсі трох беларускіх вучыцельскіх сямінарыяў і курсаў для ўжо існуючых беларускіх вучыцеляў хоцьбы ў важнейшых месцах, як у Вільні, Гародні, Наваградку, арганізаванне вучыцельскага інстытуту дзеля прыгатавання вучыцеляў для беларускіх сярэдніх школаў, заснаванне сеткі беларускіх пачатковых школаў прапорцыянальна ліку беларускай люднасці, дзяржаўнае ўтрымліванне беларускіх гімназіяў у Вільні, Радашковічах, Наваградку і прызнанне ім правоў, арганізаванне катэдры беларускай мовы і літаратуры, гісторыі і географіі Беларусі ў Віленскім універсітэце, перададзены кіраўніцтва беларускай школай у рукі адумаслова для гэтага створанай беларускай адміністрацыі, забяспечанне хоць раз вольнасці рэлігіі і сумлення.

Урэшце лічу няславай для майго народу пастаянна гнуц-

ца і выпрашваць панскай ласкі, бо панская ласка на рабым кані ездзіць. (Воплескі на крэслах народных меншысцяў). Веру моцна, што Нэмэзія гісторыі ўсё-ж станеца прыхільнай і для нашага народу, і што сам беларускі народ сваёй уласнай сілай абароніць свае правы і сам здабудзе ўсё тое, што яму слушна належыцца. (Воплескі на крэслах народных меншысцяў.)»

Каментарыяў, як кажуць, не патрэбна. Цяжка знайсці словы, якія б перадалі ўсю навагу да адных з пачынальнікаў нацыянальнага адраджэння беларускіх святароў Адама Станкевіча, Кастуся Стэпавіча (Казіміра Сважыка), Аляксандра Астрэмовіча (Андрэя Зязюлі) і іншых, якія вялі пастырскую працу на беларускай мове, абуджалі самасвядомасць народа, надавалі беларускі характар царкве на Беларусі. Зоркі іх жыцця і смерці будуць заўсёды свяціць тым, хто хоча славіць Бога ў роднай мове і служыць Айчыне.

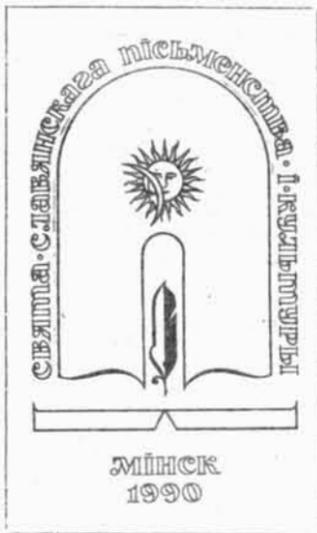
А ПАВАЖАНЫМ ПУБЛІЦЫСТАМ, па матэрыялах якіх рыхтуюцца (мо самі і рыхтуюць?) тэндэнцыйна-прапагандысцкія лістоўкі і плакаты, хацелася б напрыканцы нагадаць: падкопваць карані і абтрасаць карону дуба, на жалудах якога вы ўзгадаваліся, сама меней незвычайна. Без каранёў, галінак і лісця шумлівае дрэва жыцця ператвараецца ў мёртвую сухастойну. І калі мы не хочам духоўнага самавынішчэння, нельга зводзіць усю гісторыю чалавецтва да гісторыі КПСС, а гісторыю Беларусі да гісторыі КПБ, бо ў адваротным выпадку атрымаем, як у байцы І. А. Крылова.

Свіньня под Дубом вековым
Наелась желудей досыта,
до отвала;
Наевшись, выпалась под ним;
Потом, глаза продравши,
встала

И рылом подрывать у Дуба
корни стала.

Валерый ГЕРАСИМАУ,
галоўны бібліяграф
Урадавай бібліятэкі БССР
імя А. М. Горкага.

Ганарар за артыкул аўтар просіць перавесці на рахунак Беларускага народнага фронту «Адраджэнне».

«...Жыць у дружбе нам і міры»

меннік Слаў Хрыста Караславаў зазначыў, што і ў век найвыдатнейшых навуковых адкрыццяў самым вялікім творчым чалавечым генам застаецца кніга. Ён нагадаў выслухаць балгарскага мысліцеля IX стагоддзя К. Прэслаўскага: «Без кнігі народы голяя».

— Перацаніць значэнне друкаванага слова, кнігі па-ранейшаму нельга, — гаварыў С. Караславаў. — Радзе перадае дакладна падзею сённяшняга дня, тэлебачанне можа падаць кавалак чалавечай драмы, кіно — расказаць пра лёс людскі. Мы ўсё гэта будзем нейкі час памятаць. Кніга ж гаворыць з намі заўсёды, ад маленства да смерці. Несучы вялікую пазнаваўчую інфармацыю, яна застаецца свайго роду пасланцам міру, напамінаючы, што людзі павінны захаваць жыццё

шыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Васіль Зуёнак на парусе старэйшай праўлення Беларускага фонду культуры І. Чырнынам.

Пра неабходнасць дабудовання агульнаславянскага дома гаварыў Уладзімір Круцін. Гэта асабліва важна сёння, адначасу ў ён, бо ўсё «савестлівае», народнае цяпер забыта. Адбываецца пераціск многіх маральных, духоўных каштоўнасцей і, на жаль, не заўсёды ў лепшы бок, тое, што прыпаднісціца ўзамен, часам вельмі далёка ад народных традыцый, ад сапраўднай духоўнасці. Таму і важна, падкрэсліваючы рускі пісьменнік, аб'яднацца на глебе агульнаславянскіх ідэй, усяго таго, што лучыць нашы народы.

У Круцін падараваў Саюзу пісьменнікаў Беларусі дошку

Душа чалавека, сказаў балгарскі пісьменнік Васка Жэкаў, заўсёды адпачывае ў храме, але ж літаратура якраз і з'яўляецца такім духоўным храмам. Сёння славянская душа, па сутнасці, ўпершыню пачынае паспраўднаму разнавольвацца. Разам з тым трэба памятаць і аб іншым. Пачынаючы жыць у новым агульным еўрапейскім доме, працягваў В. Жэкаў, мы, славяне, не павінны забываць адзін пра аднаго. Раз'яднаным, абасобленым нам будзе вельмі цяжка. Аб'ядноўвацца неабходна на агульнай глебе, звяртаючыся да гісторыі, памятаючы наказы Кірылы і Мяфодзія аб духоўнай еднасці і брацтве.

Праз ачышчэнне — да духоўнай еднасці. Гэтую думку балгарына прадоўжыў паляк — кіраўнік польскай дэлегацыі, намеснік міністра культуры Польшчы Міхаіл Ягела. Ён прыгадаў нядаўні час, калі польская літаратура прыходзіла да чытача, у тым ліку і да замежнага, не ў сваім поўным выглядзе, калі па-за ўвагай заставаўся каталіцкі, падпольны выданні, калі не згадваўся ў кантэксце польскай літаратуры творы пісьменнікаў-эмігрантаў.

Галоўны рэдактар польскага часопіса «Знак» Стэфан Франкевіч успомніў, як гады з чатыры назад быў канфіскаваны цэнзурай нумар іх часопіса, прысвечаны культуры Беларусі, Украіны і Польшчы. Спачатку ніхто не мог зразумець прычыны такой акцыі. А пасля высветлілася, што адзінаццаты прафесар асмеліўся выказаць думку, што ўкраінская культура ўяўляе сабой свайго роду сінтэз дзвюх культур — усходняй і заходняй. Якую крамолу ўбачылі ў гэтых развагах? Пільныя цензары ўбачылі не больш не менш, а пагрозу рускім інтарэсам: хтосьці здольны сумнявацца, што на ўкраінскую культуру, акрамя рускай, аказвалі ўплыў яшчэ і іншыя культуры!

Як не пагадзіцца тут з пажа-

вай: яна прыгадала што ў час аднаго з Шаўчэнкаўскіх святаў у Адэсе не далі слова рускаму паэту Аляксею Маркэву

Пэўна, мае рацыю У. Круцін, які ў чарговы раз узяў слова і зазначыў, што не рускі народ пінаваты ў такіх паскораных тэмпах русіфікацыі, што праводзілі яе не сяляне, не рабочыя, а чыноўнікі, прадстаўнікі таго ж партыйна-бюракратычнага апарату, і сярод іх былі і беларусы, і ўкраінцы.

З гэтым пагадзіўся і айцец Фёдар з Сергіева-Пасада. Не там мы шукаем ворагаў, дзе іх трэба шукаць, зауважыў ён. Ні рускія, ні ўкраінцы размежавання не хочуць, не жадаюць яго.

У выступленні айца Фёдара прагучала сапраўдная ода рускай мове, у тым ліку і стара-рускай, славянскай, якая на яго думку, трэніруе памяць, нават зрок, гэта свайго роду алгебра, якая вядзе да пазнання свету.

Усё гэта так, аднак жа... Ці можна пагадзіцца з айцом Фёдарам, што малебен неабходна праводзіць толькі на рускай мове? А як быць з іншымі мовамі, той жа беларускай, якая, хоць і з цяжкасцю, але нарэшце прыходзіць у асобны храм? Ці не прыніжэнне гэта, няхай і падсвядомае, іншых славянскіх моў, што бытуюць на тэрыторыі краіны?

У абарону беларускай мовы, у тым ліку і як мовы царкоўнай, выступіў Адам Мальдзіс. «У чым жа прычына, чаму мы адзін аднаго не разумеем?» — задаў ён пытанне. І сам жа адказаў: «Мабыць, у тым, што

НА ПАКЛОН ДА КУПАЛЫ

Удзельнікі свята не маглі не прыйсці да помніка неўміручаму Янку Купалу. Яны прышлі сюды, каб пакласці да падножжа манумента кветкі — знак пвагі і ўдзячнасці да вялікага

Хлеб-соль, гасцін.

сына гэтай славянскай зямлі і тутэйшага народа.

А ў суботу, у Дзень горада, ля помніка песняру адбылося традыцыйнае ўжо свята паэзіі.

Старшыня Беларускага аддзялення Міжнароднага фонду славянскага пісьменства і славянскіх культур С. Законнікаў, паэты А. Варцінскі, А. Лойка, Н. Загорская, А. Пісьмянкоў, У. Паўлаў, Я. Хвалей чыталі свае творы, гаварылі аб тым, што правядзенне Свята славянскага пісьменства і культуры ў Мінску — яшчэ адно пацвярджэнне вяртання беларускага народа да сваіх славянскіх вытокаў, каранёў. Знамянальна, што яно праходзіць у час новай хвалі нацыянальнага Адраджэння, якая выклікала абуджэнне свядомасці народа, яго жаданне, кажучы Купалавымі словамі, «людзьмі звацца».

КНИГА — ПАСЛАНЕЦ МИРУ

Вялікая, у адмыслова аформленых вокладках пасцітомная «Гісторыя Балгарыі», вядомая Кірыла-Мяфодзіўская энцыклапедыя, альбомы пра ўчарашні і сённяшні дзень Балгарыі, пра яе мастацтва... Поруч — дзесяткі паэтычных зборнікаў, якія сведчаць, што балгарскі чытач любіць і шануе паэзію...

Гэтыя і многія іншыя выданні прадстаўлены на выстаўцы балгарскай кнігі, што напярэдадні свята адкрылася ў Мінску ў ДOME кнігі.

Было што адабраць нашым сябрам для гэтай прадстаўнічай экспазіцыі. У Балгарыі ж працуе 28 выдавецтваў, якія штогод выпускаюць да 4 тысяч назваў кніг. Сярод іх перакладная літаратура займае ажно 500 назваў! Есць чаму павучыцца, ёсць што пераняць. Адкрываючы выстаўку, пісь-

і зямлю, перадаць яе ў спадчыну нашчадкам.

На выстаўцы прадстаўлены і кнігі беларускіх пісьменнікаў у перакладзе на балгарскую мову. Толькі апошнім часам у Балгарыі выданы творы Янкі Купалы, Якуба Коласа, Васіля Быкава, Максіма Танка, Ніла Гілевіча і іншых аўтараў.

ПРАЗ АЧЫШЧЭННЕ ДА ДУХОЎНАЙ ЕДНАСЦІ

У рамках Свята славянскага пісьменства і культуры ў ДOME літаратара прайшоў «круглы стол». Гаворка за ім ішла аб еднасці славянскіх культур і літаратур, аб бедах і нягодах, што абрыньваліся і абрыняюцца на вялікі славянскі дом, аб тым, што трэба зрабіць, каб стаяў ён на зямлі доўга і надзейна.

Прайшоў ён, не ў прыклад многім ранейшым падобным мерапрыемствам, досыць востра, напал спрэчак падымалася высока, гучалі ўзаемныя папрокі і крыўды... Вось, напрыклад, прыгадаем такі момант. Голас «старэйшага брата» ў абарону рускай мовы быў, вядома, але хіба ж беларуская, украінская мовы... не ў горшым становішчы? Хіба не выцягнае іх руская мова?

У «круглага стала», адным словам, аказаліся вуглы. Зрэшты, мо гэта і добра, бо — не гучалі за ім пранісныя ісціны, не прыпаднісціца яны як адзіна правільныя, прытым у апошняй інстанцыі. Удзельнікі гаворкі рэзалі, так бы мовіць, праўду-матку ў вочы, хоць часам яна была і не надта прыемнай.

Вось паасобныя фрагменты гэтай гаворкі, якую веў стар-

ад іконы, на якой напісана пасланне Фонду славянскага пісьменства і культуры — дошку ад іконы, знявечанай, знішчанай сучаснымі варварамі-рабаўнікамі. Ён зачытаў гэтак пасланне-зварот да ўсіх славян і найперш да беларусаў, каму ён адрасаваны:

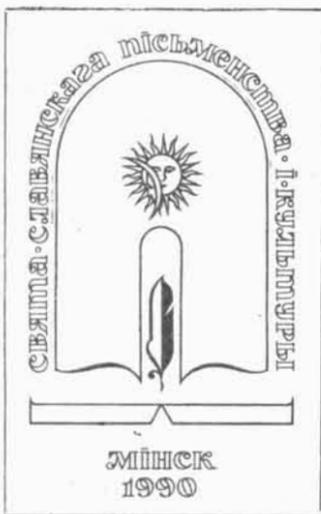

«Браты-славяне! Вялікія пакуты аб'ядноўваюць нашы лёсы, і вышэйшым помяслом суджана нам захоўваць веру, мову, зямлю! З гэтай зямлі мы выйшлі, і гэтую зямлю мы пойдзем, гэтая зямля будзе захоўваць памяць аб нас, як захоўвае яна памяць аб нашых вялікіх продках! Будзем жа вартыя яе! І не парушым гармонію нашай зямлі, яе адзінства, яе прыганосці, яе духоўнасці! У гонар Свята славянскага пісьменства і культуры ў Мінску — аддзяленне Фонду славянскага пісьменства і культуры ў Малдавіі, 24 мая 1990 года».

даннем украінскага пісьменніка Валерыя Шаўчука: «Больш адчуваць самабытнасць кожнай культуры». Цікавая і яго прапанова адносна таго, каб выпрацаваць свайго роду этычныя акты, калі справа тычыцца агульных помнікаў літаратуры і культуры.

А што тычыцца згаданых уземных папрокаў, згаданых у пачатку, дык і яны былі, самыя розныя, прытым, аж да такіх, які прагучаў у выступленні маскоўскай паэтэсы Раісы Рамана-

на розных стадыях знаходзіцца наша нацыянальная свядомасць». Беларусы, працягваў ён, апынуліся ў самым цяжкім становішчы, хоць наш нацыянальны цягнік пачынаў ісці вельмі хараша. Ды потым нацыянальны грунт быў размыты — паланізацыяй і русіфікацыяй. У гэтым складаным становішчы, у якім апынулася беларуская нацыя, не можа не радаваць тое, што і царква павярнулася да беларускага народа. Слова (Працяг на стар. 14).

«...ЖЫЦЬ У ДРУЖБЕ НАМ І МІРЫ»

БССР імя У. І. Леніна, у творчых саюзах мастакоў, кампазітараў, кінематографістаў. Дэлегацыі з Балгарыі, Югаславіі, Чэхіі, Славакіі, Польшчы, Латвіі, Эстоніі, РСФСР, Украіны разам з беларускімі пісьменнікамі наведвалі многія мінскія школы, дзе прайшоў урок «Роднае слова».

МОВА, ЗРАЗУМЕЛАЯ ЎСІМ

Хвіліны лучнасці людскай перажываліся ў тых святочных

ансамбля са Славеніі, народныя артысты СССР С. Данілюк і А. Вядзернікаў, вядомы квартэт імя А. Барадзіна і Дзяржаўны ансамбль танца БССР — у фонд рэстаўрацыі помнікаў архітэктуры Полацка.

Музыка выйшла на праспекты, у парк, бо без яе якое ж было б свята горада — а яно прыйшло ў Мінск мінулай суботы, дадаўшы гэтаксама, як і заключны акорд у Вязынцы) шрыхі самабытнасці і дэмакратычнасці да Дзён славянскай культуры...

Што і казаць, без яе свята культуры, як і культуру ўвогу-

фодзія», ад культурных твораў Д. Барціянскага, П. Часнакова, А. Архангельскага да літургіі П. Чайкоўскага, С. Рахманінава...

Прамовы, віншаванні, вершы, што гучалі ў тых дні на розных мовах, былі досыць зразумелымі братам-славянам без перакладу, і шчырае слова яднала людзей. Музыка, якую нездарма завуць моваю душы, зразумелаю кожнаму чуйнаму чалавеку, мацавала гэтую паразумеласць ды яднанне людскіх сэрцаў.

«ВЯРТАННЕ Ў ЕЎРОПУ?»

Выставы твораў мастацтва — традыцыйная аздоба ўсялякіх фестываляў, сімпозіумаў і канферэнцый па пытаннях культуры, творчых сустрэч. Зразумела, што Свята славянскага пісьменства і культуры таксама не магло без іх абысціся. У Палацы мастацтваў — экспазіцыя да 45-й гадавіны Вялікай Перамогі (пра яе «ЛіМ» наведваем на пачатку мая), у мастацкім музеі — «Мастацтва Рэнесанса на Беларусі» (жывапіс, матэрыяльная культура, кнігі) і экспазіцыя мастацтва старажытных беларускіх гарадоў (археалагічныя знаходкі), у Дзяржаўным музеі — выстава «Біблія», а таксама экспазіцыя беларускіх музычных інструментаў, і ў зале БелНДІТІ, што на праспекце Машэрава, — выстава славянскай графікі. Кожная з прыгаданых экспазіцый адлюстроўвае пэўны пласт беларускай культуры, а разам ствараюць уяўленне аб месцы і ролі Беларусі ў агульнаславянскім культурным працэсе. Відавочна, і выставы пра тое гавораць, што ў часы Рэнесанса, у эпоху Скарыны роля гэтай была больш важнай, а месца — пачэсным.

Сёння наша культура ў крызіснай сітуацыі. У выяўленчым мастацтве яшчэ моцныя пазіцыі афіцыйна, многія мастакі заняты распаўсюджваннем праз свае творы ідэалагічных міфаў часоў сталіншчыны і застою (выстава ў Палацы мастацтваў). Есць і маладая мастацкая плынь. Яе прадстаўнікі занепакоены крызісам у культуры і сацыяльным жыцці. Але пакуль грамадска-палітычная сітуацыя ў рэспубліцы не дазваляе ім у поўнай меры рэалізаваць свае патэнцыяльныя здольнасці. Гэта асабліва добра відаць на фоне мастацтва Балгарыі, Чэхаславакіі, Польшчы, іншых славянскіх краін, дзе грамадскія працэсы адбываюцца ў больш радыкальных формах, чым на Беларусі. Там аднаўленне агульначалавечых каштоўнасцяў, «вяртанне ў Еўропу» — дзяржаўная палітыка, у нас пакуль што — высілкі энтузіястаў.

На выставе славянскай графікі (эскізы, графіка малых форм) добра глядзяцца творы А. Кашкурэвіча, М. Селешчука, мастака з Брэста Г. Вяля. Гэта тое, што, так бы мовіць, не сорамна везці ў Еўропу. Варта ўвагі аркушы У. Басальгі з яго новага цыкла «Беларуская азбука». Але яны не для гэтай выставы. Вельмі цяжка ўпісаць аркушы «манументальных» памераў у экспазіцыйны мініяцюр. Астатнія беларускія ўдзельнікі выстаўкі, як мне падалося, увогуле падышлі да яе фармальна, прапанаваўшы ў экспазіцыю першае, што трапілася на вочы ці пад руку, не падумаўшы, як іх работы будуць глядзецца побач з творами паважаных у Еўропе майстроў, як будзе выглядаць у такім выпадку Беларусь.

Югаславія, Польшча, Чэхаславакія, Балгарыя, лужыцкія сербы (сорбы) з ГДР, Расія, Украіна, зразумела — Беларусь — такая геаграфія выставы. Тут аматару мастацтва ёсць што паглядзець, а прафесіяналу ёсць чаму павучыцца. Адзначу, што мастакі замежжа ў сваёй творчасці больш развіваюцца. Відаць, што на іх не цісне ўнутраны цензар, не гавораць пра знешняга, што яны, у прыватнасці, бачаць розніцу паміж эротыкай і парнаграфіяй (наш глядач, ды часам і сёй-той з мастакоў, па-ранейшаму лічыць, што гэта сінонімы).

Колькі слоў пра святочнае афармленне горада і арганізацыю свята ў Мінску. Наша сталіца няблага прыгатавана для таго, каб праводзіць у ёй ваенныя парады, усесаюзныя піянерскія ці камсамольскія зборы, злёты стаханавіцаў ці ветэранаў вайны. Тут і адпаведныя дэкарацыі — абеліск на плошчы Перамогі, помнікі Леніну і Дзяржынскаму, абеліск на праспекце Машэрава, шырокі праспект і гэтак далей. І зусім нязручны Мінск для правядзення таго ж Свята славянскага пісьменства і культуры. Наша сталіца не мае агульнагарадскога, а значыць і агульнанацыянальнага (сталіца!) культурнага асяродка. Усе найбольш выгоднае кропкі ў горадзе заняты такімі будынкамі, як гмах ЦК КПБ, Дом урада, МУС і КДБ БССР, Дом афіцэраў, ЦК камсамола Беларусі, штаб ваеннай акругі, Дом палітсветы і гэтак далей. Архітэктары парупіліся, каб ацалелыя храмы былі ці перабудаваны ці забудаваны так, што іх не відаць.

«Святочнае набажэнства на плошчы ля кафедральнага сабора» — пісалі газеты. Трэба вялікая фантазія, каб назваць гэты «пятак» каля храма плошчай. (А калісьці ў Менску была Саборная плошча.) Набажэнства ўспрымаецца не вельмі святочна, калі глядачы вымушаны церпіць спінамі аб брудны плот, пастаўлены Метрабудам.

Ужо дзень як ішло свята, а над калонамі ўвахода ў парк Горкага толькі пачалі ладзіць транспарант з надпісам палатыні і па-беларуску «Напісанае

«Круглы стол» у Dome літаратара

(Пачатак на стар. 13).

божае ўсё ж, відаць, на роднай мове даходзіць да людзей лепш. Гаварыў А. Мальдзіс і аб выданні культурнай спадчыны. Рабіць гэта лепш за ўсё з дапамогай сяброў, сумеснымі намаганнямі, бо ў нас шмат агульнага. І не дзяліць трэба нешта паміж сабой, а шукаць тое, што збліжае, яднае.

Свята славянскага пісьменства і культуры назваў святам славянскага яднання і Сяргей Шуртакоў. Гэта свята духоўнае, заўважыў ён, і нарадзілася яно не па ўказцы зверху, а па ініцыятыве тых, каго турбуе лёс славянскіх народаў, іх культур. І не толькі славянскіх. Пра гэта сведчыла выступленне кіраўніка латышскай дэлегацыі пісьменніцы Інары Клекер: «Мы шмат атрымалі ад свята пісьменства... Упэўнена, што ад яго нямаля возьмуць і эскімосы, і якуты, і бураты, і прадстаўнікі іншых народаў».

Спраўды, праблемы нацыянальнага адраджэння тычацца не толькі славянскага свету. Сёння многія народы сутыкнуліся з неабходнасцю духоўнага адраджэння, вяртання пачуцця сваёй нацыянальнай годнасці.

Пра гэта ішла гаворка і ў час сустрэчы, што адбылася ў Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з зарубажнымі краінамі. Разам сабраліся балгарскія і югаслаўскія госці, прадстаўнікі духавенства, супрацоўнікі Генеральнага консульства НРБ у Мінску, актывісты Беларускага аддзялення таварыства савецка-балгарскай дружбы.

Удзельнікаў свята, усіх прысутных вітаў старшыня праўлення БелТКС А. Ваніцкі. Вядомы беларускі балгаразнаўца, прафесар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна Д. Мельцар прыгадаў найбольш важныя моманты брацтва нашых народаў, гаварыў аб сувязях НРБ і Савецкага Саюза.

Сустрэчы членаў афіцыйных дэлегацый і гасцей свята прайшлі таксама на філагічным факультэце БДУ імя У. І. Леніна, у інстытуце культуры, у Мінскім епархіяльным упраўленні, у Дзяржаўнай бібліятэцы

дні асабліва кранальна і ўрачыста, бо поўніліся яны музыкай. Нічога, быццам бы, тут і дзіўнага: святам жа заўсёды спадарожнічае музыка. Аднак гэтым разам яна была не толькі спадарожніцаю цырымоній ды ўрачыстасцей, яна нярэдка выходзіла на пачэснае месца гаспадыні святкаванняў — поруч з добрым і мудрым словам.

Музыка жывіла малітву праваслаўных, што сабраліся на літургію ў Мінскім Кафедральным саборы, акрыляла душы самых розных людзей, што слухалі малебен ля яго муроў — у памяць святых роўнаапостальных Мяфодзія і Кірылы, першанастанікаў славянскіх. Яна гучала ў вечных радках Свяшчэннага Пісання, прамоўленых магутным павучым голасам беларускага мітрапаліта Філарэта. Яна была ў звонкіх бомах — з царкоўных купалоў, у малітоўных спевах хораў (мітрапалічага пад кіраўніцтвам рэжысера Л. Ракіцкага, Дзяржаўнага камернага пад кіраўніцтвам І. Мацюхова) — удзельнікаў набажэнства, якое цесна пераплялося з агульнакультурным святам.

З Кафедральнай плошчы свята рушыла на старую ўтульную вуліцу, што вядзе да храма. Вуліца прыняла ў гэты дзень імя Кірылы і Мяфодзія, на ёй адбываўся рытуал адкрыцця мемарыяльнай дошкі з выяваю вялікіх асветнікаў. І зноў луналі духоўныя спевы — хорам Дзяржтэатрады БССР кіраваў яго натхніны маэстра В. Роўда...

Музыка сустракала велічнае шэсце да помніка Перамогі, узятала над плошчай перагудам званую ды харавым шматгалосем. Яна ўладарыла ў зале тэатра оперы і балета, дзе адбывалася ўрачыстае адкрыццё свята з вялікім канцэртм, дзе назаўтра ладзілася дабрачынная праграма (сярод многіх удзельнікаў — сімфанічны аркестр з Балгарыі і фальклорны

ле, проста немагчыма ўявіць. А славянская культура — гэта і шматвяковая культура хрысціянства, і неадлучная ад яе духоўная музыка. Невыпадкова фестываль духоўнай музыкі стаўся асобным радком агульнай праграмы. На сцэне філармоніі побач выступалі гаспадары і госці: сімфанічны аркестр з балгарскага горада Шумэр пад кіраўніцтвам дырыжора І. Вульпэ, шырмаўская капэла пад кіраўніцтвам Л. Яфімавай, царкоўны мужыцкі хор Маскоўскага патрыярхата «Древнерусский распев» (рэгент А. Грындэнка) і Камерны хор Гомельскай абласной філармоніі (кіраўнік А. Сакалова), расійскі ансамбль «Русский партес» (кіраўнік І. Жураўленка) і Мінскі дзяржаўны камерны хор (кіраўнік І. Мацюхоў)... Выкананні творы складаліся ў своеасаблівую анталогію: ад старажытнабеларускіх кантаў да балгарскай сімфанічнай музыкі XX стагоддзя, ад найдаўнейшых праваслаўных распеваў да незвычайнай для заходнеўрапейскай класікі араторыі М. Гайдна «У гонар Кірылы і Мя-

Свята ў Вязынцы.

застаецца. Ф. Скарына». Я пачыў патрэбным умяшца і нагадаць прысутнаму пры гэтым чалавеку з адміністрацыі парку, што словы гэтыя не Скарынавы, што гэта лацінскае выслоўе мог скарыстаць Мікола Гусоўскі ў сваёй «Песні пра зубра»... На што пачуў адказ: «Ну а Скорина за ним повторил». Праўда, на наступны дзень подпіс «Ф. Скарына» быў замазаны...

ДА СУСТРЭЧЫ НА СМАЛЕНСКОЙ ЗЯМЛІ!

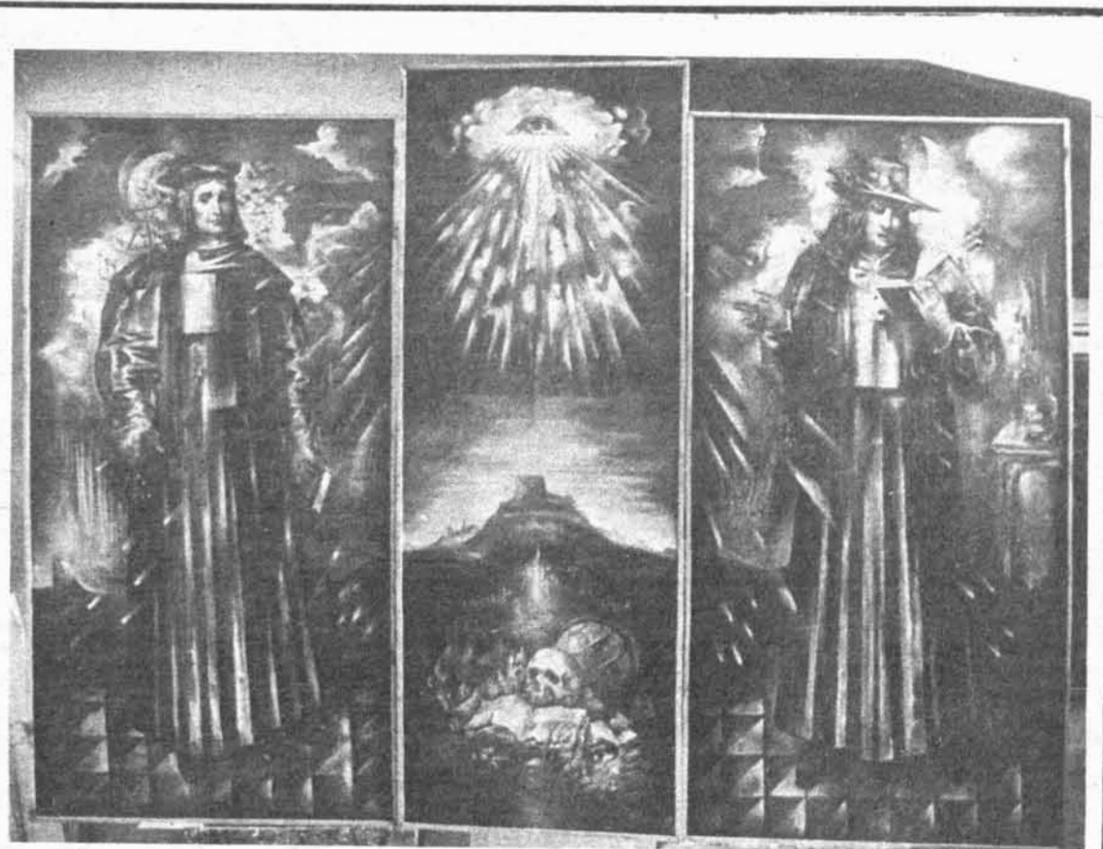
Два апошнія дні свята былі насычанымі на падзеі. Каб расказаць пра іх больш-менш падрабязна, давялося б да шаснаццаці старонак нашай газеты выпусціць таўставаты дадатак. Але свята — ужо гісторыя, таму давайце коратка прыпомнім хоць сёе-тое.

У суботу, 26 мая ў рамках Свята славянскага пісьменства і культуры ў сталіцы рэспублікі

нага крыжа на беразе рачулки — сімвала аднасці зямлі і нябёсаў — да гары Ярылы. Там у сваім кругазвароце жывуць людзі сваім жыццём, якое існуе на гэтым свеце безліч стагоддзяў. Князь і Князеўна разам з народам святкуюць гуканне вясны і велікодны дзень. Святочны велікодны пірог, як эстафету неўміручасці жыцця, яны перадаюць нам, сённяшнім людзям. Пасля ўсе накіраваліся да сцэны, дзе іх вітаў хор. Тут свята «перасяляецца» на сцэну.

Такі сцэнарый свята падтрымалі рэжысёры Белдзяржфілармоніі Сяргей і Ніна Осіпавы. Гэта было жаданне паказаць нашы вытокі і карані, ажывіць нашу страчаную памяць. Што ж, можна толькі парадавацца, што ў нас сёння з'яўляюцца такія рэжысёры.

Пасля на сцэне адбыўся вялікі канцэрт, у якім удзельнічалі вядомыя нашы калектывы, у тым ліку Дзяржаўны народны хор і Дзяржаўны ансамбль танца БССР. Ubачылі мы на сцэне пасланцоў Расіі і Украі-

ДЫЯЛОГ

Шчаслівы той мастак, якому дадзена адчуць і ўвасобіць у сваіх творах духоўныя каштоўнасці свайго часу. Сяк-так адлюстраванне матэрыяльнага свет больш-менш здольны кожны, хто крыху ўмее малюваць. Цяжэй асэнсаваць глыбінны змест падзей і з'яў. Думаю, да такіх шчаслівых твораў належыць і Аляксей Марачкін. Не стану драматызаваць біяграфію мастака, скажу адно: доўгі час ягоныя палотны жылі нібыта ў «чужым», нават «агрэсіўным»

асяроддзі. Я маю на ўвазе застойныя мастацкія выставы, дзе царавалі так званы «сацыяльны заказ», дзе галоўным героем быў трафарэтна-ўсярэднены. Здавалася, што Скарына, Рагнеда, Вітаўт трапілі сюды выпадкова. Па сутнасці, на той час так і было.

Дзякуй богу, час мяняецца. Дакладней, мяняюцца людзі, а разам з імі і час. Сёння, думуючы пра будучыню, мы ўсё

часцей звяртаемся да мінулага, знітоўваючы ў сваёй свядомасці тое, што было і што яшчэ будзе. Можна, пра гэта і вядуць дыялог людзі Адраджэння — беларус Скарына і швейцарац Парацэльс...

П. ВАСІЛЕУСКІ.

P. S. Ганарар за карціну А. Марачкін перадаў на будаўніцтва помніка Першадрукару ў Мінску.

В. ВЯЛОУ, В. РАСПУЦІН, І. ЧЫГРЫНАУ і міністр культуры БССР Я. ВАНТОВІЧ.

Выступае Генеральны консул НРБ С. ФЕРДАУ.

прайшло свята горада «Мінск-90». Мерапрыемствы, кажучы той моваю, праходзілі ва ўсіх 9 раёнах горада. Так, жыхары сталіцы ўбачылі ў парку імя 50-годдзя Вялікага Кастрычніка свята народнай песні, у парку імя 900-годдзя — свята кнігі, у парку імя М. Горкага — тэатралізаванае прадстаўленне для дзяцей і падлеткаў. На пляцоўцы каля Палаца спорту працавалі «Беларускі кірмаш» і «Ярмарка рамёстваў».

У гэты ж дзень дэлегацыі наведвалі старажытныя беларускія гарады Полацк і Тураў, дзе былі закладзены помнікі беларускім асветнікам Сімяону Полацкаму і Кірылу Тураўскаму.

Закрыццё Свята адбылося ў нядзелю 27 мая ў Вязынцы, на зямлі вялікага песняра беларускага народа Я. Купалы. Зраніцы збіраліся людзі з Мінска і Маладзечна, з навакольных вёсачак у гэтым жывапісным куточку зямлі беларускай, каб паглядзець на вялікае фальклорна-тэатралізаванае свята.

...З купалаўскай жывой крынічкі выходзяць мудры Князь і прыгажуня Князеўна са сваёй світай і крочаць па велічнай зямлі, і ідуць яны каля драўля-

ны, Югаславіі і Балгарыі, рэспублік Прыбалтыкі.

У паэтычнай частцы свята «Роднае слова» свае вершы прачыталі як беларускія паэты В. Зуёнак, С. Законнікаў, Н. Загорская, так і нашы госці В. Смірноў і Р. Раманава (РСФСР), С. Яновіч (Польшча) і інш. Намеснік старшыні Усеаюзнага фонду славянскай пісьменнасці і культуры Ю. Мядзведзеў уручыў шэсць імяных прэміяў і медалёў фонду беларускім студэнтам і аспірантам, якія праяўляюць асабліва цікавасць да славістыкі.

Паплыў над Вязынкай звон, велічны і развіталы. На сцэну падняліся міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч і госці са Смаленска. Ім, нашым суседзям, была перададзена «Славянская грамата» — сімвалічная эстафета свята, якое на наступны год адбудзецца на смаленскай зямлі.

А над Вязынкай плыла і плыла музыка званоў. Яе выконваў ленинградскі фальклорны тэатр «Перазвон».

Да новай сустрэчы на Смаленскай зямлі!

Раман ЛУБКІЎСКІ

Прытча пра Скарыну

Твая выява з Бібліі, Скарына,
Сышла да нас...

Няйначай сам Гасподзь
Сказаў: — Ідзі, скары навек нявінна
Славянства словам. Зробіш — зноў прыходзь.

Скарына моўчкі слухаў ля варштата,
Хедзіў варштат, рыпеў, як калаўрот.
«Славянскі люд... Наукол зямлі багата,
На ўсёй зямлі найбедны: — мой народ.

І місію гасподнюю з сутоння
Пачну, бо цемра не ўцячэ сама...»
Не ведаў сам: спускаецца ў прадонне,
У пекла, скуль звароту ўжо няма.

За краем край абходзіў. Пакаленне
За пакаленнем. І за родам род.
А па дарозе выбіраў каменне
І сілкаваў сялян у недарод.

І так вякамі. Па ламю, па прыску.
І кніжкі нёс. І людзям раздаваў.
— Ну, можа, годзе. Адпачні, Францыску, —
Усявышні мовіць.
— Божа мяне збаў!

Куды я ні падамся, цягнуць рукі
За хлебам, не за кніжкаю, сыны
Майго народа. Лепей мае друкі
Ты ў боханы перамяні адны.

— О мой Францыску, правілаў паводзін
Не ведаеш. Ты ў гэткай глыбіні,
Дзе не ўцалее плён душы ніводзін,
Аберне д'ябал плён у камяні.

Ці думаў ты, што будзе з непакоры?
Ці думаў ты, хто твоей ацэніць плён?
Глянь: твой народ падсечаны пад карань,
І нават хлеба ўжо не хоча ён.

— Няма правіны, госпадзі, ў народзе.
— Але няма спагады і ў мяне.
Сляпак, і ўсё. Адно ў людской прыродзе:
Злачынца позна каецца пачне.

— Не ўсе злачынцы, Ойча. Бо злачынцы
Не помняць роду-племя. А яны
Імкнуцца ля спакус прайсці злаўчыцца,
На твары, бачыш, годнасць з даўніні!

— Усё, Францыску, роблена. Фельшыва.
Ты іх не слухай, а пагавары
Па-свойму з некім з іх...
Ім уласціва
Спадманліваць і знізу, і згара.

— Няпраўда, божа! — Што ж, пераканаю!
Ніжэй на век спускайся. І яшчэ!
Калі пачуем праўду, я не знаю,
А мовы ўжо не маюць... Не пачэ

Табе, Скарына, тая крыўда з крыўды,
Што да цябе дапала праз вякі?!
Цяпер, мой сыне, што б ні гаварыў ты,
Сам бачыш — немтуры і слепакі!

Ты лекар. Зрошчвай карані з карэннем
І слова прыжыўляй — ты тут мастак, —
Яны цябе абкідаюць каменнем,
З яго і помнік узывадуць. Ось такі!

— Не веру, божа. Крыўда крыўду плодзіць,
Зло родзіць зло. А кніга творыць «свет».
І ходзіць па зямлі славянскай, ходзіць
Францыск Скарына.
І яму не след

Ні з д'яблам рупіцца, ні жыць па-боску,
Ён клопатам жыве — народ вучыць,
Дзе здыме кропку, дзе паставіць коску.
І слова размаўляе, не маўчыць.

І назаве яго любі назоўнік,
Ад зайздрасці нябёсы згубяць сон.
Ён гаспадар. Ён лекар. Ён садоўнік.
І што рабіцьме — добра знае ён.

З украінскай пераглаў
Рыгор ВАРДУЛІН.

Літва аб'явіла аб незалежнасці. Гэтае паведамленне выклікала вялікую цікавасць і спачуванне ва ўсім свеце. Большасць жа краін, уключаючы нашых еўрапейскіх суседзяў і ЗША, не спяшаюцца адначасна фармуляваць сваю пазіцыю, бо надта ж шырокае кола праблем, выкліканых выходам Літвы з СССР. Сярод іх успамінаюцца тэрытарыяльныя праблемы, якія патрабуюць, на наш погляд, першачаргова ўліку беларускіх інтарэсаў. Аднак ЦК КПБ не бачыць сур'ёзных праблем у беларуска-

кля. Дастаткова нагадаць сузор'е выдатных «палякаў» беларускага паходжання — Касцюшку, Міцкевіча, Манюшку, Агінскага і іншых, каб зразумець, якія вялікія сілы аддаў беларускі народ служэнню польскай ідэі. Своеасаблівы рэкорд, варты кнігі рэкордаў Гінеса, этнічнай пераарыентацыі насельніцтва цялага раёна — Віленскага — быў дасягнуты ва ўмовах таталітарнага рэжыму за нейкіх сорак пасляваенных год. На сённяшні дзень 92% насельніцтва Віленшчыны (без Вільні) нібыта

характарызаваўся адсутнасцю фанатызму і рэлігійнай цярапліваасцю. У гэтых абставінах аказаўся магчымы пераход значнай часткі магнатаў з праваслаўя ў калывінізм і іншыя рэлігійныя плыні. Можна здагадацца, што імкненне Радзівілаў і людзей іх кола сцвердзіць на Беларусі калывінісцкую царкву вызначалася не толькі іх захваленнем ідэямі рэфармацыі, а таксама і разуменнем ролі каталіцызму і праваслаўя ў экспансіі Польшчы і Расіі на абшары В. К. Л. Контррэфармацыя супра-

(калі такая наогул была!) на Беларусь і ў Літву. Аднак такія міграцыйныя плыні з Польшчы ў Літву і Беларусь не зафіксаваны. Акрамя таго, наадварот, маюцца нарматыўныя акты В. К. Л., якія забаранялі перасяленне польскай шляхты ў княства. Перасяленне ж пілсудчыкамі абшарнікаў перад апошняю вайною не надта павялічыла польскае насельніцтва на «ўсходніх крэсах», а потым перасяленцы, як і многія сотні тысяч беларусаў, былі накіраваны ў Сібір і пад курацтва хвойкі. Поўнае разбурэнне беларускага этнасу на Віленшчыне супадае па часе амаль са стопрацэнтнай русіфікацыяй Мінска і іншых гарадоў Беларусі. Гараджане поўнаасцю, а вяскоўцы часткова пачалі размаўляць і думаць на рускай мове. Яны па вызначэнні нацыянальнай прыналежнасці «згодна Дала» павінны быць аднесены да «рускіх». У адрозненне ад Віленшчыны, у Мінску, аднак, захоўваліся «правільны гульні» ў беларускае дзяржаўнае ўтварэнне — БССР.

У паслярэвалюцыйны перыяд, пачынаючы з Брэсцкага міру, усё абмеркаванні і рашэнні пра граніцы паміж СССР, Германіяй, Польшчай і Літвой адбываліся не толькі без законных праў беларусаў, але і без удзелу на перамовах іх прадстаўнікоў. Тэрытарыяльныя прэтэнзіі Польшчы і Літвы на беларускія землі не атрымлівалі належнага адпору. Наша зямля аж да сённяшняга дня з'яўляецца прадметам гандлю паміж урадамі Масквы, Варшавы, Каўнаса, а цяпер і Вільнюса. Традыцыйная палітыка маўклівай змовы паміж Польшчай і Расіяй працягваецца. І па сённяшні дзень, як і раней, Масква дэманструе скажонае ўяўленне аб гісторыі Беларусі і Літвы, поўнае няведанне этнічных праблем гэтага краю. Адкуль кіраўніцтва Саюза чэрпаць праўдзівую інфармацыю, калі ў кожнай з суседніх з Беларуссю краін была адпрацавана свая выгодная (польская, расійская, літоўская) канцэпцыя гісторыі беларускага народа. Аднак у аснове кожнай канцэпцыі праглядаецца непрыхвацанае імкненне абаснаваць сваё права на беларускую зямлю, на яе мінулае і будучае.

Перабудова і галоснасць дазволілі пачаць пошукі адказаў на самыя зладабдзённыя пытанні, што тычацца нашай мінуўшчыны, нашага сённяшняга дня, нашай будучыні.

Хто мы і куды ідзем? Вяртанне гістарычнай праўды, у прыватнасці, дапаможа нам і нашым братам-«палякам» Віленшчыны ўсвадоміць наша глыбокае крэўнае адзінства як славян і як прадстаўнікоў дзвюх галін аднаго народа, штучна раздзеленага рэлігійнымі і культурна-палітычнымі бар'ерамі.

Віктар СІУЧЫК,
доктар фізіка-
матэматычных навук.
г. Мінск.

Думка чытача

Хто мы і куды ідзем?

Дэнацыяналізацыя беларусаў і падзел іх зямель

літоўскіх адносінах XX стагоддзя, пра што сведчыць зварот да «камуністаў і ўсіх працоўных Літ. ССР», прасякнуты дэкларатывым інтэрнацыяналізмам. КПБ яшчэ раз пацвердзіла сваю нязменную за апошнія 50 год гатоўнасць ігнараваць інтарэсы свайго народа ў імя інтарэсаў сусветнай рэвалюцыі, сацыялістычнай сістэмы, непарушнага саюза, а таксама ў імя інтарэсаў суседніх дзяржаў (Польшчы, Расіі, Літвы).

Палітыка ігнаравання інтарэсаў беларускага народа мае даўнія традыцыі і вызначаецца даўнім імкненнем Польшчы далучыць да сябе ўсходнія землі. Расія, у сваю чаргу, таксама імкнулася сцвердзіць сябе на захаднебеларускіх абшарах. Паказальным фактарам каланіяльнай палітыкі Польшчы і Расіі ў дачыненні да Беларусі з'яўляецца не толькі тэрытарыяльная экспансія, але і цвёрдае імкненне змяніць этнічную арыентацыю народа (апалячыць ці русіфікаваць), каб сцвердзіцца тут на стагоддзі і абаснаваць сваё «законнае» права на гэтую зямлю і народ. Гісторыя этнагенацыду беларусаў яшчэ не напісана. Пачаты больш за 200 год назад Польшчай, этнагенацыд ужо амаль 200 год праводзіцца Расіяй. Спачатку імперскай, пасля сталінскай і брэжнеўскай. Метад «переплаўкі» беларусаў у палякаў ці рускіх адзін і той. Спачатку адмяне беларускай мовы на дзяржаўным узроўні, потым абавязковы пераход школ, царкваў і касцёлаў на больш «распрацаваныя» мовы... Гэтым шляхам на працягу амаль 200 год з беларусаў на беларускіх жа землях узраслі спачатку тутэйшыя палякі, пасля рус-

складаюць «палякі». Нават «царская турма народаў» была занадта «дэмакратычнай» і не змагла дасягнуць блізкіх да гэтага выніку за стагоддзі. Усякі рэкорд, а тым больш «дасягненне» сусветнага ўзроўню не нараджаецца на пустым месцы, без папярэдняй падрыхтоўчай работы, тым больш, што выстэвалі яго не ў магутных Аўстра-Венгерскай ці Расійскай імперыях, а ў маленькай і дружалюбнай Літве. Як гэта здарылася? Нагадаем асноўныя этапы нашай гісторыі.

Вялікае Княства Літоўскае (В. К. Л.), якое існавала некалькі стагоддзяў, было больш славянскай дзяржавай, чым нават сама Расія, паколькі славянскае насельніцтва ў княстве складала ад 70% да 90%. Асноўны люд у В. К. Л. былі беларусы. Іх мова была дзяржаўнай. Дый самі беларусы амаль да XX стагоддзя называліся часта літвінамі (згадайце назвы Брэст-Літоўскі, Высока - Літоўскі, Камянец-Літоўскі). Сучасныя літоўцы ўпамінаюцца пад найменнем жмудзіны. Бясконцыя войны з Маскоўскай дзяржавай прывялі да аслаблення В. К. Л. і саюза з Польшчай. Стварылася федэратыўная дзяржава — Рэч Паспалітая. У Рэчы Паспалітай, у адрозненне ад сталінскай папяровай федэратыўнасці рэспублік, мелася вялікая незалежнасць княства ад Польшчы. У гэты перыяд у Еўропе, у тым ліку і ў В. К. Л., адбываліся буйныя рэлігійныя пераўтварэнні: рэфармацыя і контррэфармацыя. Прагрэсіўныя ідэі рэфармацый знайшлі ўрадлівую глебу ў асобе адукаваных магнатаў княства, дзе здаўна нават простае насельніцтва

ваджалася значным пранікненнем на Беларусь езуіцкага ордэна. У езуіцкіх школах разам з каталіцызмам закладваліся першыя цаглінікі паланізацыі насельніцтва. Запушчаны ў XVII стагоддзі каталіцкі этнамылны не нараджаецца на пустым месцы. Асабліва шчодрым яго «намалотам» вызначаецца XX стагоддзе. Гэтаму спрыяла, у прыватнасці, падтрыманая органамі НКУС татальная русіфікацыя беларускага народа ў 30—80-ыя гады. Беларускае пытанне было блізкае да яго канчатковага «вырашэння». Беларусам заставалася толькі магчымасць зрабіць выбар — лаясці ў «палякі» ці «рускія». Трэцяга дадзена не было, бо раздушаны нечуваным у гісторыі тэрорам народ замоўк, каб знікнуць назаўсёды. Страціўшы мову, сваю слаўную гісторыю і самасвядомасць, ён згубіў вагу да самога сябе, яго дзеці спяшаліся пад чужыя сцягі. Пасля апошняй вайны, як вядома, адбылося масавае перасяленне беларусаў-каталікаў у Польшчу. Без усялякіх складанасцяў і эксцэсаў адыйшлі ад Беларусі Вільня і Віленскі край, а потым і Беласток. На нашых вачах, дзякуючы касцёлу і Літоўскай рэспубліцы, узнік новы «польскі» этнас.

Так, працэс апалячвання на прыкладзе Віленшчыны асабліва ярка і характэрна. Між тым звернемся да выніку перапісаў пры царызме і пілсудчыне. Не будзем забывацца пра імкненне абодвух бакоў «падправіць» вынікі перапісу па нацыянальнай арыентацыі беларускамоўнага насельніцтва. Таму для вызначэння аб'ектывных вынікаў іх неабходна разглядаць у гістарычным кантэксце і з улікам міграцыі польскага насельніцтва

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і савета Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларусскай мове.

Літаратура і Мастацтва

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі:

Індэкс 63856
АТ 06262

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, на месціна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака санктарата — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела вышлячэнчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталістаграфіі — 33-44-04, 33-24-62, нарэнтарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэдагуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.

3 4 ПА 10 ЧЭРВЕНЯ

4 чэрвеня, 19.20

«СЫМОН-МУЗЫКА».

Музычна-паэтычная фантазія.

7 чэрвеня, 18.30

Паказвае Гродна.

«НА ПРЫНІМАНСКІХ ПРАСТОРАХ».

Літаратурна-мастацкі часопіс. У праграме — два сюжэты: знаёмства з дырэктарам Квасоўскага ДК Смагавіцкай Вацлавай Станіславаўнай, кіраўніком харавога калектыву; старажытнае свята Юр'е, запісанае ў вёсцы Збляны Лідскага раёна, — пры ўдзеле фальклорнай групы і народных майстроў.

9 чэрвеня, 10.30

ДЫЯЛОГІ.

Мастацтвазнавец У. Бойка і доктар філасофскіх навук М. Крукоўскі разважаюць аб ролі мастацтва і культуры ў перабудовачным руху.

9 чэрвеня, 13.45

ТЭАТР І ЧАС.

Першы сюжэт прысвечаны 85-годдзю з дня нараджэння С. Станюты; гледчы ўбачаць урывак са спектакля «Страсці па Аўдэю» з яе ўдзелам. Другі — знаёміць з альтэрнатыўным аб'яднаннем тэатральных крытыкаў «Кантрамарка». Апошняя старонка прымеркавана адкрыццю Міжнароднага фестывалю лялечных тэатраў, які адбудзецца ў Мінску з 30 мая па 5 чэрвеня.

Вядзе праграму В. Ракіцкі.

9 чэрвеня, 19.20

Да 500-годдзя Франціска Скарыны.

«ПАДУЯ, ПРАЗ 478 ГОД».

Тленарыс.

Аўтар сцэнарыя і рэжысёр Б. Бахціраў.

10 чэрвеня, 14.00

НАШЫ ГОСЦІ.

Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Я. Коласа.

10 чэрвеня, 15.25

Прэм'ера дакументальнага фільма БТ.

«ДА ВАС, СУЧАСНІКІ МАЕ...»

Пра непарыўную сувязь сучаснасці і гісторыі разважаюць акадэмік Д. Ліхачоў і мітрапаліт Мінскі і Гродзенскі Філарэт. У цэнтры стужкі лёсы дзвюх жанчын — княгіні Рагнеды і княгіні Ефрасінні Полацкай — мамахіні-асветніцы.

Аўтары сцэнарыя В. Шавялевіч і С. Тарасаў; рэжысёр В. Шавялевіч, аператар П. Барскі.

10 чэрвеня, 16.25

ЛІРА.

Мастацка-публіцыстычная праграма. Тэма праграмы: «Мы і наш горад». Архітэктура і сённяшні воблік Ленінскага праспекта. Сустрэчы з мастакамі, фатографамі, літаратурнымі крытыкамі, рэжысёрам В. Луцэнкам. Вядучы — У. Сцепаненка.

10 чэрвеня, 20.00

Гучыць АРГАН ПОЛАЦКАЙ САФІІ.

Іграе К. Пагарэла.

У праграме творы старадаўніх кампазітараў.

10 чэрвеня, 22.45

СУСТРЭНЕМСЯ

ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ.

Інфармацыйна-музычная праграма. Перадача з Гродна.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае спачуванне пісьменніку Карласу Шэрману з прычыны напалтковага яго гора — смерці БАЦЬКІ.